

II RIIGIKOGU

4. istungjärk. **Protokoll nr. 112 (15).** 1924 a.

II Riigikogu koosolek 3. juunil 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget.

Walitsuse loosis: Riigivanem **Fr. Akel**, teedeminister **K. Kark**, töö-koolekandeminister **Chr. Kaarna**, kohtuminister **R. Gabrel**, siseminister **Th. Rõuk**, põllutöominister **A. Kerem**.

P ä e w a k o r d :

1. Koosseisu komisjoni ettepanek Riigikogu liigete Jaan Waher'i, Johannes Sillenberg'i ja Johanna Andreesen'i wahi-allaajtmise kohta.

2. Riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse osalise muutmise ja täiendamise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. Weberman**.

3. Leiduspatendi, kaubamärkide, mustrite ja mudelite maksumäärade muutmise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Kornel**.

4. Üldise arweseaduse (S. k. VIII k. II j.) täiendamise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Kornel**.

5. Lõikekambrite seadus — II lugemisel.

Omawalitsuse komisjoni aruandja **O. Liigand**.

6. Põhja-Eesti põllutöökeskkooli põllutöoministeeriumile ülewõtmiseks eelkrediidi määramise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Tonkman**.

7. Laewakinnistuseseadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **A. Rei**.

8. Üüriseaduse muutmise ja kaotamise seadus — üüriseaduse komisjoni ettepanek.

Üüriseaduse komisjoni aruandja **J. Jaanis**.

9. Wähemusrahwuste omawalitsuse korraldamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Üldkomisjoni aruandja **W. Hasselblatt**.

10. Wähemusrahwuste omawalitsuse ajutise korraldamise seaduseelnõu — üldkomisjoni ettepanek.

Üldkomisjoni aruandja **W. Hasselblatt**.

11. Wähemusrahwuste kultuur- ja hoolekande-omawalitsuse ajutise korraldamise seaduseelnõu — üldkomisjoni ettepanek.

Üldkomisjoni aruandja **W. Hasselblatt**.

12. Riigi- ja omawalitsuste teenijate pensiooni-seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **L. Johanson**.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, pärast abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Päewakorra Juhataja J. Tõntäiendamine. nisson: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakorra täiendamise kohta on rkl. Martinson'i poolt ettepanek wõtta päewakorra esimeseks punktiks komisjonide täiendawad walimised. (Häälatakse.) Nähtawa enamusega on päewakord selle täiendusega wastu wõetud.

Enne päewakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaandmine Sekretäär J. komisjonidesse Wain: Riigikogule antud seaduseelnõude kohta.

on teatada, et Riigikogu juhatusel on antud komisjonidesse järgmised seaduseelnõud:

riigiasutuste koosseisude wähen-damise seadus — rahaasjanduse komisjoni;

haiguskindlustusseadus — töökaitse komisjoni;

teedeministeeriumi 1924 a. eelarwesu-mmadest maakonnawalitsustele toe-tuseandmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

3. Teadaandmine Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuilt mai-kuul.

(Sekretäär **J. Wain** kannab ette ülalnimetatud teadaande. Waata otsuste protokoll nr. 112 (15) lisa nr. 3.)

4. Teadaandmine Riigikogu liikme K. Saawo ühine-mise kohta iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühmaga.

Sekretäär **J. Wain**: Edasi on Riigikogule teatada, et Riigikogu juhatusel on tulnud järgmised teadaanded (loeb):

„Riigikogu juhatusel. Teatan, et ma astun iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma liikmeks.

Tallinn, 3. juunil 1924 a.

Kristjan Saawo.“

„Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma juhatus teatab sellega, et rkl. Kristjan Saawo on astunud iseseiswa sotsialistliku töölispartei rühma liikmeks.

Tallinn, 3. juunil 1924 a.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma esimees
J. Piiskar.

Sekretääri eest E. Jonas.

Juhataja **J. Tõnisson**: Erakorraliseks teadaandmiseks on sõna soovitud härra teedeminister.

5. Teedeministri erakorraline teadaanne raudteeõnnetuse puhul.

Teedeminister **K. Kark**: Lugupeetud rahwasaadikud! Minul on õnnetus täna erakorralise teadaandena

wäga kurba teadet tuua. Postrong, mis Irboskast Tallinna tuleb, koosseisus 11 wagunit, Kaarepera ja Jõgewa jaamade wahel 384 kilomeetri peal, umbes kell 1.15 min. öösel, jooksis rööbastest wälja. Wedur paremale poole liikumise sihis ja üks postwagun ja üks pakkwagun ja neli klassiwagunit pahemale poole. Neist on wedur alla teetammilt kraawi mudasse jooksnud. Üks pakkwagun on wedurist ette jooksnud pahemale poole ka tammilt alla, postwagun samuti, kuid on poolküljeli ratastele jäänud. Neli klassiwagunit on osalt teetammilt alla, osalt teetammi peale jooksnud. Nendest wagunitest on wiimane poole ratastega weel rööbastel, aga wiis wagunit rongi koos-

seisust jäid tee peale, ja on puutumata, lõhkumata tee peal. Kõige suurem õnnetus seisab selles, et üks nendest mahaläinud wagunitest, nimelt wiimane, jooksis eelmisele kunni pooleni sisse, muljudes kokku waheseinad ja seesolijad. Selle tagajärjel on reisijatest surma saanud 10, raskesti haawatud 6, kellest praegused teadete järele üks enne Tartu haawakliiniku jõudmist surnud. Kergemalt haawatuid ja wigastatuid on 8. Põrutada saanud ja vähemate wigastustega, kes haigemajasse saatmist ei nõudnud, ei ole registreeritud. Peale selle on weduri peal wedurikütja surma saanud. Esimene abi õnnetutele anti rongiteenijate ja kaasreisijate poolt, kusjuures rongis ka arstid ja halastajaõed on juhtunud kaasa sõitma. Peale selle tulid lähemast Jõgewa jaamast, mis neli wersta õnnetuskohast eemal, arstid ja teised jõud appi. Tartust ja Tapalt sõitsid abirongid wälja ühes kohtu- ja politseiwõimudega ja ühes tööjõuga tee parandamiseks ja õnnetutele abiandmiseks. Õnnetutest, kes surma saanud, on üks saadetud Jõgewale, kes sealt pärit, ja 9 on saadetud Tartu, ning haawatud on saadetud Tartu haawakliinikusse Tartust tulnud abirongiga. Üldse oli rongis reisijaid 384. Kohale sõitsid neli abirongi, 1 Tartust, 1 Tapalt, missugused ühelajal sinna jõudsid, 1 Walgast ja 1 Tallinnast, millega ka mina isiklikult kohapeal käisin. Teed on rikutud wahese pikkuse pealt, kuid wäga kõwasti rikutud 51 meetri pikkuselt. Õnnetuse põhjused tehniliselt on kohtuwõimude juuresolekul tehnilise komisjoni poolt järelejäänud jälgede ja andmete põhjal, mis seekord wäga selged olid, kindlaks tehtud. Nimelt on õnnetuse põhjuseks rööpanaelte ühelt poolt tee pealt wäljaspoolt rööbast wäljatõmbamine. Kui pikalt neid rööpanaelu on wälja tõmmatud, kindlasti ütelda ei saa, kuid nende andmete järele, mis seal kättesaadawad olid, wõib arwata, et umbes kahe rööpa pikkuselt rööpanaelad wäljaspool rööbast pahemalt poolt liikumise järele wälja olid tõmmatud. Mis otstarbel ja kes need rööpanaelad wälja tõmbanud, ei tea. Mina loodan, et need, kes seda teinud on, oma suure kuriteo tasu eest igatahes ei pääse.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kurwa teadaande järele asub Riigikogu päewakorra juurde.

6. Komisjonide täiendavad wälimised. On tulnud kirjalik ettepanek rkl. E. Birkenberg'i asemele walida töökaitse komisjoni rkl. K. Indermitte. (Hääletakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Indermitte töökaitse komisjoni walitud.

7. Koosseisu komisjoni ettepanek Riigikogu liigete Jaan Waher'i, Johannes Sillenberg'i ja Johanna Andreesen'i wahiallajätmise kohta. Koosseisu komisjoni aruandja **T. Kalbus:** Wahekirjaga 22. maist pööras kohtuminister Riigikogu juhatusesse, kus teatas, et Riigikogu liikmeks saanud Jaan

Waher, Johannes Sillenberg ja Johanna Andreesen on enne seda, kui nad Riigikogu liigeteks saanud, kohtuwõimude poolt wahi alla wõetud, sest neil on süüdistus esitatud uue nuhtlusseaduse § 102 põhjal, et nemad on osa wõtnud salaorganisatsioonist, mille eesmärgiks on makswa riigikorra kukutamine ja selle asemele nõukogude wabariigi proletariaadi diktaatori maksmapanemine. Selle wahekirja ühes materjalidega andis juhatus koosseisu komisjoni. Koosseisu komisjon waatas need süüdistusmaterjalid läbi ja esitas Riigikogule selle ettepaneku, mis kirjalikult on wälja jagatud, see on lubada kohtuwõimudele Riigikogu liikmeid Jaan Waher'it, Johannes Sillenberg'i ja Johanna Andreesen'i wahialla jätta, nagu seda kohtuminister palunud. Seda küsimust, kas on andmeid selleks, et Eestis tegutseb salaorganisatsioon selle sihiga, et makswat riigikorda kukutada, seda koosseisu komisjon ei arutanud, sest seda küsimust on jaatawalt otsustanud mitmel korral Riigikogu ise. Neid kolme Riigikogu liiget süüdistatakse just osawõtmises sellest samast salaorganisatsioonist. Teine küsimus, milles nende osawõtmine sellest organisatsioonist on ilmunud, selle küsimuse kohta on järgmised andmed: Jaan Waher on Eestimaa töörahwa Walga osakonna liige ja ühise wäerinna kandidaat II Riigikogusse ja muuseas ühise wäerinna Walga osakonna agitaator. Tema on andnud organisatsioonile allkirja, et kui tema ülesseatud sihtide järele ei toimeta, siis astub ta Riigikogust ära.

Teiseks, on andmeid selleks, et tema on ühise wäerinna kasuks kihutustööd teinud, laotas laiali lendlehti ja muuseas

ka pörandaalust „Kommunisti“, mille ta on saanud kellegi Must'a käest ja Must omakorda Walga osakonna instruktor Weimer'i käest.

Johanna Andreesen on Eestimaa töörahwa partei liige, wõttis osa nowembris 1922 aastal üle-eestimaalise töölisteühisuste kongressist ja hääletas nende resolutsioonide poolt, mis seal wastu wõeti. Peale selle on ta ühise wäerinna kandidaat II Riigikogusse Läänemaalt, Pärnumaalt ja Wiljandimaalt ja on kihutustööd ühise wäerinna kasuks teinud. Peale selle on ta olnud teiste töölisteorganisatsioonide juhatusesse ja kesknõukogu liige, aga need küsimused jätan ma puutumatuks, sest süüdistus on wormuleeritud teisiti.

Johannes Sillenberg on Eestimaa töörahwa partei liige, Saduküla ja Härjanurme osakondade organisator, siis ühise wäerinna kandidaat II Riigikogusse. Tema korraldas Tartumaal kihutuskoosolekuid ühise wäerinna kasuks, ja on Heidemanni andnud kaks allkirja, üks neist nendele sihtidele ei allu ja selle taktika järele ei tööta, mis ühine wäerind on omale üles seadnud; wõttes juunikuul 1923 aastal Eestimaa tööliste partei kongressist osa, kus see partei ühines III internatsionaali taktikaga ja sihtidega. Nende andmete põhjal leidis koosseisu komisjon, et need andmed on küllaldased süüdistuse tõstmiseks. § 102 järele ähwardab süüdlasi suur karistus — sunnitöö ja see asjaolu annab kohtuwõimudele õiguse neid isikuid wahialla wõtta, ja sellepärast ühineski koosseisu komisjon oma enamus selle ettepanekuga, mida ma siin ette kandsin. Koosseisu komisjoni nimel teen ettepaneku seda wastu wõtta.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina teatan sotsiaaldemokraatliku rühma nimel, et meie ka seekord wäljaandmise wõi wahiallajätmise poolt olla ei saa, nendel samadel põhjustel, mis meie juba mitmel korral ja mitmel juhtumisel oleme siin awaldanud. Meie oleme esimesest teadaandest peale näidanud ja püüdnud Riigikogus teistele rühmadele selgeks teha, et see muud midagi ei ole, kui Riigikogu wägistamine, kui rahwasaadikute õiguste jalgade alla sõtkumine. Sellest seisukohast ei ole meie loobunud ja hääletame ka täna selle wastu. Mina juhin Riigikogu liikmete tähelepanu eriti weel selle peale, et meie eile

ja täna ajalehtedest lugesime, et Saksa riigipäewal on kodukorra komisjon otsuseks wõtnud, neid poliitilisi wangisid, kes enne riigipäewa kokkutulekut wangi pandi, keda aga riigipäewa saadikuteks waliti, et neid wangist wabastada. Meil sünnib otse ümberpöörduks, ja see on ja jääb tunnistuseks, et meie parlament rahwasitajate õigustest mitte lugu ei taha pidada.

J. Welt (ühw.): Teiega waielda, kas meie seltsimehed on seaduslikult trellide taha löödud wõi mitte, oleks asjata waew. Teie sõnad on siin kõige suurem wari-seerlikkus, mida kusagil parlamendis on kõneldud. (J. So ots, põl.: Kas Teie palju parlamentisid olete näinud?) Aruandjaga waielda oleks lapselikkus. Töörahas waidleb niisuguste aruandjatega kord, kui tema wõimule pääseb, tribunaalis, kus Sillenbergi ja Andreeseni liikmeteks. Teie tahate töörahwa ühise wäerinna rühma ära häwitada, teie wõtsite kinni kõik, keda arwate, kes oma klassiasjale truiks jääwad. Jätsite alles ainult mõned maasaadikud, keda teie lootsite ära hirmutada nuhkurite, kaitsepolitsei töö läbi, küll meelituste, küll hirmutustega...

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Welt, palun korralikka sõnu tarwitada.

J. Welt (ühw.): ... neid sotside juurde tassida. (Naer.) Nii olete saanud oma ühisele wäerinnale Nanilsoni, Petersoni ja Saawo. (M. Martna, sd.: Need ei ole ju seda teed käinud, need on teist teed sõelunud.) Need nahad on endid ära müünud ja töörahwas teeb kord nendega wastawa lõpuarwe.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Welt, palun siin ähwardusi mitte tarwitada.

J. Welt (ühw.): Meie saadame oma seltsimeestele türmi siit tuliseid terwitusi ja ütleme: Kannatage, seltsimehed, weel ei ole rahwuswaheline proletariaat maha löödud, weel ei ole Eestimaa töörahwas ära häwitatud! Kannatage! Türmid ukseid awanewad teie ees silmapilgul, mil töörahwas wõimule pääseb!

E. Jonas (is.): Mina olen mitmel puhul kommunistliku rühma arreteeritud liigete wahiallajätmise puhul wastu kõnelenud ja ka seekord pean ütlema, et uusi

andmeid, mis õigustaksid wahiallajätmist, komisjonis ette ei toodud. Kahe rühmalikme kohta, ei mäleta hästi, kuidas nende nimed — wist Andreesen ja üks Wiljandimaa mees, nende wastu oli küll üks tunnistus selle kohta, et nemad olla kommunistlikka lendlehti laiali laotanud. Kuid, kes selle tunnistuse on andnud, ja kas see tunnistus küllalt usaldamiswääriline on, seda ei saanud komisjon järele uurida ja seda ei saagi kindlaks teha keegi muu, kui kohus. Sellepärast oleks minu arwates ülekohtune neid inimesi juba ette enne kohut kinni jätta.

Mis puutub aga kolmandasse — Sillenbergi, siis tunnen teda mina isiklikult. Tema ei ole wist kunagi olnud kommunistliku ilmawaatega ega ole selle ilmawaate alusel tegutsenud. Kui meie ta praegu leiame ühise wäerinna nimekirjas siis wist küll sellepärast, et ühise wäerinna organisaatorid maal ei tunnistanud endid sugugi kommunistideks ega rääkinud ka kunagi sellest, et nemad kommunistliku internatsionaali alusel tegutsesid. Nemad seletasid enne walimisi, et nad seawad kokku tööliste nimekirju, ja et iga tööline, kes tahab tööliklassi hea käekäigu eest wõidelda, wõib end sinna nimekirja üles anda. Sarnase pettusega wõeti maal hulk inimesi nimekirja ja siin wõiwad praegu tõendada mitmed Riigikogu liikmed ühiswäerinnast, kes sinna enam ei kuulu, et nad pool pettuse teel sinna olid wiidud.

Minu arwamise järele üks nendest meestest, kes mitte kommunist ei ole, ega kes kunagi kommunistiks ei saa, on Sillenbergi. Aga ka teiste kohta toodud süüdistusi ei saa põhjendatuks pidada ja sellepärast teatan oma rühma nimel, et meie hääletame, nagu eelmisel korral, nende kolme wäljaandmise wastu.

Juhataja J. Tõnisson: Aruandja lõpusõna ei tarwita. Panen koosseisu komisjoni ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 42 häält, wastu 22 häält, sellega on ettepanek wastu wõetud.

8. Riigiametnikkude ja teenijate palgasaduse osalise muutmise ja täendamise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. Weberman** (loeb): Riigiametnikkude ja teenijate palgasaduse osalise muutmise ja täendamise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **E. Weberman** (loeb):

I.

Riigiametnikkude ja -teenijate palgasadus („Riigi Teataja“ nr. 1/2 — 1923 a.) muudetakse ja täiendatakse järgmiselt:

1) Paragrahw esimese (§ 1) IV ja V astmest jäetakse välja:

a) IV astmest — „riigi keskarhiwi juhataja“;

b) V astmest — „kaubandus-tööstusministeeriumi kaubandusosakonna juhataja“, „hoolekande osakonna juhataja“ ja „maamõõdu ja hindamise walitsuse juhataja“;

2) §§ 1, 2 ja 3 täiendatakse järgmiselt:

a) § 1, III—VI astmesse paigutatakse täiendawalt:

III astmesse — Pärnu—Tallinna kitsarööpalise raudtee ülem“;

IV astmesse — „kaubandus-tööstusministeeriumi kaubandusosakonna juhataja“ ja „töö-hoolekandeministeeriumi hoolekande osakonna juhataja“;

V astmesse — „riigi keskarhiwi juhataja“ ja „Pärnu—Tallinna kitsarööpalise raudteewalitsuse tee ehituse, liikumise ja weosakonna ülem“;

VI astmesse — „Riigikogu komisjonide wanem asjaajaja“, „otsekoheste maksude-, aktsiisi-, maakorralduse-, põllumajanduse ja terwishoiu peawalitsuse juhatajate abid“, „maamõõdu ameti juhataja“, „põllutöökoollide inspektor“, „politsei- ja metsadepeawalitsuse ülema abid“ ning „Pärnu—Tallinna kitsarööpalise raudtee walitsuse arweosakonna ülem“.

b) § 1 lõpul olewas wõrdlewas tabelis ettenähtud riigiametnikkude ja -teenijate palgaastmed täiendatakse palgaastmega „1-a palgaga 16.500 mk. kuus“.

c) § 2 p. a lõppu lisatakse juurde: „ning tuletornidel Stenskar, Ekholm, Kokskär, Osmussaar, Filsand, Harilaid, Paternoster ja Praaga.“

d) § 3 p. d lõppu lisatakse juurde: „raudtee jaamaülematele, teemeistritele, hoonete ülewaatajatele, nende abidele, terwishoiu jaoskondade käskjalgadele, sanitäridele, ämmaemandatele ja desinfektoritele; wangimajade ametnikkudele ja teenijatele; Kadrioru pargiwahtidele; tuletornide wanematele ja noorematele teenijatele ning motoristidele.“

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Selle seaduseelnõu esimese lugemise ajal tähendasin mina, et ma teisel lugemisel täiendus-ettepanekuga esinen. Nüüd tuleb aga nõnda välja, et ma selle ettepanekuga seda ära teha ei saa, mida ma teha kawatsesin, sest selle seaduse sisse ei mahu see kawatus, nimelt ametnikkude palkasid tõsta. Ma teen aga järgmise ettepaneku: Välja jätta § 2. — § 2 kõneleb nendest protsentidest, mis mitte linnades teeniwatelt ametnikkudelt sellepärast palkadest maha wõetakse, et toiduained maal odawamad olla ja et ametnikud maal odawamalt ära elada wõida. Asi on aga ümberpöördukt, toiduained ei ole maal mitte odawamad, waid kallimad. Sellepärast teen ma ettepaneku § 2. seadusest välja jätta. See tooks terwele reale ametnikkudele 5—10% kasu. Näiteks nimetaksin ma wabariigi postiasutuste juhatajaid, kes 5.800 marka kuus palka saawad, kellel aga sellest palgast arwatawa odawuse tõttu teataw protsent maha tõmmatakse, nii et nemad üle 5.200 marga kuus palka ei saa. 5.800 marka on iseenesest küllalt wäikene palk, ja kui teatawal ametnikul, kes natukene rohkem ehk ka weel wähem palka saab, see odawuseprotsent maha tõmmatakse, siis wõib selle peale öelda, et see odawuse protsent ei ole mitte õigustatud. Niisuguse soowiawalduse wõttis ka eelarwe-komisjon wastu ja ma tarwitan juhust, et siin Riigikogu liigete tähelpanu selle peale juhtida. Et aga seadust wõimalik oleks sellekohaselt redigeerida, sellepärast teen ettepaneku seda seadust komisjoni tagasi anda, selleks, et §2 punktid b ja c saaks kustutatud.

T e e d e m i n i s t e r K. K a r k: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle täiendus-seaduse eelnõusse ei ole weel jõudnud üks täiendusettepanek, mis Wabariigi Walitsuse poolt on wastu wõetud. See on nimelt nende kohta, kellel 5% palgast maha arwatakse ja need on nimelt Wõru raudteejaama ametnikud ja teenijad. Nad elawad linna külje all, ning nendelt ei wõeta 5%, waid nad on väljaspool Wõru linna administratiiw piirkonda ja sellepärast loetakse nende palgast 10% maha, kuna nad aga tõelikult täiesti ühel afusel Wõru linna ametnikkudega ja teenijatega elama peawad, sellepärast teen Wabariigi Walitsuse nimel ettepaneku täiendada selle seaduseelnõu esimest jagu p. 2 lit. c sõnadega: „ning Wõru jaama ametnikku-

dele ja teenijatele“. Peale selle on raudtee peal wälja jäänud ametnikkude nimekirjast need ametnikud, kes raudteel korteri saavad. Need ametnikud on aga kohustatud alati raudtee lähedal olema ja alati oma kohuseid täitma, wõi kohustetäitmisele walmis olema. Et neid raudtee-teenijaid rahuldada, teen ettepaneku täiendada p. 2. lit. E-ga, mis oleks järgmise sisuga: „e) § 3 täiendatakse järgmise punktiga h) korter, kui sellekohased ruumid raudteel teenistuskoha juures olemas: raudtee pealadu; Mõisaküla, Nõmme, Narwa ja Walga, ladujuhatajatele; weojaoskonna ülematele; depooülematele; puhkeruumi wahtidele, weejaama masinistidele; waguni järeelwaatajatele ja tee- ja ehitusjaoskondade eestõotegijatele“.

Sellest ettepanekust on wälja jäetud küte ja walgustus, mis teistel ametnikkudel on olnud selleks, et nad wähemalt korterit raudtee juures saaksid ja selle tõttu kohustatud on alati raudtee juures oma kohuste täitmisele walmis olema, aga endistel aegadel olid neil priikorterid.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on aruandjal faktiliseks märkuseks.

Aruandja E. Weberman: Riigikogu liige härra Martna tegi ettepaneku, et selle seaduse esimese osa p. 2. all tähendatud muudatused tuleksid wälja jätta, arwates, et siin olla tegemist ametnikkude olukorra halwendamisega. Mina waidlen koguni selle wastu. Ma pean enese kohuseks, kui aruandja tähendada, et härra Martna selle seaduse teksti sisse ei ole küllalt süwenenud, ning mina ei saa aru, mida rkl. Martna ettepanek isenesest õieti sisaldab. Siin on öeldud § 1, 2 ja 3 täiendatakse järgmiselt: litera a ja b käiwad § 1. kohta, lit. c aga paragrahw teise kohta, kuhu juurde lisatakse tuletornide nimetused, millega seal ära kaotatakse 5-e ja 10-ne protsendilised mahaarwamised palgast. Seda arwesse wõttes ongi seaduseelnõus see parandus-ettepanek tehtud, mida ma ka esimesel lugemisel juba motiweerin, sest tuletornides elamine on igatpidi kallim ja kõiksugused elutingimised palju raskemad kui pealinnas ehk kusagil teises linnas, wõi alewis, kus mahaarwamist ei ole. Kui härra Martna ettepanek wastu wõetakse, siis jääb tuletorni wahtide ja teenijate palgast 10%-line mahaarwamine maksma, kuna ometi ettepanekutegija oma paran-

dusega nende olukorda parandada tahab. Ma ei leia, et sellel ettepanekul mingisugune alus oleks, ning seletan seda lihtsalt arusaamatusega.

J. Soots (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Selle seaduse esimesel lugemisel oli minul juhus ütelda, et seaduseelnõu kannab laiutamise tendentsi. Kui töö- ja hoolekandeminister siin märkis, et olla tarwis ühenimelistele asutuste ülematele anda ka ühesugust palka, ja et ka omal ajal selles mõttes on räägitud, siis pean mina ütleva, et selles walitsuses, milles ka omal ajal härra Kaarna töö- ja hoolekandeministriks oli, oli arutamise all peawalitsuste ülemate palkade küsimus nimelt, kas kõik peawalitsuste ülemad peawad ühesugust palka saama. Ja hääleteenamusega otsustati, et nad ei pea mitte ühesugust palka saama, waid see peab ära rippuma sellest, kui suur tema tööala on. Siis jõuti sellele otsusele, et esimese järgu peawalitsuste ülemad peawad sama ümmarguselt 25.000 marka kuus ja II järgu peawalitsuste ülemad wähem, — nimelt 21.000 marka. Nüüd on see põhimõte nähtawasti muudetud, ja wäga mitmed peawalitsuste ülemad, kelle asutused enne loeti II järgu peawalitsusteks, saawad nüüd samasuurt palka, kui saawad seda I järgu peawalitsuste ülemad. Et aga meie rühm praeguses walitsuses esitatud ei ole, siis oleks meil wäga raske kontroleerida, kas need palgatõstmised õieti on tehtud. Sellepärast kõigi nende kohtade suhtes, mis walitsuse kasutada on, meie rühm parandusi ei tee, jättes need täielikult praeguse walitsuse wastutusele. Küll aga teeb tema parandusi Riigikogus teeniwate ametnikkude kohta, kõige pealt asjadewalitseja kohta. Nagu teada, saab meie asjadewalitseja 28.000 marka kuus ja prii korter. Meie rühma arwamise järele on see palk suur ja sellepärast teen mina ettepaneku, asjadewalitseja III astmest ümber paigutada IV astmesse, nii et § 1-se algus p. 1-st tuleks redigeerida järgmiselt: „§ 1. III-st, IV-st ja V-st astmest jäetakse wälja: a) III-st astmest Riigikogu asjadewalitseja...“ Ja teine parandus oleks siis sellesama asjadewalitseja üleswõtmine p. 2-se all IV-asse astmesse. Need on siis kaks parandust ühe isiku kohta. Siis sellesama punkt 2-se kohta on VI astmes ülesse wõetud Riigikogu komisjonide wanem asjaajaja. Meie rühm teeb ettepaneku seda komisjoni asjaajajat siit

wälja jätta, sest et niisugust ametnikku Riigikogule mitte tarwis ei ole. Kui oleks tarwis mingisugust asjaajajat, siis wõiks ülesse wõtta noorem asjaajaja palgaga umbes 11.000 marka kuus. Selle palgaga wõib juba saada nooremaid juristisid üliõpilasi, ja kui nemad oma ametiga harjuwad, siis wõib neist wäga head komisjoni asjaajajad saada, sest asjaajaja töö on ikkagi enam tehniline töö. Niisuguse palgaga isikud ei käi aga sugugi selle seaduse alla waid nad kinnitakse eelarwe korras. Sellepärast teen ettepaneku p. 2-ne VI-st astmest wälja jätta Riigikogu komisjonide wanem asjaajaja.

M. Martna (sd.): Aruandja härra Weberman tähendas, et selle seaduse juures minu ettepanekut mitte silmas pidada ei saawat. Kui meie aga seaduseelnõu peale waatame, siis loeme tema pealkirjast, et see on riigiametnikkude ja teenijate palgaseaduse osalise muutmise ja täiendamise seadus, ja see, mis mina ette panin, see käib ka muutmise alla ja nimelt muutmise alla selles mõttes, et „Riigi Teataja“ nr. 1/2 — 1923 a. leiduwas riigiametnikkude ja teenijate palgaseaduses, mis Riigikogu poolt 19. detsembril 1922 a. on wastu wõetud, on § 2-ses järgmised märkused: „Märkus B. 5% vähem neile, kelle teenistuskohd on alewites ja linnades peale p. a-s nimetatute“ ja siis „punkt c 10% vähem neile, kelle teenistuskohd on maal ja peale selle paragrahwi punktides a ja b nimetatud kohtades.“

Minu ettepanek käib selle kohta, et need punktid wälja jäetaks ja nimelt selle eeldusega, et nende ametnikkude palkadest siis seda protsenti maha ei arwataks, waid et nad selle palga saawad, mida nemad palgaredeli järele saama peaksid. Seda põhjendan ma asjaoluga, et nendes kohtades mitte odawam elu ei ole, waid nagu härra Weberman juba tähendas, et tuletornides, nõnda aga ka paljudel postkontorite juhatajatel ja ametnikkudel ning teistel, elu maal palju kallimaks läheb, kui linnades. Sellepärast panen ette käesolew seadus komisjoni tagasi anda ja seal kustutada riigiametnikkude ja teenijate palgaseaduse § 2. punktid b ja c.

K. Wirma (sd.): Riigikogu liige härra Soots täitis oma lubadust, mis tema selle seaduse I lugemisel tegi. Tema põhjendas praegu seda nii, et teiste amet-

nikkude kohta nemad sellepärast ettepanekuid ei saa teha, et põllumeeste rühm ei olla mitte walitsuses. Mina tuletaksin siin härra Soots'ile meelde, et tema nüüd ei ole seisukohta ühtlaselt hindanud ja just nimelt sellest seisukohast, et nemad, see on põllumeeste rühm, ei ole ka mitte Riigikogu juhatuses. Kui härra Soots tegi järelduse sellest, et nemad ei wõida parandusi teha nende ametnikkude kohta, kes käiwad walitsuse käsutuse alla sellepärast, et nemad walitsuses ei olewat, siis ei oleks tulnud seda ettepanekut, mis siin praegu tehti, järjekindluse mõttes ka mitte teha. Et aga ettepanek siiski tehtud on, siis tõendab see teadmatust ja sellepärast tuletaksin mina siin tarwidust meelde, et põllumeeste rühm peaks olema tingimata Riigikogu juhatuses, siis ei sünniks niisuguseid arusaamatusi. Neile rühmadele aga, kes praegu juhatuses osa wõtawad, peaks küsimus selge olema, nemad wõiwad seda hinnata ja mina soowitaksin tehtud ettepanekut mitte wastu wõtta.

Mis puutub teise ettepanekusse, wälja jätta komisjonide wanem asjaajaja, siis paluksin mina seda meelde tuletada ja järel kaaluda, mis mina I lugemisel kõnelesin ja soowitasin. Mina paluksin Riigikogu liikmeid seda tõsiselt järele kaaluda, kas maksab siiski ametnikka komisjoni tööde pealt vähendada ja kas see siiski wast ebaotstarbekohane ei ole. Komisjoni asjaajajad teewad ettevalmistuse tööd ja sellega muutub ka komisjoni töö palju produktiivsemaks ja asjalikumaks. Ei saa ju loota, et kõik Riigikogu liikmed on warustatud tehniliste teadmistega seadusandluse alal, kuid komisjonide asjaajajatelt tuleb seda tulewikus kindlasti nõuda ning neid niisugusele palgale seada, mis sellele tööle wastab, nii et nemad ka tõsiselt nõu wõiksid anda komisjonide töö juures. Et aga wõimalik oleks saada niisugust komisjonide asjaajajat madala palgaga, seda on wäga raske oodata ja sellepärast on tingimata waja Riigikogu komisjonide asjaajajale kõrgemat palka maksta.

Töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**: Austatud Riigikogu liikmed! Wõib küll waielda selle üle, kas elamine maal on odawam kui linnas, kuid nii kindlasti tõendada, nagu seda siin tegi lugupeetud rkl. härra Martna, et maal elamine odawam ei ole kui linnas, waid isegi mõnel juhtumisel kallim, nii kind-

lasti seda ütelda ei saa. Walitsusel tarwitada olewate andmete järele, mille tõelikkuse juures kahelda ei tule, on elamine Tallinnas märksa kallim, kui maal, tuntawalt kallim ka kui teistes linnades. Eriti, mis üürihindadesse puutub, siis ei tule maalelawatel ametnikkudel mitte kuskil nii kõrget üüri maksta, kui eriti Tallinnas ja ka teistes linnades. Seda on Riigikogu igakord, kui ametnikkude palgaküsimust on arutatud, arwesse wõtnud. Niisugustel kordadel on pikalt ja põhjalikult waieldud, on tehtud samasuguseid ettepanekuid, millega esines siin iugupeetud rkl. härra Martna, kuid senni on need ettepanekud ka seal tagasi lükatud, kus neid küsimusi kõige tõsisemalt on kaalutud, alates walitsuse komisjonidest ja lõpetades Riigikogu enese komisjonidega. Käesolewa aasta eelarwe arutamisel wõeti wastu soowiawaldus, et palgast mahaarwamisi edaspidi ei tehtaks ja see soowiawaldus on walitsusele juhtnööriks, kuid walitsus on wõtnud ja wõtab seda nii, et see tuleb otsustamisele siis, kui meie esineme riigiametnikkude palgaseadusega. Igatahes ei ole mitte otstarbekohane seda küsimust lõpulikult ära otsustada praeguse wäikese seaduseelnõu puhul. Sellepärast ei pea walitsus seda ettepanekut mitte wastuwõetawaks.

Teine põhjus, mispärast walitsus selle ettepaneku wastu on, seisab selles, et käesolewa aasta eelarwe on kokku seatud nende wähendustega, mis riigiametnikkude palgaseaduses ette on nähtud. Üks osa riigiametnikka saab 5%, teine osa 10% täispalgast vähem ja selle järele on ka eelarwe kokku seatud. Et takistusi ei tuleks summade wäljamaksmises; et näha ei ole neid allikaid, millest lähemas tulewikus neid summased katta wõiks, ei peaks ka sellelt seisukohalt seda ettepanekut praegu wastuwõetawaks pidama.

Lõpuks pean tarwilikuks paari sõnaga ära märkida, et kõik riigiametnikkude palga muudatuse-ettepanekud, mis puudutawad kõrgemaid astmeid, on tulnud endise walitsuse poolt. Palganormid, mida käesolewa seadusega tahetakse maksmaksa panna, olid üles wõetud nendesse koosseisudesse, mis Riigikogule esitati möödunud aastal ühes riigi eelarwega, seega ajal, mil põllumeeste kogud walitsuses esitatud olid. Nii ei wasta põllumeeste kogude esitaja seletus, et nemad asjast eemal on olnud, tõele.

Juhataja **J. Tõnisson:** Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja **E. Weberman:** Esitatud ettepanekute puhul on mul kui aruandjal järgmist teatada: Rkl. härra Martna ettepanek käib järgmiselt: „Käesolew seaduseelnõu komisjoni tagasi anda, ja seal kustutada riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse § 2 p. b ja c“ Juba ennem ma nimetasin, et see siht, mida rkl. härra Martna siin kätte saada soowib, on selle seadusega juba ette nähtud, nimelt ühe osa ametnikkude kohta, wäljaspool linnu ja alewid elawatel ametnikkudel palga mahaarwamist ära jätta. Kuid nüüd on härra rkl. Martna oma ettepanekut laiendanud, nimelt, et selle paragrahwi p. b ja c täiesti wälja jätta. Selle paranduse kohta peab esiteks seda ütleva, et niisugust parandust ei saa wastu wõtta kas wõi juba sellepärast, et § 2 p. a all on nimetatud suuremad ja kallimad linnad ja alewid, p. b-s ülejäänud ja p. c kohad, mis wäljaspool linnu ja alewid. Kui nüüd lit. b ja c wälja jätta, siis kõlab see paragrahw nii, et „Riigiametnikkudele ja teenijatele makstakse palka ainult p. a-s nimetatud linnades ja alewites, kuna teistes kohtades ei makseta ametnikkudele üldse palka, nii et wormlikult ei saa wastu wõtta seda parandust. Teiseks, kui aga seda ka muuta nii, et terve see paragrahw wälja jätta, siis oleks see riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse sisuline rewideerimine, mis aga käesolewa seaduse ülesanne ei ole. Nagu härra Martna, kui rahaasjanduse komisjoni abiesimees, wäga hästi teab, ei ole sellel seadusel palgaredeli ja palgaseaduse rewideerimisega midagi tegemist, waid siin on konkreetsed ettepanekud, mis eelarwe-komisjoni tulid eelarwe korras, mille wastu sisuliselt eelarwe-komisjonis mitte ei räägitud, waid ainult nõuti, et nende paranduste kohta, mis esitati eelarwe korras, esitataks seadus. See suur töö, mis tõesti tarwis oleks teha ja mida ka Wabariigi Walitsus on otsustanud teha, nimelt riigiametnikkude palkade rewideerimist ja olukorra parandamist üldises ulatuses, see töö on käimas, nagu seda juba härra töö-hoolekandeminister teatas. Käesolewat seadust, mis ainult teatud konkreetseid juhtumisi käsitab, olemasolewaid wigu parandab, siduda teise laiema ulatuslikuma suure ülesandega — tähendaks selle seaduse täielikku kõrwalelükkamist ja need,

kes praeguse olukorra all kannatawad, ei saaks kätte seda, mis nendel õigus on saada. Kui meie selle seaduse anname komisjoni tagasi, nii kui rkl. Martna seda soovib, siis ei ole sellest kasu ei käesolewale seadusele ega ka sellele suurele küsimuse riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse rewideerimise ja koosseisude kokkutõmbamise tööle, mis Wabariigi Walitsusel praegu käsil on. Nii on see ettepanek wormiliselt, kui ka sisuliselt wastuwõtmatu.

Rkl. härra Soots'i poolt on tehtud kolm parandus-ettepanekut: Esimene ettepanek on, et § 1-ses III astmest jäetakse välja Riigikogu asjadewalitseja. Sama küsimuse kohta käib ka teine parandus-ettepanek, mis räägib Riigikogu asjadewalitseja paigutamisesest IV-sse palgaastmesse. Need ettepanekud käiwad seega ühe ja sellesama ametniku kohta, ja wõib wormilikult nende ettepanekute kohta sedasama ütelda, mis ma juba härra Martna ettepaneku kohta ütlesin. See on uus küsimus, mis komisjonis arutamisel ei ole olnud. Teiseks, oleks iseäralik olema, kui meie Riigikogu asjadewalitseja, keda alles sügisel wanematekogu otsuse põhjal ametisse kutsuti, nüüd ühe palgaastme wõrra madalamale paigutame. Mis see siis õieti peab tähendama? On see tõendamine, et meie ei ole temaga rahul, wõi mingisugune protest selle kohta, et mitte kõik rühmad ei ole Riigikogu juhatuses esitatud? Seda ettepanekut wõib wõtta ainult kui protesti Riigikogu juhatusesse wastu, mida aga esitada tuleks wanematekogu kaudu. (J. Soots, põl.: Komisjonis esitati sarnane sooviwaldus, aga komisjon kukutas selle läbi.) Nii, et see on täiesti uus küsimus, mida siin praeguse seaduse puhul juba wormiliselt arutusele ei tuleks wõtta, neilsamadel motiividel, missuguseid awaldasid rkl. Martna ettepaneku puhul. (J. Soots, põl.: See ettepanek täiendab seda seadust.) Täiesti õige, härra Soots. Seda seadust wõis täiendada ka nende ettepanekutega, mis härra Martna tegi, kuid see ei ole mitte olnud rahaasjanduse komisjoni ülesandeks, kui ta selle seaduse Riigikogule esitas, sest siin on ainult nende konkreetsete küsimuste lahendamine, mis juba eelarwe arutamisel sisuliselt eelarwe-komisjoni poolt aktsepteeritud olid, kuid wormiliselt nõudsid eriseadust.

Kolmas parandus-ettepanek rkl. Soots'i poolt on: „VI-st astmest välja jätta Riigikogu komisjonide wanem asjaajaja“. Sisuliselt selle küsimuse kohta juba rääkis Riigikogu abiesimees härra Wirma, ja loodan, et Riigikogu enamusel on selge, mis jaoks peab wilunud, wõimalikult ka juriidilise haridusega isik komisjonide asjaajamise korraldamise juhtijaks olema. Rkl. Soots tehes oma ettepanekuid, tähendas muuseas, et temal ja tema rühmal teadmata olla, kas ka kõik need parandused wastawad ettepanekutele, mis Wabariigi Walitsuse poolt heaks kiidetud. Selle kohta peab tähendama, et Riigikogu põllumeeste rühm, mille hulka ka härra Soots kuulub, on proportsionaalselt esitatud igas komisjonis ja wõtab osa nelja liikmega rahaasjanduse komisjonist, ning oleks wõinud need parandused kontroleerida juba rahaasjanduse komisjonis ja ka uusi ette tuua, kuid seal wõeti see seadus wastu, ilma, et wastawaid parandus-ettepanekuid oleks tehtud. (J. Holberg, põl.: Wõib ju ka siin teha!) Wõib ka, muidugi. Alamkomisjon, kui ka rahaasjanduse peakomisjon on selle ameti siia sisse jätnud toetades eelmise Wabariigi Walitsuse ettepaneku peale, millest ka härra Soots'i rühmasõbrad osa wõtsid. (J. Soots, põl.: Kuna see ettepanek oli tehtud?) Ma wõin Teile täpselt ütelda, see ettepanek on tehtud 13. webruaril ja kannab selleaegse Riigiwanema härra Päts'i allkirja.

Siis on weel kaks parandus-ettepanekut härra teedeministri poolt Wabariigi Walitsuse nimel. Üks nendest räägib punkt 2 lit. c täiendamisest sõnadega: „ning Wõru jaama ametnikkudele ja teenijatele“. Seda ettepanekut põhjendas juba teedeminister Wabariigi Walitsuse nimel.

Teine ettepanek, mis härra teedeminister Wabariigi Walitsuse nimel tegi, seisab selles, et makswa seaduse § 3 kohta, mis räägib sellest, et antakse peale palga riigiametnikkudele ja -teenijatele weel järgmised lisandused ja hõlbustused, kus wiimastes punktides on nimetatud korterid ühes küttega, teeb härra teedeminister ettepaneku uue punkti juurde wõtta: „korter, kui sellekohased ruumid raudteel teenistuskoha juures olemas: raudtee pealadu Mõisaküla, Nõmme, Narwa ja Walga ladujuhatajatele; weojaoskonna ülematele; depooülematele; puhkeruumi wahtidele; weejaama masinisti-

dele; waguni järeldaatajatele ja tee- ja ehitusjaoskondade eestöotegijatele.“ Mõlemad ettepanekud on sisuliselt sarnased nendele, mis olid juba ka niihästi alamkommissjonis, kui ka rahaasjanduse peakommissjonis arutamisel. Arwan sellepärast võimalikuks nende ettepanekutega komisjoni nimel ühineda, kuna härra Sootsi 3 ettepanekuga ja ka härra Martna ettepanekuga ühineda võimalik ei ole.

Juhataja **J. Tõnisson**: Hääletamisele tulewad parandus-ettepanekud. Kuna rkl. Martna poolt tehtud ettepanek kõige kaugemaleulatawam, siis kawatsen ta hääletamisele panna esimesena. Kui see ettepanek on ära otsustatud, siis järgnewad teised ettepanekud selles järjekorras, nagu nad üksikute paragrahwide kohta käiwad. Rkl. Martna ettepanek kõlab järgmiselt: „Panen ette: käesolew seaduseelnõu komisjoni tagasi anda ja seal kustutada riigiametnikkude ja teenijate palgaseaduse § 2 punkt b ja c.“

Rkl. Sootsi ettepanekud: 1) „Paragrahw 1, algus p. 1 redigeerida järgmiselt:

1) Paragrahw esimese (§ 1) III, IV ja V astmest jäetakse wälja:

a) III astmest — „Riigikogu asjaldewalitseja“.

2) „p. 2. IV astmesse paigutada: „Riigikogu asjaldewalitseja“.

3) „p. 2. VI astmest jätta wälja: „Riigikogu komisjonide wanem asjaajaja“.

Teedeminister K. Kark'i ettepanekud: 1) Täiendada p. 2 lit. c sõnadega „ning Wõru jaama ametnikkudele ja teenijatele“.

2) „Täiendada p. 2 järgmiselt:

„e) § 3 täiendatakse järgmise punktiga:

h) korter, kui sellekohased ruumid raudtee teenistuskoha juures olemas: raudtee pealadu; Mõisaküla, Nõmme, Narwa ja Walga ladujuhatajatele; weojaoskonna ülematele, depoo ülematele; puhkeruumi wahtidele; weejaama masinistidele; waguni järeldaatajatele ja tee- ja ehitusjaoskondade eestöotegijatele“.

Aruandja on ühinenud teedeminister Kark'i ettepanekutega, mispärast need eriti hääletamisele ei tule.

Panen rkl. Martna poolt tehtud ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Poolt on antud 30 häält, wastu

20, seega on ettepanek wastu wõetud ja seaduse I osa komisjoni tagasi antud.

Korra kohta on sõna aruandjal.

Aruandja **E. Weberman**: Kuna on otsustatud esimene osa komisjoni anda, siis nõuan kodukorra § 52 põhjal, et ka II osa antaks komisjoni, sest esimesest osast ripub ära ka II osa.

Juhataja **J. Tõnisson**: Kuna aruandja nõuab ka seaduse II osa komisjoni andmist, siis on kodukorra § 52 põhjal II osa komisjoni antud ja käesolew päewakorra-punkt läbi.

9. Leiduspatendi, kaubamärkide, mustrite ja mudelite maksu- määrade muutmise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Kornel** (loeb): Leiduspatendi, kaubamärkide, mustrite ja mudelite maksu- määrade muutmise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

I.

„Wabriku- ja käsitööstusseaduse (S. k. XI k. 2 j. 1913 a. wäljaanne) IV—VI peatüki (leiduste, kaubamärkide, mustrite ja mudelite kaitseseadused) ja maksuseaduse (S. k. V k. 1914 a. wäljaanne) § 368 muutmise seaduses („Riigi Teataja“ nr. 39 — 1921 a.) muudetakse § 3 järgmiselt:

§ 3. Wabriku- ja käsitööstusseaduses (S. k. XI k. 2 j. 1913 a. wäljaanne) §§ 73, 89 ja 102 ja maksuseaduses (S. k. V k. 1914 a. wäljaanne) §§ 367, 370, 372, 374 ja 376 ettenähtud maksud arwatakse nõnda, et ühe rubla asemel wõetakse:

1) leiduspatentide eest — kolmkümmend marka;

2) kaubamärkide eest — sada marka;

3) mustrite ja mudelite eest — kaks-sada marka.“

Panen ette § 3 uues redaktsioonis järgmiselt wastu wõtta: „Wabriku- ja käsitööstuse seaduse (Sead. kogu XI k. 2 jagu 1913 a. wäljaanne) §§ 73, 89 ja 102 ning löiwude seaduse (Sead. kogu V k. 1914 a. wäljaanne) §§ 367 ja 370 ettenähtud maksude wõtmisel arwatakse kolmkümmend marka ühe rubla asemel; löi-

wude seaduse §§ 374 ja 376 ettenähtud maksude wõtmisel arwatakse sada marka ühe rubla asemel ja löiwude seaduse § 372 ettenähtud maksu wõtmisel arwatakse kaks marka ühe kopika asemel.“

Juhin Riigikogu tähepanu selle peale, et käesolew redaktsioon läheb lahku endisest redaktsioonist. Käesolew redaktsioon teeb seaduse käsitamise kergemaks, kuna endise redaktsiooni juures wähest arusaamatusi ette oleks wõinud tulla. Sisuliselt neil kahel redaktsioonil mingisuguseid lahkuminekuid ei ole, nii et see parandus on puht redaktsiooniline.

Juhataja **J. Tõnisson**: Aruandja ettepaneku eraldi hääletamist ei nõuta. Panen I osa parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse I osa wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

II.

Seadus patendi, kaubamärkide ja mudelite maksumäärade muutmise kohta („Riigi Teataja“ nr. 72 — 1921 a.) kaotab maksuuse.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse II osa wastu wõetud.

10. Üldise arweseaduse (S. k. VIII k. II j.) täiendamise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Kornel** (loeb): Üldise arweseaduse (S. k. VIII k. II j.) täiendamise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

Üldise arweseaduse (S. k. VIII k. II j.) § 320 lisa peatükk II „Eraldi tulude rewideerimise reeglid“ p. 3 täiendatakse järgmistele märkustega:

Märkus 1. Rewideerimise hõlbustamiseks on riigikontrollil lubatud kirjawahetust alustamata jätta: 1) wäikeste wormiwigade pärast aruannetes, 2) ekslikkude wäljaarwamiste ja wigade asjas igasuguste riigi tulude ja maksude alal, wälja arwatud tempelmaks, kui ekslikud wäljaarwamised ja wead igal üksikul juhtumisel on alla 100 mk.

Märkus 2. Riigikontrollil on lubatud 1918—1923 a. aruannetes ettetulewa puuduliku tempelmaksustamise asjas kirjawahetust alustamata jätta, kui igal üksikul juhtumisel puuduwa tempelmaksu summa ei ole üle 20 mk.

K. Wirma (sd.): I lugemisel näitasin, et need määrad ja puudused, mis selle seadusega kindlaks tehtud, on liig wäikesed ja neid määrasid tuleb suurendada. Teen ettepaneku märkus 1-se lõpus, kus on öeldud: „kui ekslikud wäljaarwamised ja wead igal üksikul juhtumisel on alla 100 mk.“ — „100 mk.“ asemele wõtta „500 mk.“

Samuti teen ettepaneku märkus 2-se lõpus, kus on öeldud: „kui igal üksikul juhtumisel puuduwa tempelmaksu summa ei ole üle 20 mk.“ — „20 marka“ asemele wõtta „50 marka“.

Kolmandaks teen ettepaneku märkus 2-se sõnade „1918—1923 a. aruannetes“ asemele wõtta „ametasutuste aruannetes, alates 1918 aastast“.

Siin ei tarwitse aega piirata 1923 aastaga, waid seadus wõiks kestew olla alates 1918 aastast. Siis wast, kui endine tempelmargiseadus saab muudetud ja kogu wahekorid teistsuguseks kujuneb, tuleb ka siin wastaw parandus teha. Siinjuures tuleb alla kriipsutada seda, et siin ei tohi mingisugust seletust olla, et kui tempelmaks puudulik, siis on riigikontrollil wõimalus ära wõetud kirjawahetust alustada. Kui seda seadust laiendada 1924 a. peale, siis wõib arwata, et keegi ei hakka 10 marga eest tempelmargisid peale panema arwamisel olles, et riigikontroll kirjawahetust ei alusta. Seda mõtet ei tohi siinjuures eeldada. Riigikontrollil on wõimalus, kui ta seda heaks arwab, kas wõi ühe marga pärast kirjawahetust alustada, kuid ta wõib seda tegemata jätta, kui ette ära näha on, et 50-margaline nõudmine wast ehk mõnetuhandelise kirjawahetuse tekitab. Siin tuleb mõistetes kindel wahe teha ja seaduses ettenähtud juhtumistel ei saa seda mitte oletada, et riigikontroll ei tohi kirjawahetust alustada. Minu arwates ei anna käesolew seadus mingisugust luba selleks, et tempelmargide maks ära jäetaks.

Riigikontrolöör **A. Oinas**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ka ühe hea asja juures ei maksa liialdada, ja minu arwates ei maksa ka käesolewa

seaduse juures seda teha. Mina ei taha sellega mitte öelda, et Riigikogu liikme härra Wirma ettepanekud just suured liialdused oleksid, kuid teatawal määral on nemad seda ometi.

Punkt esimese kohta ei taha mina waielda, minule on wastuwõetaw ka 500-margaline alammäär.

Mis puutub tempelmargikesse, siis on minul teine kawa. Nimelt on ette nähtud seaduses, mille kohta rkl. härra Wirma parandus-ettepaneku tegi, et tempelmaksu puudumisi alla 20 marga ei tarwitse riigikontroll arwesse wõtta riigiasutuste aruannete juures 1918—1923 a. eest. 1924 aasta ja edaspidine aeg on sellepärast wälja jäetud, et praegu on olemas suurel määral wäikeseid tempelmaksusid, — kui käesolew seadus härra Wirma parandustega wastu wõetakse ja „Riigi Teatajas“ awaldatakse, wõidakse ekslikult aru saada, et Riigikogu on arwamisel, et wäikeseid tempelmaksusid wõib üldse tähele panemata jätta, mis tempelmaksustamisele praegusel kujul kahju wõib sünnitada. Minul on küllalt sarnaste eksiarusaamistega tegemist tulnud teha ja sellepärast arwan mina, et senni kunni wäikesed tempelmaksud on olemas, — minewal korral tähendasin mina, et olen põhimõttelikult praeguste koguni wäikeste tempelmaksude wastu, — ei ole õige härra Wirma ettepanek, mille tagajärg kurb wõib olla, sest et tempelmaksu wead, missuguseid praegu isegi palju on, weel palju suuremaks lähewad. Meil on raske seda kuldset mõõdupuud tarwitada, mida härra Wirma siit kõnetoolilt soovitas. Minul on teine kawa ja nimelt, et kui uus tempelmaksuseadus awaldatakse, siis loodetawasti annab Riigikogu amnestia ka 1924 a. aruannete kohta. Ütlen niipalju siin kohal, et tegelikult raskusi ei saa sünnitada see asjaolu, kui riigikontrollile ei laiendata seadusega palutud õigusi 1924 a. kohta. Meie püüame asju tegelikult nii korraldada, et meie kirjawahetustest wäikeste wigade pärast üle saame, senni kunni legaalsel teel tempelmaksu seadust ei ole muudetud. Minu arust ei ole aga õiglane härra Wirma ettepaneku teel tempelmaksustamisel jalgu alt ära lüüa.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja **K. Kornel**: Riigikogu liikme härra Wirma ettepanekuga ei saa

mina ühineda. Kui härra Wirma ettepanek märkus esimese kohta wastu wõetakse, et summa 100 marga pealt tõsta 500 marga peale, siis kaotab § 320 oma ühtluse, kuna kulude kohta jääks sennine norm, sada marka maksma. Parem oleks siis juba kogu paragrahw ümber redigeerida.

Mis puutub tempelmaksu määrade kõrgendamisesse, siis on selge, nagu härra riigikontroll seletas, et margid jäetakse peale panemata ja riigikontrollil tekitab wäga suur kirjawahetus, mida meie selle seadusega just ära hoida tahame.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen Riigikogu liikme härra Wirma ettepaneku hääletamisele. Kas soowitakse, et seda ettepanekut weel kord ette kannan? (Hüüded: Ei ole waja!) (Hääletatakse.) Wähemus näib wastu olevat. (Hüüded: Palun ära luge da!) Panen uuesti hääletamisele. (Hääletatakse.) Poolt on 17 häält, wastu — 21, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen hääletamisele seaduse teksti. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on tekst wastu wõetud.

11. Lõikekambrite seadus — II luge misel. (Omawalitsuse komisjoni aruandja **O. Liigand** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega pealkiri, sissejuhataw osa ühes § 1230¹ ja § 1230²):

Lõikekambrite seadus.

Kohtuarstlikku seadust (S. k. XIII köide) täiendatakse järgmiste paragrahwidega:

§ 1230¹. Linna omawalitsused on kohustatud sisse seadma ja ülewal pidama wastawaid ruume kohtu- ja politseiwõimude tarwitamiseks surnukehade hoidmise, lahtilõikamise ja külmanud isikute elustamise otstarbel.

§ 1230². Eelmises paragrahwis (1230¹) nimetatud ruumide ülewalpidamiseks saawad linna omawalitsused riigilt kohtuministeeriumi eelarwe järele toetust, arwesse wõttes nende ruumide suurust, sisseseadet ja tarwitamise rohkust.

Aruandja **O. Liigand** (loeb):

§ 1230³. Surnukehade lahtilõikamiseks ja külmanud isikute elustamiseks

wäljaspool linna piire on kohalikud elanikud kohustatud kohtu- ja politseiwõimude nõudmisel andma tasuta wabaolewaid ruume omaniku wõi tema asemiku walikul.

Külmanud isikute elustamiseks on kohtu- ja politseiwõimudel õigus kasutada ka kohalolewaid haigemaju, surnukehade lahtilõikamiseks aga haigemajade juures surnukehade hoidmiseks eriti sisesetatud ruume.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on rkl. Liigand'il.

O. Liigand (rhw.): Mina panen ette sellele paragrahwile juurde lisada märkus: „surnukehade lahtilõikamiseks ei wõi nõuda eluruume“. Põhjenduseks tooksin ette järgmist: Sellesisuline märkus oli walitsuse eelnõusse wõetud selle paragrahwi juurde, ettekantud sisuga märkus aga kustutati omawalitsuse komisjoni poolt maha sel puhul, kui paragrahw 1230^a muudeti selles mõttes, et kohtuwõimudel ei ole õigust nõuda elanikkudelt igasuguseid käepärast olewaid ruume, waid wabaolewaid ruume ja neidki omaniku wõi tema asemiku kättenäitamisel. Siin wõib aga juhtumisi ette tulla, et majas wõi talukohas wabad ruumid leiduwad ainult eluruumides, olgu kas remondi pärast ehk talwel kokkuhoidmise mõttes, kus elanikud sagedasti ennast koomale tõmbawad, ehk näiteks, suwemajad on talwel tihti tühjad. Niisugustel kordadel wõidakse surnukehade lahtilõikamise jaoks nõuda just neid eluruume, kui nad wabad juhtuwad olema. Seda wõimalust ei ole omawalitsuse komisjon silmas pidanud. Ei oleks aga mitte soowitaw terwishoidlikkudel põhjustel, et surnukehade lahtilõikamist toimetatakse sarnastes eluruumides, mille läbi mitmesuguseid hädaohtlikka haigusidusid laiali kanda wõib. Selles mõttes oli sellekohane keelaw märkus ka Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõusse sisse wõetud. Kõike seda arwesse wõttes pean mina tarwilikuks seadusesse uuesti sisse wõtma minu poolt esitatud märkus.

Mina ei saa seda ettepanekut teha mitte komisjoni nimel sellepärast, et omawalitsuse komisjonis kustutati see märkus. Pärastpoole oli mõtteawaldusi omawalitsuse komisjoni liikmete wahel, et see märkus oleks siiski pidanud sisse jääma. Aruandjana ei saanud ma seda

ettepanekut siiski teha komisjoni nimel, sellepärast pidin seda tegema erawiisil Riigikogu liikmena.

Juhataja J. Tõnisson: Hääletamisele tuleb rkl. Liigand'i poolt tehtud parandus-ettepanek § 1230^a juurde wõtma märkus: „Surnukehade lahtilõikamiseks ei wõi nõuda eluruume“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on märkus wastu wõetud. Hääletamisele tuleb § 1230^a ühes märkusega. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 1230^a ühes märkusega wastu wõetud.

**12. Põhja-Eesti põllutöökesk-
kooli põllutöö-
ministeeriumile
ülewõtmiseks
eelkrediidi
määramise sea-
dus — II luge-
misel.**

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Tonkman** (loeb): Põhja-Eesti põllutöökeskkooli põllutööministeeriumile ülewõtmiseks eelkrediidi määramise seadus.

J. Zimmerman (töer.): Selle inwentaari

sai keskselts 4 aasta eest põllutööministeeriumilt ühe miljoni marga eest. Nüüd on seesama inwentaar nende päewade sees hinnatud, nagu kuulda, on ta hinnatud 9 miljoni marga peale. Wahe on saadud peasjalikult selle läbi, et põllutööministeeriumi poolt saadud inwentaar hinnatud praegu kõrgemalt, kui enne. Nõnda näiteks on wiinawabriku sisseseade keskseltsile üle antud 300.000 marga eest. Nüüd hindamisel, mis paari päewa eest lõppes, on see wabrik hinnatud 1.400.000 marka. Jookswat remonti selle wabriku juures on tehtud wist nelja aasta sees ainult 200.000 marga eest, kui ostuhinnale ka remondiraha juurde arwata, siis ei saa mitte praegust hinnatud summat. Niisama on hinnatud rehepeksu garnituur. Nelja aasta eest oli ta hinnatud 200.000 marga peale, nüüd on tema hind aga 280.000 marka. Nõndawiisi on kõik põllutööministeeriumi poolt saadud inwentaar kõrgemalt hinnatud, kui 4. aasta eest. Teisest küljest on kooli majapidamisele asju juurde muretsetud, mis praegu liiga kallilt hinnatud. Näiteks elektriwalgustuse peale andis Riigikogu ½ miljonit abiraha. Nüüd tahetakse tema eest weel saada 600.000 marka, nõnda tuleks 1.100.000 marka maksta kooli ja mõisa elektrisisseade eest. Kui sissepandawa kapitaali protsendid ja amortisatsiooni kulud arwesse wõtta, siis on

praegune sisseseade liiga kallilt hinnatud. Siis on ka kulusid, mida põllutööministeerium mitte nii hinnata ei saa nagu seda keskselts soowib. Nagu rohuaia sisseseade on hinnatud 800.000 marka. Siin ühes arwatud ka niisugused väljaminekud, nagu Saksamaalt sissetoodud pihlakate ja pärnade hind, toomine ja istutamine. Põllutööministeerium peab seda kõik nüüd kinni maksuma. Kogu arwe on 9.013.000 marka. Mind huwitab, kuidas põllutööminister siin kawatseb talitada. Praeguse seaduse järele nõutakse inventaari muretsemiseks põllutööministeeriumile 5½ miljonit, hinnatud on aga inventaar 9 miljoni eest.

Põllutööminister A. Kerem: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kawatse-sin sõna wõtta esimese paragrahwi juures. Kuna aga wastawad küsimused üles on tõstetud pealkirja juures, siis tahtsin lühidalt wastata. Riigikogu poolt wõeti soowiawaldus wastu, et põllutööministeerium samme astuks Jäneda põllutöökooli riigile ülewõtmiseks. Seda soowiawaldust aluseks wõttes katsus põllutööministeerium selgitada, missugused oleksid kulud Jäneda põllutöökooli riigile ülewõtmise juures. Selle juures selgus, et Jäneda põllutöökooli wõrdlemisi raske on keskseltsil ülewal pidada ja aastate jook-sul õige suure koormana keskseltsi õlgadel lasub. Selgus, et keskseltsil kohustus umbes 10 miljoni eest on, mis seotud Jäneda põllutöökooliga. Inwentaari, kui ka muude waranduste wäärtust selgitama pidi erikommisjon. Enne seda, kui walitsus oma ettepaneku Riigikogule esitas, oli üksikute ministeeriumi ametnikkude poolt Jäneda põllutöökooli majapidamise ülewaatamine ette wõetud ja umbkaudne kalkulatsioon tehtud, mis tingimistel oleks ministeeriumil wõimalik majapidamist üle wõtta, et see ennast weel rentee-riks. Ja need tingimised on umbkaudu ära näidatud Wabariigi Walitsuse ettepanekus Riigikogule, kus krediiti 13.816.000 mk. Jäneda põllutöökooli ülewõtmiseks nõutakse. Selle järele oleks inventaari ja sisseseade ülewõtmiseks nõutud üle 6 miljoni, siis keskseltsi kohustuse tasuks umbes 4 miljonit ja majapi-damise jookswaks kapitaaliks täiendaw summa kunni 13 miljonini, milles oleksid ülesse wõetud ka jookswa remondi kulud. Läänud nädala sees oli Jäneda põllutöökooli inwentaari hindamiseks määratud minu poolt erikommisjon, mis inwentaari

detailselt ära hindas, samuti ka sisseseade ja waranduse osad, mis keskseltsil Jänedal olid. See komisjon hindas need warandused ümmarguselt 9 miljoni peale, sellejuures ei saa ma tähendamata jätta, et need hinnad on detailsed ja sinna hulka on wõetud, wõib olla, ka sarnane osa, mida majapidamise jaoks hädasti tarwis ei ole. Kui siin warem tähendati elektrisisseseadet, siis muidugi tema ei ole mitte majapidamise, waid ka kooli jaoks, kuid siiski ka see kapitaal enamast Jäneda majapidamises hästi ära ei tasu. Samuti ka teisi hindamisi mõnes muus osas, mõnda inwentaari osa ei tarwitse riik mitte põllutöökooliga üle wõtta. Siin on eriti mõeldud peksugarnituuri, sest niisuguseid on meil tagawaraks ja just mitte halwas seisukorras. Sinna hulka on ka wiljapuuad arwatud, mis on hinnatud ümmarguselt ühe miljoni peale; oleks raske sarnase hinna juures seda aeda pidada ja sellepärast paistab minule, et inwentaari ja majapidamise ülewõtmisel waewalt sellest wõiks enam maksta, kui walitsuse kalkulatsioonis ette on nähtud. Kui aga nii asja peale waadata, siis tekib wahe keskseltsi kohustuste ja inwentaari summa wahel. Selge on, et keskseltsil, kellel suuri kapitaalisid ei ole, ei ole seda wahet wõimalik millestki katta. Need wahed on tekkinud kooli majapida-mise tagajärjel. Selle üle on minul keskseltsi esitajaga läbirääkimisi olnud, eriti aga ministeeriumi ametnikud on neid läbi-rääkimisi pidanud, ja seal on selgunud, et keskselts mitte ei saaks majapidamist wähe-ma summa eest riigile üle anda, kui temal enesel kohustusi oleks, sest seltsil ei ole wahesummat millestki katta. Seda arwesse wõttes tegi walitsus ka oma ettepaneku Riigikogule, eriti arwesse wõttes ka Riigikogu soowi, et põllutöökool riigile üle wõetakse, et need wõlad, mis keskseltsis kanda ja mida inwentaarist ja sisseseadest saadawa summaga katta wõimalik ei ole ja mis on koolimaja-pidamisega seotud kulud, saaksid riigi poolt kaetud. Kui aga Riigikogu ainult selle krediidi lubab, kuidas komisjoni poolt on ette pandud, siis on raske ministeeriumil Jäneda põllutöökooli riigile ülewõtmisele asuda, sest keskselts ei saaks majapidamist riigile üle anda, kui keskseltsi kohustuste katmine kindlustatud ei ole. Teiselt poolt, kui aga riik Jäneda põllutöökooli üle ei wõtaks ja kuna keskseltsil eriti jookswat kapitaali otsekohe põllutöökooli majapidamise sisse mahu-

tada ei ole, oleks selle tagajärg, et sealsete keskseltside waranduste likwidatsioon wõib tulla, ning sarnasel korral jääb muidugi küsitawaks, kas sügisel saab põllutöökoool töötama hakata. Neid asjaolusid arwesse wõttes, tahtsin mina siin ette tuua uuesti Wabariigi Walitsuse ettepaneku sel kujul, kuidas seda Riigikogule esitati.

J. Zimmerman (töer.): Põllutööminister ütles, et inwentaar niipalju wäärt ei ole, nagu ta praegu hinnatud on. See on, ta on hinnatud 9.000.000 marga peale, kuna endine kalkulatsioon oli tehtud 5.500.000 marga peale. Härra põllutööminister arwab nähtawasti, et see wiis ja pool miljonit ehk õigem on. Härra põllutööminister ütles ka, et inwentaar on kõrgemale hinnatud selle mõttega, et selle wahega tahetakse keskseltsile teataw summa anda. Kas aga niisugune wiis üldse mõeldaw on, et sel teel antakse wälja raha. Kui tahetakse inwentaar keskseltsilt wõtta, wõetagu teda selle hinnaga, mida ta wäärt on. Ja kui tahetakse keskseltsile abiraha anda, siis tuldagu abiraha nõudmisega. Kui aga seal majapidamises puudujäägid on, miks peab siis riik neid katma, miks pandakse need puudujäägid sel teel waka alla? Kui aga kõik summad, mis puudu tulewad, riigi poolt lihtsalt kinni maksetakse, üldse ei arutatagi selle puudujäägi põhjust ega otsita süüdlasi, siis wõib ainult küsida, mis see siis õieti on? Kõigepealt on tarwis järele waadata, millest ja mispärast need puudujäägid on tulnud, kas seal on süüdlasi wõi mitte ja siis alles, kui pilt selge on, wõidakse puudujääkide katmisest rääkida, aga enne oleks see warane. Et aga põllutööminister ütles, et tema nende summadega, mis käesolewas seaduses lubatud, ei saa kooli keskseltsilt üle wõtta, siis arwan mina, tuleb sellest loobuda. Keskselts wõiks weel seda majapidamist edasi pidada, riik ei pruugiks siis ka niisugust suurt summat wälja anda, pealegi praegu, kus meil majanduslikult nii raske aasta on. Sellepärast teen ettepaneku selle seaduse pealkiri tagasi lükata, ühes sellega oleks siis ka kogu seadus tagasi lükatud ning sellega keskseltsile wõimalus antud selle kooli majapidamist edasi juhtida.

Juhataja J. Tõnisson: Et koosolek kaks tundi on kestnud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.20 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 7.35 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on rkl. härra Tonkman'il.

K. Tonkman (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Zimmerman tõi ette andmed ära näidata tahtes, et Eesti põllumeeste keskselts on saanud põllutööministeeriumilt 4 aasta eest inwentaari, mis on maksnud üks miljon marka ja nüüd tahate põllumeeste keskseltsile Jäneda põllutöökooli inwentaari eest, mis temale enesele ainult 1 miljon marka maksta läks, 10 miljonit marka saada. Mina pean siin tähendama, et härra Zimmerman'i poolt ettetoodud wäited ei ole mitte õiged ja nimelt sellepärast, et härra Zimmerman'il ei ole nähtawasti mitte teada, et Jäneda mõisa majapidamise inwentaari on nelja aasta jooksul tublisti parandatud ja tublisti täiendatud juurdeostu teel. On juurde ostetud loomi, mis üle miljon marga maksta läks, on ostetud põllutööriistu, sahku, atru jne, traktor maksis üle 260 tuhande marga, mis Teie arwesse ei taha wõtta. Edasi peaksin tähendama, et nelja aasta eest olid kõik hinnad hoopis teisemad, kui praegu. Kui keskselts nelja aasta eest Jäneda põllutöökooli majapidamise wastu wõttis ühes inwentaariga, siis wõttis tema ka oma peale kohustused, mis praegu makswad. Kui näiteks härra Zimmerman oleks nelja aasta eest inwentaari ostnud kroonult ehk mõnelt teiselt isikult, siis ei wõi meie ju ometi nõudma tulla, et härra Zimmerman peaks selle ära müüma sama hinnaga, millega ta tema nelja aasta eest ostis.

Mina wõtsin isiklikult ka selle komisjoni tegewusest osa, mis põllutööministeeriumi poolt oli määratud Jäneda mõisa ja põllutöökooli inwentaari hindamiseks. Selgus, et komisjoni hindas inwentaari praegusi turuhindu mitte täielikult arwesse wõttes. Elus kui ka eluta inwentaar hinnati odawamini, kui turul praegu maksetakse, sest peale hindamist on mõne hobuse eest kunni 20 tuhat marka rohkem pakutud, kui seda hindamise komisjoni hindas. Edasi ei ole

Jäned kooli majapidamine mitte lohakil, waid on täiesti korrast. Põllud on haritud, seeme on suuremalt jaolt maas, ainult maaotra on weel teha ja sellega saab ka pühadeks walms. Põllumeeste keskseltsil ei ole sugugi suurt häda sellega, et tema peaks üle-pea-kaela, igasuguse hinna eest, Jäned majapidamist ära andma. Põllumeeste keskselts, arwesse wõttes Riigikogu soowiawaldust, tegi ettepaneku Jäned mõisa ja kooli majapidamist üle wõtta. Härra Zimmermann nõuab oma ettepanekus, et see seadus peaks tagasi lükatama. Kui seadus tagasi lükatakse, siis wõtab sellega ühtlasi Riigikogu ühe oma soowiawalduse tagasi.

A. Jürman (põl.): Rkl. härra Zimmermann'i poolt tähendati siin, et härra põllutööministri arwamise järele olewat inwentaar liig kallilt hinnatud. Kui härra põllutööminister esines, siis sarnast otsekohest oletust mina mitte ei kuulnud, wõib olla, wõtab härra põllutööminister pärast sõna ja näitab, kas härra Zimmermann'i poolt toodud wäide oli õige, kes arwamisel oli, et inwentaar on liiga kallilt hinnatud. Peab aga tähendama ühte, et hindamise komisjonist wõtsid osa otsekohe põllutööministeeriumi poolt nimetatud asjatundjad ja keskselts oli ainult oma esitajaga seal juures. Sellest komisjonist wõttis osa ka riigikontrolli esitaja, ja nagu ma olen komisjoni liigetelt kuulnud, olnud tema arwamisel, et inwentaari hinnad ei olla mitte kallid, waid kui neid üksikult turule pakkuda, siis wõiks paljudel aladel juurde saada. Siit näeme, et wäide, nagu oleks inwentaar liig kõrgelt hinnatud, ei ole sugugi põhjendatud, ja kui kellelgi niisugune arwamine on, siis ei ole see arwamine mitte õige.

Teiseks peab tähendama, et kui 1920 aastal inwentaar üle wõeti ja tema eest 1 miljon marka makseti, siis ei wõi ju keegi tulla ja nõuda, et seesama inwentaar, kuigi tema sellessamas suuruses on, neli aastat peale seda saaks sama hinnaga tagasi antud, sest et kui meie wõrdleme oma rahakursi sellega, mis-sugune oli rahakurs 1920 a. ja mis-sugune on rahakurs praegu, siis määrab kursi-wahe juba kõrgema hinna. Wõiks ainult rääkida selle heaks, et inwentaari hinnad peaks palju kõrgemad olema. Meie teame, 1920 aastal, kui ma ei eksi, müüdi wiljaniitjaid 25.000 marga eest, praegu maksawad nad aga 35.000 marka. See

on tulnud kursi langemisest, ja seda tuleb arwesse wõtta. (T. Kalbus, tões.: Inwentaari wananemise protsent?). Selle kohta wõin järgmist tähendada: kui kari üle wõeti, siis oli tema sedawõrd wilets, et iga aasta tuli palju loomi sellest wanast karjast maha müüa lihunikkudele, kuna sellest karjast sugugi piima ei saadud, ja tuli uut karja juurde osta, tähendab, karja suurendati ja karja parandati. Tähendab, mis sellesse seisukohasse puutub, et inwentaari wananemise protsent tuleb arwesse wõtta, siis wõib ütelda, et inwentaari on palju suurendatud ja ka palju uuendatud, nii et kogusummas on seal inwentaari ka palju rohkem, kui teda oli 1920 aastal, ja on igatahes palju paremas seisukorrast, kui oli 1920 aastal. See on inwentaari kohta. Siin igatahes ei saa mitte nõuda, et riigile kingiks harilik eraorganisatsioon oma inwentaari poolmuudu ära. Riik ei ela mitte armuandidest üksikutelt seltsidelt, ega nende toetusest, ja ei wõi ka nõuda, et keskselts annaks riigile ära alla oma hinna waranduse. Peale selle wõiks tähendada, et silmapilgul, mil Jäned mõis üle wõeti, see mõis oli täiesti laastatud, põllud olid täiesti söödis ja esimesed aastad kulusid jällegi selle peale ära, et laastatud mõisa wähegi korda seada, ja selleks on õige palju tööd ja waewa nähtud, mis mitte otsekohe tagajärgi senni ei ole andnud, milliseid wõib näha lähematel aastatel ja mille tagajärgedest wõib nüüd alles kasu hakata saama. Praegu on suudetud juba kindlad külwikorrad sisse seada ja põldusid põhjalikult haritud traktori jõumasina abil. Ka seda tuleks arwestada, ka see on wäärtus, mis koha hinna ja majapidamise ülewõtmise juures arwesse tuleks wõtta. Tähendab, ka selle töö peale on summased läinud, on rohkem tööjõudu kulutatud, kui see oleks omal ajal tarwilik olnud. Praegu wõib majapidamist üle wõtta paremas korrast ja loomulikumas seisukorrast; kui omal ajal keskselts.

Kui nüüd waadata edasi, et Riigikogus, kus omal ajal otsustati ja nõuti mõisa ja põllutöökooli ülewõtmist, nüüd korraga nende samade isikute poolt wastupidist arwamist awaldatakse, siis kui keskselts tahab kooli üle anda, on rohkem kui ime-lik. Tähendab, sel ajal kus keskselts püüdis majapidamist korraldada, püüdis kooli ülewal pidada, täies teadmises, et iga aasta umbes 1 miljon tuli sinna juurde maksta kooli ülewalpidamiseks, tuli neid summased juurde muretseda igalt poolt,

kus wälhegi wõimalik oli, nõuti kooli üle-wõtmist. Kui majapidamine üle jättis summasid, siis läksid need kooli toetamiseks. Mõnel aastal jäi majapidamisest üle, mõnel aastal ei jäänud. Wiimane aasta nõudis majapidamine suuremaid summasid ligi, nagu see enamasti igal-pool oli. Ja nüüd, kui eeltööd juba on tehtud, et kooli majapidamist tõesti üle anda, tullakse korruga nende samade härrade poolt ja öeldakse: ei, meie enam ei wõta majapidamist ja kooli üle, nüüd wõtke see tagasi ja tehke sellega, mis teie ise tahate, ja meie vaatame ja ootame, kunni soodne silmapilk tuleb, siis asume uuesti ülewõtmisele. See ei ole mitte otstarbekohane talitamiswiis, sellega on majapidamine teatud mõttes tõesti lonkama löödud, sest keskselts ootas wastawalt Riigikogu soowile, et kool ja majapidamine põllutöoministee-riumi poolt üle wõetakse. Teada on, et majapidamise jätkamiseks läheb tarwis suuremaid summasid, kui üheks aastaks jätaks selle weel keskseltsi kätte, siis ei wõi tema majapidamise jätkamiseks enam summasid kulutada, sest teadmata on, kauaks majapidamine keskseltsi kätte jäetaks.

Edasi, siin toonitati üht wäidet — waadake, nii suured summad lähewad kooli majapidamise sisseadmiseks, kooli peale tuleb kulutada palju raha, aga meie ei saa sealt tagasi seda, mis riik on sinna mahutanud, mis tema on sunnitud olnud sinna kulutama. Kui oleks keskselts omal ajal otsustanud ka niowiisi, oleks kooli asutanud selle sihiga, et kool temale ainult kasu toob, et koolist tema kõik tagasi saab, mis tema korraldamiseks ära on kulunud, siis ei oleks keegi kooli asu-tama hakanud. Selleks küll ei ole koolid ja kooli majapidamised asutatud, et sealt kasu saada; sinna tuleb summasid juurde maksta, see on kindel asi. Selleks ei ole ka need kooli majapidamised loodud, et sealt kasu saada, et sealt kasu wõiks saada kas riik ehk keskselts. Keskselts oli täies teadmises, et temal tuleb koolile juurde maksta, ja on püüdnud ka wõimalust mööda toetust anda, ja on pööranud ka põllutöoministeeriumi poole, et maja-pidamist korda seada. Kooli majapida-mine on koht, kus tuleb palju rohkem kulutada, kui sisse tuleb. Siin tuleb wõrdlus wäärtuse katseid korraldada. (W a h e l h ü ü e: K a h j u l i k m a j a p i d a m i s e k a t s e.) Kui majapidamises korralda-takse katseid, ei saa ilma selleta, et ükski

katse mitte kahju ei tooks. Kui tahetakse wõrdluskatse korraldada, siis on ikkagi paratamata, et üks maalapp wõib kahju tuua, et sinna asjata seeme maha wisa-takse. Aga neid on selleks tarwis teha, et just wõrrelda. Niisamuti on maalappi-sid, mis aina kahju toowad. Kui kooli majapidamine saaks selle peale rajatud, et seal ainult neid katseid korraldada, mis kasu toowad, siis ei ole see õige kooli majapidamine, siis ta ei suuda kõiki ma-japidamise wiisisid oma õpilastele sel-geks teha. Sellega peab rehkendama, sellega tuleb ka riigil rehkendada, kui ta kooli majapidamise üle wõtab, et ta seda mitte selleks üle ei wõta, et sealt kasu-summasid saada, et riigikassale sealt toe-tust saada, waid selleks peab ta üle wõtma, et seal weel korraldada ja iga aasta juurde maksta. Nii et seda seisu-kohta ei saa siin sugugi arwestada, et meie peaks selle kooli üle wõtma ainult sel tingimisel, kui ta kasulik on meile üle wõtta. Kui nüüd hindamise komisjon oli oma töö lõpetanud, komisjon, mis täiesti wäljaspool töötas igasugustest keskseltsi mõjuawaldustest selles mõttes, et tema koosseis oli määratud põllutöömi-nisteeriumi poolt, siis wõib arwata, et need hinnad, mis komisjon on wälja ar-wanud inwentaari kohta, ei ole kallid hinnad, ja et riigil ei tule selle inwentaari cest üle maksta, waid seal on täiesti tõsi-sed hinnad wõetud. Ja loomulikult ei wõi keskselts seda inwentaari teisiti ära anda, sest tema on wastutaw peakoosoleku ees ja peakoosolek nõuab, kui ta warandusi likwideeritakse, et nende eest ka was-taw hind oleks kätte saadud. Ja mina usun, et riik ei nõua ka seda, et temale warandust alla hinna antaks. Siin wõib ette tuua teatud wäite, et riik on toeta-nud keskseltsi, ja nüüd sellepärast wõib nõuda, et temale antaks tagasi inwentaar ka selle hinnaga, mis siis oli, kui riik selle üle andis. Seda ei saa aga arwestada, sest need summad ei ole läinud mitte keskseltsi kasuks, keskseltsi teiste ette-wõtete korraldamiseks, waid kõik need summad, mis on riigi poolt saadud selle kooli majapidamise korraldamiseks, pea-asjalikult on saadud maja remondiks ja ehitamiseks ja kooli inwentaari soetami-seks, need summad on kõik arwestatud, need on kõik kooli heaks läinud.

Mis aga majapidamise inwentaari üle-wõtmisesse puutub, siis on see teatud akti, lepingu põhjal wastu wõetud, lepingu põhjal on see warandus läinud keskseltsi

waranduseks, ja loomulik, et meie ei wõi ka seadusandlikul teel seda lepingut muuta, ehk warandust poolmuidu seltsi käest üle wõtta. Ma arwan, et siin Riigikogu õiglasemalt otsustab, kui siin seda üksikute Riigikogu liigete poolt teha tahetakse.

J. Piiskar (is.): Härrad põllumehed Tonkman ja Jürman püüawad päewakorras olewale küsimusele anda hoopis teist wärwi, seda asetada hoopis teisele pinnale, kui küsimus iseenesest on. Nemad kõnelesid muuseas, et keskseltsile tehtawat ülekohut selle hindamisega, et olla isegi alla turuhinna hinnatud, kuna neil olla õigus turuhinda nõuda. Edasi ei olla wastuwõetaw see seisukoht, kui mõnelt poolt rõhutatakse, et keskselts on saanud inwentaari wäga odawalt ja peaks sellepärast siis selle ka odawama hinnaga tagasi andma. Muuseas öeldi, et raha wäärtus olla sellest ajast langenud jne. Minule on kõneldud, ja seda ei ole ümber lükatud, et inwentaar on saadud põllutöministeeriumilt wäga odawalt, on ühtlasi põllutöministeeriumilt saadud laenu inwentaari eest maksmiseks. Laen on alles praegu maksmata ja tuleb nüüd wõlana tagasi. Härrad põllumehed, kui nüüd raha wäärtus inwentaari hindamiseks on muutunud, kas siis ei tuleks seda sama järeldust teha ka põllutöministeeriumi laenu kohta? Kas siis ei peaks põllutöministeeriumi ütlema, et — waadake, keskseltsi mehed, raha wäärtus on nii palju langenud, makske laen nüüd waloriseeritult tagasi. Kui seda ei tehta, siis ei ole ühtlust.

Kui nüüd tulla andmete juurde, siis on mul järgmised andmed inwentaari kohta. Härra Tonkman ütleb, et loomi on palju juurde ostetud. Eelnõu seletuskirjas on öeldud, et praegu on olemas 82 sarwlooma. Ministeeriumilt on saadud 79 sarwlooma, tähendab, see suur juurdeostmine on 3 looma. Antagu siis need 3 looma keskseltsile tagasi. (J. Hünerson, põl.: Ja õunapuud raiuge h agudeks.) Härra Hünerson, need saatke Teie Piirissaarele tuleõnnetutele, nagu maaliitlik Tartu maakonnawalitsuse hoolekande osakonna juhataja on teinud. Õunapuude eest ei maksa siis muretseda.

Hobuseid on üle wõetud 54. Praegu leiame meie seletuskirjas 39 hobust. Ma palun Teid, härra Hünerson, ütelda, kui mitu hobust on juurde ostetud, kui 54

hobusest on saanud 39? Tähendab, tegelikult on inwentaari vähendatud, aga ei ole suurendatud. (J. Hünerson, põl.: Aga traktorid?) Traktor ei ole ometi mitte hobune. Mis elusinwentaar see on, mille wäärtus on tõusnud? (J. Holberg, põl.: Hobune maksab 30 tuhat!) Härra Holberg ütleb, et hobune maksab 30 tuhat. Aga kui see hobune üle wõeti põllutöministeeriumilt, siis maksis ta keskseltsile 2.500 marka. (J. Holberg, põl.: Aga weeti reega!) Aga missuguse hinnaga on see hobune nüüd hinnatud, kas ka 2.500 marka? Lehma eest on keskselts maksnud põllutöministeeriumil 1.500 marka. Härrad, minge ja ostke kusagilt sarnase hinnaga inwentaari. Aga teie tulete nüüd ja kõnelete turuhinnast... (J. Holberg, põl.: Aga kuidas asunikul on õigus turuhinnaga osta.) Asunikude küsimusest kõneleme siis, kui see päewakorras on, aga kui on päewakorras Jäneda põllutöökool, siis kõneleme sellest.

Teie tulete nüüd ja ütlete, nagu oleks ministeerium seletanud, et ei olla wõetud need hinnad, mis siis oleks wõidud saada, kui loomi ükskhaawal oleks müüdüd, waid on wõetud keskmised en gros hinnad. Kui siis öeldakse, et ei ole mitte kallilt hinnatud, siis wõib ju olla, et need turuhinnad ei ole, aga wõrreldes selle hinnaga, millega inwentaar kätte on saadud, on see ikka wäga kallilt hinnatud. Ja sellest ongi kõik aeg kõneldud. Ma ei tea, kuidas selle traktoriga lugu on, aga ei ole ka öeldud, et sedagi nii ei ole hinnatud, nagu siin tähendati, et inwentaar, mida wanemaks, seda kallimaks läheb. Kui adraga 4 aastat küntakse, siis ei saada seda enam selle hinnaga tagasi anda millega see kätte saadi? (J. Hünerson, põl.: Tuleb wahest ette!) Nii näeme, kuidas siin keskselts, saades põllutöministeeriumilt inwentaari odawa hinnaga wõla peale, ja jättes kunni tänase päewani selle wõla maksmata, tahab inwentaari turuhinnaga põllutöministeeriumile tagasi müüa, aga wõlad endises suuruses ära maksta. Siin on pearaskus, miks ei saa niisuguste kombinatsioonidega nõus olla.

Edasi öeldakse, et inwentaar on hinnatud üksikmüügi turuhinnast madalamalt. Wõib olla. Mina ei waidle vastu, et see nii on, aga 6-miljonilise inwentaari summa juurde, nagu see seletuskirjas figureerib, leitakse tarwilikuks weel nõuda

4 miljonit puudujäägi katteks. Aga see puudujäägi katmine on ju õieti inwentaari ostmise palju kallima hinnaga. Eks pandud siis parem inwentaarile kas wõi kõige kõrgem turuhind, siis oleks vähemalt selge seisukoht olnud. Nüüd teie lasete inwentaari hinnast maha, aga nõuate 4 miljonit pealekauba ilma millegita. Millega on see põhjendatud? Selle eest ei saada mitte midagi. Ainult wõetakse selle halwa majapidamise tagajärjed enese kanda.

Ja ega see ainult Jäned kooliga nõnda ei ole. Meie teame, näiteks, et Pärnu pool Polli põllutöökooliga asjad just samasugused olid. (J. Hünerson, põl.: Teie olite seal otsapidaja.) Need, kes seda „otsapidamist“ pidasid, olid teie mehed, härra Hünerson. Kui üks meie rühmaliige sinna rewisjonikomisjoni liikmena wiimaks juurde pääsis, siis ei julenud isegi põllumehed enam sealset kooli majapidamist kaitsma hakata. Senni aga paistis Polli põllutöökool Pärnumaal nagu koidutäht. Siis näitasime meie, et niiwiisi ikka ei tehta: põllutöökooli juhataja sõidab Tallinna, mu-retseb laenu põllutöökoolile, kuna maakonnawalitsus sellest midagi ei tea. Waadake, kui nii wõlgu hakatakse tegema, ning sarnaseid wekslid ette panema, siis ei saa sellega mitte nõus olla. Meile näib aga, et siingi on sellesarnaseid wekslid. Ma töötasin alamkomisjonis, kus eelnõu läbi waadati ja seadsin üles terve rea küsimusi, mida oleks tulnud selgitada, et näha, millest puudujäägid on tulnud. Kõneldi küll sellest, et wäga hästi olla hinnatud, aga mingisuguseid arwusid ette ei toodud. Jäi mulje, et õigus on nähtawasti sellel, kes ütles erajutuajamises, et põllumeeste keskselts ei olla isegi teadnud, mis seal tehakse. Kõik olla pidanud seal tipp-topp olema. Hiljuti olla seal aga põhjalikum rewisjon ette wõetud ja siis olla alles selgunud, et seal suur puudujääk on. Näib, et see nii on olnud. Ja kui see ka nii ei ole olnud, siis on ometi põhjust arwata, et on juhitud mõisa majapidamist nii, nagu seda mitte ei oleks pidanud tegema ja nagu see vähemalt kooli majapidamisele kohalik ei ole. Sest kui koolid selleks asutatakse, et näidata, kuidas üht suurt maatükki wõib pidada kahjuga, siis selleks ei ole wististi kooli tarwis, seda oskab ehk inimene, kes sellest huwitatud, ka ilma koolitagi.

Edasi kõneldakse, et inwentaari on uuendatud ja parandatud. Ei ole kom-

misjonis, ei ole ka Riigikogus keegi näidanud, missugusel moodsul on seda parandatud, kas see otstarbekohaselt on tehtud jne. Kõneldakse traktorist, ja selle ostmisest ja tarwilikkusest, kuid seegi on wäga küsitaw. Kuhu jäid hobused, kelle arw kahanes 54 pealt 39 peale? Arwudega ei ole kuidagi näidatud, mispärast ja kui palju ning kuhu on need summad paigutatud, ei ole mingisugust ülewaadet, mis laseks oletada, et tõepoolest oli puudujääk, mis tekkis kooli tegewusest, et see puudujääk oli paratamatu ega ei tule lohaka majapidamise arwele kirjutada. (J. Temant, põl.: Mis teha, kui Teile eisaas seda keegi selgeks teha. J. Hünerson, põl.: Temale ei saa keegi midagi selgeks teha.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun koha pealt mitte kõneleda.

J. Piiskar (is.): Just seda selget ülewaadet, mis selle eelnõu juures wäga tähtis, ei saa nende andmete põhjal selgeks teha. (A. Jürman, põl.: Kas Teile mõni küsimus üldse selgeks saab?) Missuguse õigusega wõetakse nüüd eraorganisatsioonilt 4 miljonit enese kanda? Ei saa kuidagi nende summade poolt olla. Kui tööerakonna poolt ettepanek on tehtud, et see eelnõu tagasi lükata, siis, wõib olla, on see kõige otstarbekohasem. Igatahes nende andmete põhjal ei ole selge, et on tarwis kool üle wõtta. Kunni aga selgus puudub, ei saa loomulikult meie selle eelnõu poolt hääletada.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on rkl. Tonkman'il.

K. Tonkman (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu liige härra Piiskar kõneles suure paatosega asjust, millest rkl. härra Piiskar'il mitte aimugi ei ole. Tema kõnest wõis järeldada umbes seda, nagu omal ajal Muhamed uskus, et ta on taewas käinud, kuna ta tõepoolest seal käinud mitte ei olnud, sest et niisugust taewast ei olnud, kus Muhamed käia wõis. (M. Martna, sd.: Kas ta seal siis tõepoolest käis?)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun siin Muhamed jätta.

K. Tonkman (põl.): Härra Piiskar tõi ette arwud ja andmed, ära näidata tahtes, et inwentaar ikkagi kallid on, ra-

hakurs langenud ning tahetakse sellega riigile kahju teha, kus inventaar riigilt olewat saadud imeodawa hinnaga. Ma ei saa aru, kas sel korral, kui tegemist on ühe kultuurilise asutusega, nagu seda eriti just põllutöökeskselts on, kas selleks on tarwis eriseadust wälja anda, kus keskseltsi laen saaks ümber arwatud waluuta peale. See on wäga imelik ja härra Piiskar'i seletusest paistab wäga selgelt wälja, et härra Piiskar ei taha põllutöökooli kultuuri mitte arwesse wõtta ja ei usu kooli puudujääke. Ma ei tea, kas härra Piiskar oli saalis ja kahju, kui ta ei olnud, kui härra põllutööminister seletas, et praegune hindamiskommisjon leidis, et Jäneda põllutöökooli majapidamisel on rohkem inventaari olemas, kui seda esialgselt arwati. Praegu on olemas Jäneda põllutöökoolil inventaari 10 miljoni marga wäärtuses, aga mitte 6 miljoni marga wäärtuses, nagu seda härra Piiskar arwab. (J. Piiskar, is.: Aga aruanded?) Need aruanded olid käsitada I lugemisel, kus härra Piiskar ja teised tähendasid, et ei ole weel kindlaks tehtud, kui kalliks inventaar läheb. Nüüd on hindamiskommisjon koha peal käinud, ning härra põllutööminister kandis hindamiskommisjoni andmed Riigikogule ette, kust selgub, et inventaari summa on suurem, kui esialgselt arwati. Siin ei ole praegu tegemist 4 miljoni abiraha andmisega, waid inventaari täieliku wäärtuse hindamisega, mis praegu Jäneda põllutöökoolil olemas. Seda kõike arwesse wõttes wõib järeldada, et siin on tegemist asjast mitteõige arusaamisega, et tahetakse asjust kõnelda, millest omal selgust ei ole, kuidas lood tõepoolest on.

Juhataja J. Tõnisson: Palun siin mitte niisuguses toonis polemiseerida.

K. Tonkman (põl.): Mina arwan, et kui tullakse Riigikogu kõnetooli, kõneldakse asjust, millest omal selgust pole, ning tähendatakse, et siin tahetakse profiiti lüüa ja ei näidata mitte üksikasjalikult ära, missugustest asjadest tahetakse profiiti lüüa, siis on see täiesti lubamatu.

Th. Pool (tõer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Jäneda põllutöökooli küsimus on waidlusi tekitanud selle tõttu, et siin teatud defitsiit majapidamises on ilmsiks tulnud, mida tahetakse riigi kanda jätta. (Hüüded põllumeeste rühmast: Pole õige!) Et siin teatud puudujääk olemas, seda ei saa sa-

lata, sest kui riik andis umbes miljon marga eest inventaari üle ja seda nüüd hinnatakse ligi kümnekordseks, et majapidamise bilansi näidata ja wõlgasid olematuks teha, siis on selge, et siin millegi muuga tegemist pole, kui faktilise puudujäägi maskeerimisega. Küsimus on: millest see puudujääk tekkinud? Minu arwates on just see küsimus, mille pärast arwamised lahku lähewad. Ühelt poolt on näidatud, et peapõhjus olewat selles, et majapidamist mitte korralikult peetud ei ole. Teiselt poolt tõi aga härra Jürman huwitawa näite ja nimelt: kooli majapidamised olla juba sarnased, mis paratamata defitsiiti sünnitawat. Siin ei saagi teist olukorda olla. See on küsimus, mille puhul sõna wõtta tahtsin. Minu teada, kui koolide juurde majapidamised asutati, oli peamotiiviks see, et nende kaudu loodeti koolisid toetada. Sellepärast katsuti koolide juurde võimalikult suuremaid majapidamisi asutada. Endistest mõisadest anti põllutöökoolidele suuremad maa-alad, et nendest suuremaid sissetulekuid wõimaldada ja selle läbi riigilt vähemaid summasid nõuda. Nagu näha, oli esialgne kawa, ning motiivid, mis koolide juurde majapidamiste asutamiseks mõõduandwad olid, teistsugused, kui need, mida härra Jürman siin esitas. Tegelikult on asi küll täiesti ümberpöördukt kujunenud. On katsutud seletada, et kooli majapidamised on katsetega koorjatud, mis suuri kulusid tekitawat. Teiseks nõudwat ehitused ning remondid suuri wäljaminekuid. Kuid missuguseid katseid on nendes koolides tehtud? Need on enamasti liht sordi- ja wäetuskatsed, mis seal tehtud, katsed, mida tehakse ka harilikus majapidamises. Need katsed, niisugustes piirides, kui neid tehtud, nõuawad wast paartuhat marka kulu, kuid nad renteeriwad end ise ära. Sama lugu on ka sordikatsetega. Nendest katsetest teeb majapidaja otsekohe järelduse, mis-sugust wilja paremini kaswatada wõib ja see paremus iseenesest juba tasub kulud ära. Igatahes ei ole Jäneda põllutöökoolis, kui ka teistes põllutöökoolides sarnaseid suureulatuslikka katseid ette wõetud, mis sedawõrd koormawad oleks, et need majapidamise puudujääke oleks wõinud tingida.

Edasi on kõneldud majade remontidest. Mina pean aga ütleva, et teatud remondid on igas majapidamises, need käiwad iga aasta jookswate kulude hulka ja ilma remontideta ei saa ühtegi maja-

pidamist ette kujutada. Samuti on lugu inwentaari remontidega.

Tähtsamaks kooli majapidamise asutamise mõtteks oli weel see, et ta oleks pidanud näitama, kuidas ratsionaalselt maja pidada. Ratsionaalse majapidamise tingimuseks on, et seal teatud ülejääki saawutatakse. Kui meil aga sarnaste eeldustega wälja minnakse, et meil majapidamistel ei tohi ülejääki olla, siis, minu arwates, sarnaseid majapidamisi meie koolide juures üldse ei tarwitseks olla. Nad tuleks likwideerida, katsete tegemiseks määrata aga erisummad wõi katseid üldse mitte teha. Sarnased katsed vähemalt tuleksid palju odawamad.

Mina juhin tähelpanu selle peale, et Jäneda ei ole mitte ainus majapidamine, kus kurbi tagajärgi on saadud, waid neid on ka mujal. Nii on Polli kool samas seisukorras. Seal on kolme aasta jooksul umbes 4—5 miljonit jõutud puudujääki teha. Katsuti olukorda päästa sel teel, et inwentaar ümber hinnati, aga siiski puudujäägid on niiwõrd suured, et maakonnawalitsus põllutöministeeriumile ettepanekuga esineb kooli majapidamist üle wõtta. Läänemaal on kuulda samasugust lugu. Kui nüüd Jäneda suhtes sellele seisukohale asuda, et defitsiidid tuleksid tingimata wälja maksta, siis järgneb loogiliselt, et ka kõigi teiste majapidamiste suhtes, mis, wõib olla, lähemal ajal põllutöministeeriumi juures sarnaste palwetega esinewad, sama seisukoht wõetakse.

Mina kordan weel kord kokkuwõttes: minu arwates sarnasele seisukohale asuda, et koolide majapidamised paratamata kahjusid peaksid andma, ja kuidagi teisiti organiseerida ei saa, see wäide ei ole millegagi põhjendatud. Jäeb ikkagi oletus, et majapidamist ei ole suudetud ega osatud selle poolt, kelle kätte tema usaldatud, õieti korraldada ja nüüd seisab küsimus lihtsalt selles, kas otsekohe seda wälja ütelda, et see nii on, ja seda tunnistada, wõi katsuda teisel teel ja teisel kujul kulusid riigi arwele weeretada.

J. Hünerson (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ei ole kaua aega tagasi, kui Riigikogu eelarwe peakommisjonis Jäneda põllutöökooli küsimus kõne all oli, mil mõtteid awaldati, et Jäneda mõisa majapidamine suuri sissetulekuid annab ja et keskselts seal endale suurel hulgal puhast teeb. Sellelt waatekohalt wälja minnes awaldati soowi Riigikogu

poolt walitsusele, et walitsus pea samme astuks selleks, et see suur tulutoow majapidamine riigile üle wõetaks. (W a h e l h ü ü e k e s k e l t.) Wõib olla, härra Zimmerman, et Teil teised motiivid olid. Teie motiivid ei ole alati nii awalikud, kui nendel, kes seal rääkisid. Mina ütlen, härra Gustawson oli see, kes selle peale tähelpanu juhtis ja ütles üsna selgesti, et waadake, asi on nii, et Jänedal suuri sissetulekuid saadakse. Muidugi paistis keskseltsile, et kui seisukord niisugune on, et kui waewakski ei wõeta majapidamist tundma õppida ja seisukorda wõõriti püütakse walgustada ja hinnata, et siis keskselts kui eraselts, kellel mitte palju kapitaali käes ei ole, niisugustes oludes seda majapidamist õieti korraldada ei saa. Ma pean ütleva, et kui keskseltsil Jäneda mõisa majapidamisel tõesti mingisuguseid raskusi on olnud, siis selle poolest, et tema algeste saadik ei ole suutnud kapitaali täiel määral sinna sisse panna, et seda majapidamist organiseerida. See oli ka üks neist põhjustest, mis keskseltsi juhatuses kaalumisele tuli, et wõib olla, riigil on suurem jõud ja rohkem wõimalik majapidamist ja kooli õigesse olukorda seada ning et koolil sarnasel puhul kasulik on, kui riik selle asja oma kätte wõtab. Kuna teiselt poolt Riigikogus niisugune meeolu awalikuks tuli, et wist keskseltsil lootust ei ole riigilt kapitaali laenu teel saada. Nüüd näeme aga sootuks teist, nüüd on keskseltsi poolt ettepanek tehtud, et wõtke see majapidamine wastu, wõtke wõlad ka ära, mis sellel koolil on ja katsuge keskseltsi tööd paremini edasi jätkata. See tähendab, ma ütlen otsekohe, põllumeeste keskselts on Riigikogu soowist aru saanud ja seda awameelselt täitma hakanud. Nüüd hakatakse kahtlema, et mine tea, mis seal taga wõib peituda. Nüüd hakatakse otsima kõik-sugu wigu, miks ei tuleks seda kooli majapidamist riigile wõtta. Meie kuuleme, et siin räägitakse puudujääkidest. Härra Pool leidis selle jaoks ühe ladina-keelse sõna — defitsiit, ja rääkis sellest. Tema seletab, et on tegemist puudujäägi kinnimaksimisega, mis põllumajanduse läbi tekkinud Jänedal. Nüüd on keskselts ja nii wist mitu aastat, nii palju peksta saanud ja riik olgu hea ja maksku nende rumaluste eest.

Kas teate, kui niowiisi selle asja peale waadatakse, siis ei tule midagi wälja. Härra Pool ütleb, et tahetakse puudujääke

maskeerida, siis tahetakse sellega otsekohe öelda, et seal puudused on nähtavad. (S e g a n e w a h e l h ü ü e.) Kuulge, see on teine teema. Mispärast Teie härra Jürman'iga waidlesite. See on ka üks teema, mille üle waielda maksab, siin ei ole sellel ainel otsekohest tegemist asjaga.

Kui teie waatate seda kalkulatsiooni, mis seletuskirjas seaduseelnõule oli juurde pandud, mis Riigikogu komisjonile anti, siis näete, et seal on tõesti olemasolew inwentaar arwestatud umbes 6 miljoni eest ja seal räägitakse umbes 4-miljonilisest toetussummast. See 6 miljonit on inwentaari hind, mis keskselts on arwestanud. Ja nagu teie teate, põllupidamises inwentaari iga aasta ei kalkuleerita jookswate hindade järele ümber, mis ainult teatawatel juhtumistel ümberkalkuleerimisele tulewad. Nõnda, et see hind ei olnud kaugeltki mitte mingisugune turuhind.

Peale selle on keskselts põllutöökoobile, mitte majapidamisele, juurde maksanud selle aja eest, kui ta seda on pidanud, 4 miljonit marka. (A. Jürman, põl.: Kas kasu ei toonud?) Mis maailma sissetulekuallikas see siis on? Kui nüüd riik wõtab selle oma kätte, siis teie näete, temal tuleb sellele koolile rohkem juurde maksta, kui mõnele teisele koolile. Teie teate ju, mis kutsekoolid maksma lähewad. Eelarwe arutuse puhul on meil wõimalik olnud küllalt selle juures peatada ja näha, mis mitmed koolid maksma lähewad, aga teame, et eriti kutsekoolid õige kallid on. Keskselts on kunni 4 miljonit koolile juurde maksnud ja mina arwan, et see ülearune ei ole, ega ka liialdatud, kui ta ütleb: olge lahked ja makske mulle see summa tagasi. Teisiti ei saa, meil ei ole mingisugust iseralist huwi niisugustes asjades, kui meie seda asja, nagu poolwägisi, oleme sunnitud pidama. Meil ei olnud huwi ja ei olnud ka wõimalust kinkida seda summat riigile. See teeb kokku kunni 10 miljonit välja. Meie põllumeeste keskselts tegi põllutöoministeeriumile ettepaneku: olge lahked, meie anname teile oma aktiwa ja passiiwa. Ministeerium asus teisele seisukohale, ta määras oma hindamiskomisjoni, kellel olid ministri poolt instruksioonid, kes pidi määrama omalt poolt, palju on Jäneda inwentaar wäärt. Keskseltsi esitajad olid seal küll kätte näitamas ja kui neilt küsiti, mida teie arwate, siis nad awaldasid oma seisukoha. Otsuse tegemisel aga ei olnud

keskseltsil midagi ütelda. Keskseltsi esitajad olid asja kätte näitamas ja kui nende käest midagi küsiti, siis waieldi selle üle, otsustasid aga riigiametnikud ja riigikontrolli esitaja ja seal hinnati see warandus 10 miljoni margaliseks, (S e g a n e w a h e l h ü ü e.) wõi 9 miljonit sajatuhandetega. Keskselts on nüüd sarnasel seisukohal ja ütleb: hea küll, teie ei tahtnud meie poolt hinnatud hinna eest majapidamist wastu wõtta, ja nüüd tuleb teil inwentaari eest sedasama välja maksta. Meie selle kooli peale rohkem kulutanud ei ole ja wäärtust praegu seal rohkem ei ole ja olge nii lahke, wõtke selle hinnaga, kui see parem teile paistab.

Selles seisab see terwe asi. Kui tahetakse sennise majapidamise korra küsimust kõne alla wõtta, siis jägeleme muidugi, see on kindel, nimelt kuidas see keskselts seal on maja pidanud. Ma ütlen, et kooli ülewõtmise asjale ei ole siin mingisugust abi, see wõib eralõbuks jääda.

Teiselt poolt on teateid, et keskselts, olles kapitaali puuduses, praegu tagajärjerkalt majapidamist jätkata ei saa ja kooli edaspidi ülewal pidada ei saa. Härra Zimmerman on ettepaneku teinud, et liikkame see seadus tagasi, saab, mis saab. Aga mina wõin teile öelda, mis saab. Keskselts katsub kuidagi wiisi seda majapidamist jätkata, aga 1. juuliks paneb kooli kinni, ta ei jõua lihtsalt seda ülewal pidada, ja mis teie siis teha saate, ta ei jõua seda edasi pidada. Kelle huwides see siis nüüd sünnib, kas põllumajanduse huwides, wõi sünnib see riigi huwides. Mina arwan, mitte kellegi huwides. Ja kui teie arwate, et keskseltsi tuleks ülejõu kuidagi sundida kooli edasi pidama, siis jääb ta lihtsalt pankrotti, sest temal ei ole mingisuguseid warandusi. Teie wast mõtlete, et teie wõtate keskseltsi toetussummadest selle raha, aga keskselts ei saa mitte pennigi, mille otstarbe määratud ei ole, midagi ära wõtta, jääb sinna auk sisse. Teie lõikate käiksed ära ja panete hõlmale jätku otsa, muidugi, kuub ei passi siis mitte. Nii et, tehke kuidas teie tahate... (S e g a n e w a h e l h ü ü e.) ...mina ütlen, kui keskseltsilt ei oleks nii tungiwalt Riigikogu poolt tahetud majapidamist üle wõtta, siis oleks tema kuidagi rabelenud, ta oleks katsumud laenata jne., aga nüüd oli teatawas mõttes arwamine olemas, et riik Jäneda oma kätte wõtab ja see asjalu on seisukorda raskendanud. Selle-

pärast keskselts pikema aja peale asja mitte ei kawatsenud, kui just nõnda kauaks ajaks, et paras jagu saaks majapidamist nii juhtida, et keskselts selle all mitte ei kannataks, kui kooli üle wõtab. Peaks nüüd asi teise pöörde saama, saab keskselts ja tema majapidamine selle läbi suure kahju. Riik wõiks täiemääralise kapitaaliga sinna juurde asuda, seda võimalust aga ei ole. Sellepärast on minu soow küll see, et kui soowitakse, et kultuuriline ettewõte korda läheks, et koolitööd õigel wiisil wõiks jätkata, seal teisi ei talitataks ja ministeeriumi ettepanek wastu wõetaks ning summased lubataks. Muidugi on ministeerium küsinud mitte 9—10 miljonit, waid 13 miljonit. Härra minister tähendas juba, millega see suurem summa põhjendatud: See on sellega põhjendatud, et kui ministeerium hakkab maja pidama, siis peab temal ka jooksew kapitaal olema. Esimesest maist peale on ministeeriumil suur kapitaal tasuda, muidu ei saa tema üldse majapidamisele asuda. Kui meie räägime mingisugustest arwudest, siis need on arwatud 1-se maini. Nüüd on aga kolmas juuni ja selle aja jooksul on majapidamine suuri kulusid nõudnud. Tulusid aga, nagu Teie ise teate, praegusel aastaajal majapidamine palju ei anna, kui neid on, siis ainult karjasaadustest. Sellepärast on ka kapitaal liisandus, mida minister soowib, tingimata tarwilik majapidamise korralikuks jätkamiseks.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna-soowijaid ei ole. (J. Zimmerman, (tõer.): Palun sõna.) Rkl. härra Zimmerman on juba kaks korda sõna wõtnud, teisel lugemisel ei ole rohkem kordi võimalik sõna anda.

Rkl. Zimmerman'i poolt on tehtud ettepanek tagasi lükata pealkiri: „Põhja-Eesti põllutöökeskkooli põllutööministeeriumile ülewõtmiseks eelkrediidi määramise seadus.“ Lõpusõna on aruandjal. Aruandja sõna ei tarwita. Asun hääletamisele. Riigikogu liikme Zimmerman'i poolt tehtud ettepanek kannab eitawat laadi. Kodukorra seletuste järele § 77 juurde ei panda puht-eitawat ettepanekut iseseiswalt hääletamisele. Hääletamisele tuleb komisjoni ettepanek seaduse pealkiri wastu wõtta. (Hääletatakse.) Pealkirja wastuwõtmise poolt on 26 häält, wastu 29 häält, sellega on pealkiri tagasi lükatud. (Aruandja K. Tonkman: Palun sedelitega hääle-

tada.) On õigus sedelitega hääletamist nõuda. Palun sedelid wälja jagada. Kes on pealkirja wastuwõtmise poolt, kirjutab sedelile „poolt“, kes on pealkirja wastu, kirjutab „wastu“. (Hääletatakse.) Kas tehakse ettepanekuid hääletuse korra kohta? (Hüüded: Juhatause hoolteks.) Palun juhatause liikmeid hääletusele asuda. Hääletamise resultaadid on järgmised: Seaduse pealkirja wastuwõtmise poolt 31 häält, wastu 35 häält, erapooletuid 3 häält, sellega on pealkiri tagasi lükatud.

Aruandja **K. Tonkman** (loeb):

§ 1. Põllutööministeeriumile määratakse eelkrediiti 9.746.000 marka rendilepingu lahendamiseks põllumeeste keskseltsiga, temalt kooli inwentaari ja tagawarade omandamiseks, kooli mõisa majapidamise tegewuse jätkamiseks ja kooli majanduslikkude kulude katteks. (Saalis müra ja segased wahelhüüded.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu. Kodukorra § 80 järele tulewad teisel ja kolmandal lugemisel hääletamisele kõik seaduse üksikud osad. Sellega tuleb ka käesolew paragrahw hääletamisele. Sõna on rkl. Martna'l korra kohta.

• **M. Martna** (sd.): Ma pean, austatud Riigikogu liikmed, täna küll selle kodukorra wastu waidlema. Harilikult on parlamendi praksises ikka nõnda, kui seaduse pealkiri tagasi lükatakse, siis tähendab see, et kogu seadus on sellel kujul tagasi lükatud. Ma ei tea, kuidas meie nende paragrahwide juurde läheme, kui pealkiri tagasi lükatud. (Naer.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun rahu! Põllutööministri poolt on Wabariigi Walitsuse nimel tehtud järgmine ettepanek: § 1 wõtta wastu järgmiselt:

„Põllutööministeeriumile määratakse eelkrediiti 13.816.000 marka rendilepingu lahendamiseks põllumeeste keskseltsiga, temalt kooli inwentaari ja tagawarade omandamiseks, kooli mõisa majapidamise tegewuse jätkamiseks, kooli majanduslikkude kulude katteks ning toetuse andmiseks Eesti põllumeeste keskseltsile Jäneda mõisa ja kooli majapidamise puudujääkide katteks.“

Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Tonkman**: Komisjoni nimel ühinen selle ettepanekuga.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen § 1 hääletamisele sel kujul, nagu mina ta ette kandsin. (Hääletatakse.) § 1 wastuwõtmise poolt on 28 häält, wastu — 35, seega tagasi lükatud.

Aruandja **K. Tonkman** (loeb): § 2. Wabariigi Walitsusel on õigus selle seaduse elluwõimiseks määrusi välja anda.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 2 wastuwõtmise poolt on 27 häält, wastu — 34, seega tagasi lükatud, ühes sellega ka kogu seadus II lugemisel tagasi lükatud.

13. Laewakinnistusseadus — II lugemisel. (Üldkommisjon) joni aruandja **A. Rei** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega pealkiri ja §§ 1—6):

Laewakinnistusseadus.

I. Õiguste kinnistamisest laewade peale.

§ 1. Õigusi laewade peale wõib esiõigusena kinnistada nende sissekandmise teel awalikkudesse laewa-kinnistusraamatutesse.

Laewa-kinnistusraamatutesse sissekandatud laewu nimetatakse kinnistatud laewadeks.

§ 2. Kinnistusraamatutesse kantakse kõik Eesti lipu all sõitwad merilaewad mahutawusega 60 kuubikmeetrit ehk rohkem ning omanikkude soovil ka wähemad meri- ja kõik muud laewad.

Kinnistada wõib ka ehituselolewaid laewu, mille ehitus nii kaugele wiidud, et laewa ülemine tekk walmis.

§ 3. Juriidiliste tehingute laewa-kinnistusraamatutesse kandmisel on wastawalt makswad B. e. s. §§ 3002—3020.

§ 4. Kinnistatud laewade omandusõiguse üleminek sünnib wastawate kinniswara kohta käiwate seaduste, eriti B. e. s. §§ 809—813 alusel.

§ 5. Kinnistatud laewu wõi nende mõttelisi osasid wõib pantida ilma laewa waldamise üle andmata. Niisugust pantimist nimetatakse laewahüpoteegiks.

§ 6. Laewahüpoteegi kohta maksawad wastawalt üldised pandiõiguse, eriti kinniswara hüpoteegi eeskirjad (B. e. s.

§§ 1569—1602) käesolewas seaduses ettenähtud muudatuste ja täiendustega.

Aruandja **A. Rei** (loeb): „§ 7. Laewahüpoteegiga kindlustatud lepinguid wõib sõlmida wäliswaluutas.“

Selle paragrahwi juurde teen mina isiklikult järgmise paranduse: § 7-dat täiendada sõnadega peale kolmandat sõna: „kui ka laewade omandamise ja wõõrandamise lepinguid“. Põhjendan seda sellega, et sagedasti laewu wäljamaalt ostetakse ja sel puhul tuleb lepinguid wäliswaluutas teha.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen hääletamisele esmalt paranduse. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud. Panen hääletamisele § 7 parandatud kujul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 7 wastu wõetud.

(Aruandja **A. Rei** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 8—11):

§ 8. Laewahüpoteegiga koormatud laewa wõõrandamine isikule, kel puudub õigus Eesti lipu all sõita, ilma hüpoteegi krediitori loata ehk hüpoteegi wõla tasumata on keelatud. Erandid wõib teha sellekohaste konwentsioonide alusel.

II. Laewakinnistuse toimetamisest.

§ 9. Õiguste kinnistamisel laewade peale maksawad wastawalt not. sead. §§ 286—369, käesolewas seaduses ettenähtud muudatuste ja täiendustega.

§ 10. Kinnistusasju toimetab üleriiklikult kinnistusosakond Tallinna-Haapsalu rahukogu juures.

§ 11. Õiguste kinnistamiseks laewade peale peetakse eri kinnistusraamatuid ja registrit, mille worm määratakse kindlaks Wabariigi Walitsuse poolt kohtuministri ettepanekul ja awaldatakse „Riigi Teatajas“.

Aruandja **A. Rei** (loeb): „§ 12. Kinnistusregistrisse kantakse § 14-as tähendatud dokumentide põhjal järgmised andmed:

a) Notariaal seaduse § 319 ettenähtud teadete asemel:

1) laewa nimetus, laewaliik laewatunnistuse järele ja missugusest materjalist laew ehitatud;

- 2) laewa kodusadam;
- b) Notariaal seaduse § 320 asemel;
- 3) laewa mahutawus ning pikkus, laius ja sügawus mõõdutunnistuse järele;
- 4) laewa ehitamise koht ja aeg ning väljamaalt ostmise korral ka ostmise aeg;
- 5) laewa kinnistusraamatuse ja registrisse kandmise aeg;
- 6) p. 1—3 sissekirjutuste muudatused;
- 7) laewa kinnistusregistrist mahakustutamise.“

Selle paragrahwi juurde teeksin mina paranduse. Siit on wististi kogemata välja jäänud reast, mis täht b-ga algab, sõnad „ettenähtud teadete“, mis tuleks wõtta wiimase sõna ette, nii et see rida kõlaks analoogiliselt reale, mis algab tähega a, järgmiselt: „notariaal seaduse § 320 ettenähtud teadete asemel“.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu liikme härra Rei poolt tehtud ettepanek on Riigikogu liigetele teada. Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Panen hääletamisele § 12 ühes wastuwõetud parandusega. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 12 parandatud kujul wastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): „§ 13. Notariaal seaduse § 323 p. 2 ettenähtud summad wõiwad olla tähendatud wäliswaluutas.“

Juhataja J. Tõnisson: (Hääletatakse.) § 13 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Rei (loeb): § 14. Awaldusele laewa-kinnistusraamatutesse kandmiseks lisatakse juurde peale notariaal seaduses ettenähtud dokumentide weel 1) tõendus, et laewaomanikul õigus on Eesti lipu ülestõstmiseks (Kaub. sead. § 122); 2) laewatunnistus (Kaub. sead. § 103); 3) mõõdutunnistus (Kaub. sead. § 110).

Ehituselolewate laewade kinnistusraamatutesse kandmiseks tuleb ette panna eespool tähendatud dokumentide asemel mereasjanduse peawalitsuse poolt väljaantud sellekohane akt. Nimetatud akti tegemise ja väljaandmise kord määratakse kindlaks Wabariigi Walitsuse määrusega, mis awaldatakse „Riigi Teatajas“.

Ka selles paragrahwis on wäikene parandus teha, nimelt 4-das reas klambrisse paigutatud sõnu „kaubandusseaduse § 122“ tuleks täiendada tireega ja selle järgnewa arwuga § 122⁷. Nimelt on 1913 aastal sellele § 122-le juurde tulnud terve rida täiendawaid paragrahwe, nimelt §§ 1—7, milledes on ette nähtud hulk detaileeritud määrusi. Sellepärast on waja klambris juhatada mitte üksnes kaubandusseaduse § 122 juurde, waid ka kõigi nende 1913 aastal maksmapandud lisaparagrahwide juurde.

Juhataja J. Tõnisson: Panen selle paragrahwi niisugusel kujul, nagu aruandja teda on parandanud, hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 14 aruandja poolt parandatud kujul wastu wõetud.

(Aruandja **A. Rei** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega § 15 ja § 16):

§ 15. Laewa wõõrandamisel isikule, kel puudub õigus Eesti lipu all sõita, on laewa wõõrandaja kohustatud kinnistusosakonnale ette panema wõõrandamise lepingu wõi selle notariaalse ärakirja 1 kuu jooksul, kui wõõrandamise leping on sõlmitud kodumaal, kui aga väljamaal, siis 3 kuu jooksul — kinnistusregistrist laewa mahakustutamiseks. Kui laewal olid hüpoteegi wõlad, siis tuleb samal alusel ette panna tõendused käesolewa seaduse § 8 nõuete täitmise üle.

Laewa kinnistamisel isiku nimele, kel puudub õigus Eesti lipu all sõita, lõpetatakse wastaw kinnistusraamatu toimetus kinnistusosakonna sellekohase otsusega ja tehakse wastawasse kinnistusregistrisse käesolewa seaduse § 12 p. 7 ettenähtud kustutamise märkus.

§ 16. Kinnistusasjade toimetamise juures kinnistuslõiwu (Ust. o posl. §§ 235 kummi 276) ei wõeta.“

Selle paragrahwi järele tuleb mul ette panna weel üks lisaparagrahw, mille sisu kohta üldkommisjon küll seisukoha wõttis, mille redaktsiooni lõpulikul kujul tema aga enam ei jõudnud wastu wõtta, jättes redigeerimise aruandja hooleks. Arwan, et ettepanew redaktsioon komisjoni seisukohale ja soowidele täiesti wastab ja peaks wastuwõetaw olema. See paragrahw käiks järgmiselt: „§ 17. Kinnistatud laewade kohta käiwatelt ju-

riidilistelt tehingutelt wõetakse tempelmaksu sel määral, nagu tehinguil iga muu wallaswara üle. Kui tehing on tehtud wäliswaluutas, siis arwatakse tempelmaksustatud wäliswaluuta summa Eesti markadesse ümber tehingu toimimise päewa kursi järele Eesti pangas ja wõetakse tempelmaks sellelt summalt.“ Kui see paragrahw wastu wõetakse, siis muutuksid ühes sellega ka wastawalt järgnewate paragrahwide numbrid.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu liikme härra Rei poolt on tehtud ettepanek wõtta seadusesse uus paragrahw, § 17. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 17 wastu wõetud.

(Aruandja **A. Rei** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 18—24):

III. Kohtupidamisest kinnistatud laewade suhtes.

§ 18. Nõuete kindlustamisel kinnistatud laewaga sissenõuete pööramisel kinnistatud laewa peale, kinnistatud laewa müügist saadud summade jaotamisel ning kinnistatud laewa wõõrandamisel wõi laewahüpoteeği kuštutamisel toimepanidawa wäljakutse juures tulewad käsitamisele wastawad kinniswara kohta käiwad tsiwiil-kohtupidamise seaduse eeskirjad, eriti §§ 1831—1834, 1845—1888, 1889—1892, 2072—2074, 2081—2086, käesolewas seaduses ettenähtud muudatuste ja täiendustega.

§ 19. Nõude ja sissenõude kindlustamiseks wõib kinnistatud laewa peale ka aresti panna sellekohaste wallaswara kohta käiwate eeskirjade alusel, kuid see ei takista laewa koormata wõi wõõrandada käesolewas seaduses ettenähtud korras.

Laewa arreteerimisele asudes teatab sellest kohtupristaw aja wiitmata laewa wäljasõidu üle walwajale asutusele korralduse tegemiseks, et arreteeritud laew ei saaks sadama piirkonnast wälja sõita.

§ 20. Sõiduwalmis kinnistatud laewa, see on, kui wastawa meriweo lepingu järele laewade koorem wõi reisijad peale wõetud ning sadamast wäljasõiduks wajalised dokumendid juba nõutatud, ei wõi arreteerida.

§ 21. Laewa üleskirjutamist toimetatakse tsiwiil-kohtupidamise seaduse § 987 eeskirjade järele.

§ 22. Tsiwiil-kohtupidamise seaduse § 999 ettenähtud kaebamise kitsendus ei käi nende wõlgnikkude kohta, kes laewa üleskirjutamise juures ei wiibinud.

§ 23. Tsiwiil-kohtupidamise seaduse §§ 1143—1144 ettenähtud korra asemel tuleb laewa wäljapakkumise aeg nõnda ära määrata, et müügikuulutuse „Riigi Teatajas“ ilmumise päewast kunni wäljapakkumise päewani vähemalt üks kuu wahet oleks.

§ 24. Kuulutus laewa awalikult müügi üle pannakse wälja peale tsiwiil-kohtupidamise seaduse §§ 1032, 1148, 1149 ettenähtud kohtade weel mereasjanduse peawalitsuses ja Tallinna börsel.

Aruandja **A. Rei** (loeb): § 25. „Tsiwiil-kohtupidamise seaduse § 1890 pp. 1—5 asemel maksab järgmine eesõigustatud nõuete nimekirja:

1) Riigile wõlguolewad kohtukulud; tonnaashi, tuletorni- wõi sadamamaksud ja teised sama liiki tasud ning awalikud maksud; lootsi, hoiu- ja walwamise tasud laewa wiimasesse sadamasse jõudmise päewast; kulud, mis tehtud wõlasaldajate ühistes huwides laewa alalhoidmiseks wõi et laewa müüki ja selle hinna jaotamist ära hoida;

2) kapteni, meeskonna wõi teiste laewal teenistuses olewate isikute teenistuslepingutest tekkiwad wõlad;

3) päästmise ja abiandmise eest wõlgnewad tasud ja üldhawariis laewa peale langewad maksud;

4) kahjutasud laewateenistuses olewa isiku ettewaatomatuse läbi juhtunud kokkupõrkamise wõi mõne muu laewasõidu õnnetuse (kahjujuhtumuse), reisijate ja meeskonna kehaliste rikete, laadungi kaotamise wõi hawarii, ning sadamate, dokkide, wesiteede ehitustele tehtud kahjude eest;

5) laewahüpoteeğid;

6) wõlad, mis tekiwad kapteni poolt seaduslikkude wolituste põhjal wäljaspool laewa kodusadamat tehtud lepingutest wõi toimetatud operatsioonidest laewa alalhoidmise ja reisi jätkamise reaalsseteks wajadusteks, wahet tege mata, kas kapten samal ajal on wõi mitte laewaomanik ja kas wõlg on tema wõi warustaja (fournisseur), parandajate (reparateur), prahtija (fréteur) wõi teiste lepinguosaliste oma;

7) konossamentidel põhjenedad wõlad.“

Isiklikult teen punkt 6-da juurde selle paranduse, et kolm prantsuskeelset sõna tuleks wälja jätta. Nimelt terwe see paragrahw on rahwuswahelisest konwentsioonist tõlgitud. Kuna klambrisolewatele prantsuskeelsetele sõnadele Eesti keeles täitsa täpselt wastawad sõnad olemas on, siis oleks päris ilmaaegne siin klambrites meie seaduse teksti prantsuskeelseid sõnu juurde lisada. Selleks on seda vähem tarwidust, et iga kahtluse puhul alati wõimalik on selgitust otsida algekeelsest (prantsuskeelsest) konwentsioonist. Sellepärast teen ettepaneku need kolm prantsuskeelset sõna klambrites § 25-das p. 6-as wälja jätta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen rkl. härra Rei poolt tehtud parandusettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Parandusettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Asun § 25 hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 25 wastu wõetud.

(Aruandja **A. Rei** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 26 ja 27):

IV. Karistustest.

§ 26. Nuhtlusseaduse §§ 1699—1711 käsitamisel on kinniswara tähendus kinnistatud laewadel.

§ 27. Süüdlane käesolewa seaduse § 8 rikkumises langeb n. s. § 1700 ettenähtud karistuse alla.

Aruandja **A. Rei** (loeb): „§ 28. Süüdlane käesolewa seaduse § 15 rikkumises langeb rahatrahwi alla mitte üle 50.000 marga.“

Teen ettepaneku § 28 wastu wõtta järgmisel kujul: „Süüdlast selles, et tema § 15-as ettenähtud tähtaja jooksul ei ole kinnistusosakonnale wastawaid dokumenta ette pannud, karistatakse rahatrahwiga mitte üle 50.000 marga.“ Seletusena pean juurde lisama, et § 15-es oli enne lühikene ja sisaldas ainult kohustust — teatawa tähtaja jooksul dokumente ette panna, sellepärast oli ka käesolewa paragrahwi esialgses redaktsioonis sellest küllalt, kui lühidalt öeldi: § 15-da rikkuja langeb nii ja niisuguse trahwi alla. Kuid pärast sai § 15-le mitmesuguseid teisi määrusi weel juurde lisatud ja sellepärast

ei oleks § 28-da esialgse redaktsiooni järele mitte enam päris selge, missuguse üleaste eest süüdlane selle karistuse alla langeb. Et asi täiesti selge oleks, selleks teen ettepaneku § 28 minu poolt esitatud kujul wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: Asun § 28-da uues redaktsioonis hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 28 wastu wõetud. Sellega on seadus II lugemisel wastu wõetud.

Koosolek on ligi kaks tundi kestnud, Kuulutan 10-minutilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 9.25 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 9.45 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

14. Üüriseaduse muutmise ja kaotamise seadus — I lugemisel. Üüriseaduse komisjoni aruandja **J. Jaanis**: Austatud Riigikogu liikmed! Juba kolmat korda on meil arutusel

rahwaesituses üüriseadus. Kui meie neid kolme üüriseadust, millest kaks Asutawa Kogu päewil ja üks esimese Riigikogu päewil maksma on pandud, wõrdleme, siis peab tunnistama üldiselt, et praegumaksew üüriseadus, wõrreldes kõigi eelmistega, oma ulatuse poolest kitsam on. Seda wõib ütelda kõigi eelkäiwate üüriseaduste kohta, mis arusaadaw sellepärast, et üüriseadus kui ajutine seadus on tingitud ajutiste olukordadega, ja peaasjalikult sõja olukorraga. Asutawa Kogu päewil maksmapandud üüriseadus oli palju laiema ulatusega, ja piiras liikumata waranduste omanikkude, majaperemeeste õigusi palju laiemalt, kui meie seda praegumaks was seadus näeme. Riigikogusse on tulnud üüriseadus praegu majaomanikkude esitajate ettepanekul, kes läinud aastal wastawa ettepanekuga esinesid, nimelt rkl.-te Temant'i, Rütli ja Kesküll'i ettewõttel. See üüriseadus, mis nende kolme Riigikogu liikme poolt esitatud oli, seadis omale eesmärgiks, et üüriseadust likwideerida juba käesolewa aasta suwel. Temal oli ka põhimõtteks, et üüriseadus tuleks järk-

järgult ära kaotada, aga see järkjärguline ära kaotamise aeg oli wõrdlemisi lühikene, ja arwesse wõttes seda asjaolu, et need tähtpäewad, mis selle esitatud seaduse kawas ette olid nähtud, juba möödunud on, ei wõinud ka üüriseaduse komisjonis tõsiselt juttu olla ega tõsiseks aluseks wõetud saada see üüriseaduse muutmise ja ära kaotamise seadus, mida nimetatud kolm Riigikogu liiget esitasid.

Nende kolme Riigikogu liikme poolt esitatud üüriseaduse muutmise ja ära kaotamise seadusele wastandiks oli esitatud härra Porman'i poolt üüriseadus, mis palju kaugemale läheb, kui maksew üüriseadus, ja mitte ükski palju kaugemale kui maksew üüriseadus, waid tal on weel laiem ulatus, kui sõjaaegsel üüriseadusel, mis nowembrikuul 1919 a. maksma pandi. See seadus püüab wõi nõuab üüriseaduse linnast maale wiimist, ja ei näe mitte ette, et see üüriseadus ainult linnades ja alewites maksew oleks, waid et see ka üksikute maalasuwate majade ja külade kohta maksma pandaks. Ka mitmed teised kaugeleulatawad nõudmised, mis kitsendawad liikumata waranduse omanikkude õigusi ühelt poolt ja püüawad wõimalikult laiendada üürnikkude õigusi teiselt poolt, nii näiteks sellega, et ka mitte ükski eluruumid, waid ka kauplusruumid, mis sennimaks wa üüriseaduse alt wabad olid, uuesti üüriseaduse alla wõetaks. Terwerida wäiksemaid seisukohti on selles kaugeleulatawas härra Porman'i ettepanekus ja üüriseaduse komisjon ei saanud ja ei wõinud seda seadust mitte aluseks wõtta, siis kui ta hakkas tööle üüriseaduse rewideerimiseks.

Jäi weel järele kolmas kawa, mida oli esitanud lahkunud walitsus ja mis kõigest paarist paragrahwist koos seisab, mis ära määrata püüawad ainult ühe asja, nimelt seda, et üüriseaduses ettenähtud normid alles jätta ja üürinormimääramise õigused Wabariigi Walitsusele anda.

Need kolm esitatud elnõu olid siis komisjonil põhjuseks selleks, et makswat üüriseadust järele kaaluda, kuid komisjon, elnimetatud põhjustel, läks mööda nendest kolmest elnõust ja tuli otsusele, et oleks wahest kõige otstarbekohasem, kui makswat üüriseadust aluseks wõtta ja siis üks wõi teine täiendus, üks wõi teine uuendus läbi wiia, niipalju, kui see ajanõuetele wastaw paistis olewat. Et oma tööd korraldada, pööras üüriseaduse komisjon mitmesuguste ametiasutuste ja omawalitsuste asutuste

poole materjaalide kogumiseks. Materjaalid, mis omawalitsuse asutused — linnaning alewikogud on saatnud, mis riigi statistika keskbüroo ja rahukogud esitanud Wabariigi Walitsuse kaudu ja ka linnade liidu arwamine olid materjaaliks üüriseaduse läbiwaatamise ja rewideerimise juures. Mitmed saadud andmed ei toonud iseäralist selgust, ega nende peale ei saanud waadata kui tõsise materjaali peale. Muuseas näiteks wõiks tähendada siin nende andmete peale, mis koguti rahukogudest, kust ühte asja küll wõis wälja lugeda, nimelt seda, et üüriseadusega ühenduses olewad kohtuprotsessid 1923 aastal wõrreldes 1922 a. olid langenud. 1923 a. protsesside arw oli vähem, kui 1922 a. Kas sellest midagi wõiks wälja lugeda üüriseaduse lahenemise asjus wõi liikumata waranduste linna ning alewi majaanikkude ja üürnikkude wahekordade paranemise mõttes, seda on nüüd väga raske ütelda. Aga fakt oli see, et kohtuprotsesside arw, andmete põhjal, mis meil käes on, wähenes. Kuid tähendatud rahukogude materjaal ei olnud mitte nii kaaluwaks, kui need materjaalid, mis olid üüriseaduse komisjonile kohapealsed omawalitsused esitanud. Kui meie materjaalid ja andmed tahaksime ära jaotada, siis selgub, et omawalitsused ise asuwad mitmesugustel seisukohadel: mõned omawalitsused tõendawad kindlasti, et neil üüriseadust kui sarnast üldse mitte tarwis ei ole, teised teatawad, et neil on tunda tarwidust üüriseaduse järele, leiawad, et otsekohe teda ära kaotada ei saa ja soowitawad järkjärgulist ära kaotamist. Kolmandad on aga kindlasti sel seisukohal, et üüriseadus peaks püsima jääma niikaua, kui lõpuliikult üle riigi korterikriis lahendatud on. Väga autoriteetliku arwamise on esitanud linnade liit, mis kasulikuks materjaaliks oli üüriseaduse komisjonile. Aluseks wõttes makswat üüriseadust, tuli kõigepealt käsitada seda küsimust, kas üldse üüriseadus üürnikku kaitseb. Komisjon, seda küsimust läbi kaaludes, tuli otsusele, et üüriseadus kui ajutine norm siiski teatud kaitset üürnikkudele pakub. Kui küsimuse juurde asuti, kas üüriseadus otsekohe ära kaotada, wõi järkjärgult, siis kalduti selle poole, et tuleks seda järkjärgult teha. Kui aga mõnelt omawalitsuselt olid kindlad andmed selle kohta, et takistusi otsekoheseks ära kaotamiseks ei ole, siis arwas komisjon, et wõiks seisukohale asuda, et juba lähemal

ajal wõiks nendes kohtades, kus ei tunta korterikriisi, ning kui omawalitsused seda soowiwad, üüriseadust ära kaotada. Oleks olnud väga keeruline küsimus üüriseadust tema kõigis osades muuta sellepärast, et kohtupraktis ja omawalitsuste kogemused on loonud oma teatud waatepunktid, teatud olulised seisukohad, mis üle riigi tarwitusele on wõetud ja mille põhjal on üüriseaduse juures toimetatud ja sellepärast arwas üüriseaduse komisjon, et ei tule wast tarwet maksawat seadust rewideerimisele wõtta muutmise mõttes, waid käsitas neid üksikuid küsimusi, mis üüriseaduses kõige põhjapanewamad. Siia hulka tuleks lugeda üürinormi küsimusi ja siis üüriseaduse järkjärguline ära kaotamine. Meie oleme Lääne-Euroopa linnadest palju maha jäänud oma korteriolude tõttu. Seda ei saa mitte salata, seda ei salatud ka üüriseaduse komisjonis, et korteriolud meil wiletsamad on kui Lääne-Euroopa riikides, nagu Shweitsis, Saksamaal, Daanis jne. Ühte asja peab aga siin alla kriipsutama ja nimelt seda, et ei pea mitte ära segama kahte asja: üks neist on see, et meie ei ole kunagi Lääne-Euroopaga oma korterite mõnususes wõinud wõistelda. (M. Martna, sd.: Aga õhku tarwitame ometi niisama palju kui nemad.) Sellest seisukohast wälja minnes peame nende oludega rehken-dama, mis meil wõimalik läbi wiia. 1871, 1881 aastate ja 1922 a. rahwalugemise andmeid wõrreldes kujuneks wahekord tubadega umbes järgmiselt: — 1881 a. ja 1921 aastate wahel toimepandud rahwalugemise juures ei wõetud ette korterite arwestamist ja sellepärast puuduwad andmed selle kohta, — 1871 aastal oli Tallinnas keskmine elanikkude tihedus toa peale 1,86, 1881 aastal, kus peaaegu terve Põhja-Eesti linnade kohta andmed olemas, oli Tallinnas elanikkude tihedus toa peale 2,1, Haapsalus 1,6, Paides 1,7, Rakweres ja Baltiskis 1,9. Rahwa tihedus kõigis linnades oli keskmiselt toa peale 1,8. 1922 aasta rahwalugemise puhul selgus, et kõige tihedamalt elab inimesi Tallinnas ja selle järel korteriolude poolest Tallinnaga ühenduses olewal Nõmmel, siin tuleb ühe toa peale 2,37 inimest ja teistes linnades oli elanikkude tihedus wäiksem. Kuiwõrd tõsiselt neid andmeid üüriseaduse küsimuse lahendamiseks käsitada saab on küsitaw, kuid teatud illustratsiooniks wõiwad nemad olla. Kui selle seisukorraga arwestada,

siis selgub iseenesest, et mõnes linnas rahwa tihedus toa peale praegu suur ei ole, keskmiselt umbes 1,27 inimest. Näiteks, Kuressaare linnas tuleb keskmiselt toa peale kõigest 1,27 inimest, nii et nende andmete järele otsustades on Kuressaarel wõrreldes teiste linnadega paremad tingimused. Huwitawad materjaalid on kokku wõetud 28. detsembri 1922 a. rahwalugemise puhul nende korterite kohta, mis meil üldse wälja üürimata nii hästi linnades kui ka alewites. Selgus, et neid korterid on linnades 408 ja alewites 26. See arw ei ole mitte proportsionaalselt üle riigi ära jaotatud. Mõnes linnas, näiteks Narwas, on wäljauürimata korterid väga palju, terve linna kohta 281. Teistes üksikutes linnades oli wäljauürimata korterid: Walgas näiteks — 41, Pärnus — 22, Tartus — 28 ja Kuressaares — 10. Ülejäänud linnad olid wiletsamas olukorras, iseäranis Tallinn, kus sel ajal ainult 8 tühja korterit oli. Alewites, mille arw meil praegu 22, oli kõigist 26 tühja korterit. Alewid seisawad korterite suhtes teistsugustes tingimustes kui linnad. Ei pea ära unustama, et alewid üldse teistsuguse iseloomuga on kui linnad. Alewite majad kaswawad peaaesjalikult maalt sinna elama asunud inimeste arwel. Kes enne ilmasõda alewite elu lähemalt tundis, wõib ütelda, et meie alewites enne sõda samasugune korterikitsikus walitses kui praegugi. Kui keegi omale ühes wõi teises alewis eluruumi tahtis leida, siis wõis ta seda ainult sel teel teha, et seal omale maja ehitas. Selle peale waatamata ei saa kõiki alewid ühelt seisukohalt hinnata, sest on ka sarnaseid alewid, milles korterite seisukord parem kui teistes ja wastawalt sellele on alewitalitsused oma seisukohad awaldanud. Mõnelt poolt nõutakse, et üüriseadust enne ei muudetaks, kunni wastaw arw maju juurde ei ole ehitatud. Käsitada olewate andmete põhjal selgub, et majade juurdekasw 1922—1923 aastate jooksul, mil üüriseadus maksew olnud, on tõusnud. Ühte asja peab siinjuures veel konstateerima, nimelt seda, et see juurdekasw ei ole mitte sündinud erakapitaali läbi, waid linnades on juurde ehitatud maju suuremalt osalt riigi toetusel, riikliku ehituslaenu abil. 1923—1925 aastani on riiklikku ehituslaenu wälja antud 200 miljonit marka. See on kõigis linnades ära kasutatud ja majade arw, mis riiklikul toetusel ehitatud, on tõusnud üle riigi 299 peale. Korteri- ja üksikute tu-

bade arw, kus elada wõib, on muidugi wastawalt palju suurem. Nii, et siin wõime konstateerida ühte asjaolu, et praegune üüriseadus, kui sarnane, ei ole mitte pakkunud wõimalusi selleks, et korterid ehitada, waid kõik korterid, mis on ehitatud, on suuremalt osalt riiklikul toetusel ehitatud. Neid asjaolusid arwesse wõttes, asus üüriseaduse komisjon seisukohale, et tuleks küsimust käsitada kõigepealt sellest seisukohast, kas üüriseadus kaitseb üürnikka ja kas üüriseadus wõimaldab meile korterikriisi lahendamist. Neid kahte küsimust käsitades tuli üüriseaduse komisjon otsusele, et kui omawalitsused ja linnade liit, kui autoriteetlikkude asutuste esitajad, on sellel arwamisel, et praegune üüriseadus tuleks rewideerimisele wõtta, siis ka üüriseaduse rewideerimist tuleks nende tõstmise mõttes käsitada. Sellelt seisukohalt läks välja ka üüriseaduse komisjon ja oma ettepanekus, nagu meie siit loeme, on esinenud üürinorme tõsta 1. jaanuarist 1925 a. maksma 40- kuni 60-kordse asemele kuni 100-kordseks. 1. jaanuarist 1925 a. on mõeldud see sellepärast, et siis hakkab peale niihästi riigi, kui ka omawalitsuste eelarwe-aasta ja loomulikult riik ja omawalitsused, kui ka eraettewõtted teewad oma järeldused, et kui üürinormi on tõstetud, siis ka wastawalt nemad oma ametnikkude ja teenijate elatismiinimumi tasakaalu wiivad.

Teiseks wõiks alla kriipsutada veel seda, et kui Riigikogu poolt wastuwõetud soow saab walitsuse poolt läbi kaalumisele wõetud, nimelt alamate teenijate palgatõstmise küsimus, siis oleks üüriseaduse normi tõstmine üheks motiiviks, mis walitsust selle küsimuse teostamisele wirgutab. Tekib küsimus selle üle, kuidas seda normi mõelda. Kas nii, nagu maksmas üüriseaduses see on, et tuleks kõikuw norm määrata, nimelt ülem ja alamäär, wõi tuleks see norm üle riigi ühesuurune wõtta. Suurem osa linnadest ja linnade liit asub seisukohal, et üürinormide kohapealne määramine wõiks väga juhuslik olla ja ripuks ära kohapealsest omawalitsuse meeolust, mis sünnitaks tülisid, see wõiks omawalitsuste kriisideni wiia. Arwesse wõttes seda asjaolu tuli komisjon otsusele, et oleks wahest ajakohasem, kui üle riigi hakkaks maksma üks ja sama üürinorm. Loomulikult on asi sarnane, et suuremates linnades üürid tõuseksid märksa rohkem, kui wäiksemates. Kuid meie teame, et suure-

mates linnades ka majade wäljaminekud palju suuremad on, kui wäikestes.

Mis puutub teistesse küsimustesse, mis üüriseaduse komisjonis arutamise all olid, siis wõiksin tähendada veel selle peale, et komisjonis oli küsimus arutamisel, kuna ja millal seda järkjärgulist üüriseaduse ära kaotamist teostama hakata. Mõned linnad, nende seas Narwa ja Kuressaare, olid saatnud omad seisukohad linnade wolikogude kaudu komisjonile, millest selgus, et Narwas ja Kuressaares praegusel ajal korterikriisi ei ole. Kui 28. dets. 1922 a. rahwalugemise andmete põhjal Narwas 281 üüriwaba korterit oli, siis oli nende korterite arw ka käesolewal aastal märtsi-, wõi aprillikuus 150. Peale selle on Narwa linnavalitsus esitanud linnadeleidule sarnase kirja, mille ma alles täna kätte sain, ja milles tema tõendab, et Narwas ei ole mõtet uusi maju juurde ehitada, sest et ei ole inimesi, kes uusi korterid üüriks ja, et nendel korterite nõudmine palju wäiksem on, kui korterite pakkumine ja sellepärast omawalitsus ei taha saada suuremat toetust, waid nõuab ainult 1.084.000 mk., et maju, mis minewal aastal on hakatud ehitama, lõpule wiia.

Teisel pool riigi äärel asub samal seisukohal Kuressaar. Kuressaares, nagu mina juba tähendasin, on wõrdlemisi teiste linnadega olukord palju parem, nimelt tuleb seal toa peale 1,27 elanikku. Jälgides Kuressaare linna omawalitsuse soowe laenu saada, nimelt ehituslaenu walitsuse poolt, selgub, et Kuressaare linn sarnaste linnade hulka kuulub, kes ehituslaenu üldse ei soowi, tähendab, kus korterikriisi ei ole, vähemalt sarnase seisukorra on esitanud Kuressaare omawalitsus. Teised linnad, kus korteriolud wõrdlemisi rahuloldawad on, oleksid wäiksed linnad Baltiski ja Haapsalu. Suurematest linnadest kuulub nende hulka Pärnu ja Walga. Walga linnas oli wõrdlemisi teiste linnadega rahwalugemise ajal kaunis kogukene üüriwabu korterid. Kui meie nüüd selgitame wahekordi, mida esitanud Walga linna omawalitsus ehituslaenu saamise asjus siis selgub, et Walga linn on, kus korterikriisi terawust ei tunta. Kõiki omawalitsuse soowe ja seisukohti arwesse wõttes ja riikliku ehituslaenu komitee seisukohta tähele pannes tuli üüriseaduse komisjon otsusele, et wahest wõiks ehk nendes linnades, kus praegu korterikriisi ei ole, nagu Narwa, Kuressaar, Baltiski Haap-

saluga, Pärnu ja Walga, et nendes tuleks üüriseaduse kaotamisele kõigepealt asuda. Üüriseaduse komisjon on esitanud ettepaneku, et neis linnades veel käesolewal aastal, esimesest septembrist, kui ehitus-hooaeg möödab, on, saaks üüriseadus ära kaotatud ja üüriwahekorrad wabal kokkuleppe teel lahendatud.

Teistes linnades on omawalitsuse poolt sissetulnud andmete põhjal, korterikriis terawam, tundub korterite puudus ja sellepärast ei saa seda küsimust nii järsult otsustada, tuleb vähemalt kaks ehitussesooni ära oodata selleks, et wäljawaateid oleks täieliku wõimaluse peale korterite saamiseks wabal kokkuleppel. Teistes linnades on mõeldud üüriseadus ära kaotada 1925 aasta esimeseks juuliks. Samuti on mõeldud juba käesolewal suwel üüriseaduse alt wabastada mõned alewid. Need on kõigepealt sarnased, kus üüriseadust ei tarwitata ehk kus ei ole maju, mis wälja üüritakse. Näiteks Kunda alew, kus wabrik oma tööliste ise korterid annab. Ei ole siis ka mõtet sarnases alewis kui Kunda, üüriseadust alles jätta. Sarnases seisukohas asub ka Narwa-Jõesuu. Narwa-Jõesuus korterikriisi ei tunta, ja loomulikult ei wõi siis ka üüriseadus maksma jääda, ainult sellepärast, et Narwa-Jõesuus suwe jooksul inimesed kokku woolawad. Narwa-Jõesuus on ka üüriseaduse komisjoni poolt arwatud nende alewite hulka, kus üüriseadus tuleks juba tänawu aasta ära kaotada. Peale selle oli veel seisukorras, kus üüritingimised paremad, Mustwee alew, siis Tartumaal Elwa alew ja Wõrumaal Wõõbsu ja Killingi-Nõmme. Kui meie wõrdleme ehituslaenu nõudmisi, siis selgub, et eriti Killingi-Nõmme alew ja ka Narwa-Jõesuu ei ole esitanud nõudmisi ehituslaenu järele ja seal ei tunta terawat korterikriisi. Nendest seisukohadest on siis rewideerinud üüriseaduse komisjon makswat üüriseadust. Üüriseaduse komisjoni nimel panen Riigikogule ette, et see seadus saaks Riigikogu poolt esimesel lugemisel wastu wõetud.

Juhataja J. Tõnisson: On tehtud kirjalik ettepanek koosolekut lõpetada. (Häälletatakse.) Nähtaw enamusega on see ettepanek tagasi lükatud.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Üüriseaduse komisjoni

liikmena ja Riigikogu liikmena sõna wõttes pean otsekohe tähendama, et mina asja peale hoopis teisiti waatan, kui komisjon ja aruandja härra Jaanis. Üksik-asjade peale tulen mina tagasi, ilma et üksikuid alewid vaatamise alla wõtta. Kõigepealt tähendan, et härra Jaanis'i poolt ettetoodud arwud, kui palju elanikka ühes ehk teises linnas, ühes ehk teises alewis keskelt läbi rehkendades toa peale tuleb ja see, et 1881 a., kui ma mitte ei eksi, toa peale 1,8 elanikku tulnud, praegu aga Tallinnas 2,37 toa peale tuleb, siis pean teie tähelepanu selle peale juhtima, et meil tawalikku korteri statistikat läbi ei ole wiidud, ja et need arwud sellepärast kõikuwad on. Aga kui nad ka mitte kõikuwad ei oleks, siis ei annaks need arwud korterikitsikusest ometi mitte õigel pilti, sest et inimesed mitte nii, nagu arwud paberil näitawad, koos ei ela, waid tegelikult on asi hoopis teine. Mina wõin seda otsekohe näiteks nimetada, et Tallinnas 130 tuhandest elanikust 65 tuhat elanikku ühetoalistes korterites elawad ja nimelt niisugustes, kus kolm ja rohkem hinge toas elab, mis suuremalt osalt ühtlasi ka köögiks on. Siin paluksin mina aruandjat enesele püüda selgeks teha, milles seisab korterikriis, kas selles, et Teie iga toa kohta üle linna wälja arwate elanikkude arwu ja saate 2,37, wõi selles, et 65 tuhat inimest elawad ühetoalistes korterites, mis suuremalt osalt ka köögiks on? Niisuguste üldiste arwude ettetoomine ei tähenda sellepärast mitte midagi. Ka see ei tähenda midagi, kui on ette toodud, et kogu meie Eesti linnade kohta loeti 1922 a. rahwalugemise ajal 408 tühja korterit. Siin wõib selle inimese juures, kes mitte midagi ei tea, mingisuguse ettekujutuse sünnitada, et asi enam-wähem korras on. Aga kes asjast midagi teab, see peab otsekohe arwamisele tulema, et seisukord kohutaw on olnud: Kogu meie linnade kohta 408 tühja korterit, Tallinna linna peale, kus üle 33 tuhande korteri, loeti ainult 8 tühja korterit! Waadake, see on asjatundjale kohutaw, ning ta otsib asjata kusagil mujal nii kibedat häda. Ja kui meie veel nende inimestega räägime, kes ise neid korterid lugesid, siis kuuleme, et need 8 tühja korterit olla niisugused ohud, kuhu koergi sisse ei oleks läinud. Austatud Riigikogu liikmed, see küsimus, mille juurde meie hilisel õhtutunnil asume, on üks tähtsamatest meie rahwa elu ja olemise küsimustest. Ja kui meie selle juurde asume, kuidas meie

seda küsimust oleme käsitanud, kuidas üüriseaduse komisjon seda küsimust on käsitanud, siis ei ole minul teistsugust otsust, kui see, et meie oleme seda küsimust niihästi ühes kui teises kohas ükskõikselt, hoolimatult käsitanud, et meie selle küsimuse juures asjatundmatusega oleme wiibinud. Pean otsekohe üüriseaduse komisjoni kohta seda wiimast alla kriipsutama. Olen juba mitmel puhul selle peale Riigikogu liigete tähelpanu juhtinud, et meil korterikriis mitte ainult selles ei seisa, et meil praegu kõik inimesed ulualust ei saa, waid meie korterikriis seisab palju rohkem selles, et meie korteriolud on ikka kitsad olnud, ja et meie nende kitsaste oludega nõnda oleme harjunud, et me sellest halba ei leia. Wõib olla sellest wälja minnes on aruandja Jaanis'i iseäraline ütetus arusaadaw, et meie ei ole Lääne-Euroopaga korterikriisi lahendamisel kunagi wõistelnud. See on tõsi. Wõistlemise peale ei saa selles asjas mõtelda. Aga Lääne-Euroopas wõistlewad inimesed elawatena, aga meie sureme wälja! Härra Jaanis, Teie usute küll, et ka eestlased Eestimaal just nõnda samuti puhtast õhust elawad, nagu Lääne-Euroopas; ja õhk on selle järele puhutam wõi mustem, halwem wõi parem, kuiwõrd awarad meie eluruumid on. Ja kui meie uhkustades ütleme, et meie ei ole Lääne-Euroopaga katsunud wõistelda, siis tähendab see seda, et meie ei ole katsunud oma elu tähtsuse peale rõhku panna.

Kui meil praegu üüriseadus nimekadugi makswusel on, siis mitte selle tõttu, et meie korterikitsikuse wiletsusest selle ulatuses aru oleme saanud, ja et meie selle lahendamise juurde oleme tahtnud asuda, waid üüriseadus on meilgi teataw üürniku kaitse, mis ilmasõda enesega igalpool kaasa tõi. Nagu mujal, nõnda oli ka Wene walitsus sunnitud eestkätt oma sõdurite perekondade eest wähekesegi hoolitsema ja esimeses liinis tuli neil korter, ulualune, kuidagi kindlustada. Sõja kestel muutusid korteriolud weelgi terawamaks, niihästi meil kui kogu Euroopas. Ei olnud mitte enam ainult ruumidekitsikusega tegemist, waid tuhanded perekonnad ei leidnud enestele enam ühetoalistki korterit, kus nad omaette oleksid wõinud elada, waid nad pidid sellega leppima, kui nad kellegi juures allüürnikuna peawarju leidsid.

Korteriolud kujunesid ikka halwemaks, kuna ehitustööstus täitsa rauges,

nõnda et uute elukorterite ehitamine wäga haruldaseks nähtuseks sai. Riikliku iseseiswuse päewil ei wõinud siis ka Wabariigi Walitsus üürnikkude kaitset täitsa loobuda, ega üürisid wabaks anda. 1922 a. asuti üüriseaduse parandamise juurde ja praegumaksew üüriseadus wõeti I Riigikogu poolt 2. detsembril 1921 a. wastu.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **K. Wirma.**)

See seadus on puudulik, seda tunnistawad nii hästi majaomanikud kui ka üürnikud. Seaduse kõige suurem puudus on aga see, et järelwalwe korraldust loodud ei ole, kellel ülesandeks oleks olnud selle üle walwata, et seadust täidetakse, et üürisid seaduswastaselt ei tõstetaks, nagu nüüd üldiselt kaebatakse. Üüriseaduse wastaste üks üüriseaduse ärakaotamise põhjus ongi see, et seadust peaaegu sugugi ei täidetawat, waba kokkulepe olla peaaegu täies ulatuses teoks saanud. — Kindlakäelise järelwalwe puudumisel ei paku üüriseadus üürnikule tõepoolest seda kaitset, mida üürnik wajab, ja mida seadus ka kindlustada wõiks, kui riigi ning linna ja alewi omawalitsused omalt poolt seda oleks teinud, mis nad selle seaduse alusel oleks teha wõinud. Meie riigiwalitsus on üüriseaduse peale wõõrasema seisukohast waadanud, temal on täitsa ükskõik olnud, kuidas meie korteriolud halwemaks ja halwemaks muutusid, ja kuidas kaugelt suurem osa riigi elanikkudest korteri wiletsuse all kannatab. Ma mäletan, kuidas minewa aasta sügisel, kui meie rühma arupärimine korterikriisi asjus siin arutusel oli, selleaegne Riigivanem, härra Konstantin Päts, ütles: „Tehku ometi rahwas ise, mis waja! Mispärast ikka walitsuse poole nõudmistega pööratakse, miks peab ikka walitsus tegema, organiseerigu ise, ja ehitagu maju nii palju kui tarwis.“ See seisukoht iseloomustab wäga kujukalt seda waatekohta, mis meie walitsusel korteriwiletsuse ja üürnikkude kaitse suunas omaks on olnud. Ma ei wõi seda muuks nimetada, kui äärmiseks hoolimatuseks. — Ja paremini ei ole ka meie omawalitsused talitanud. Ka siin on asjal minna lastud, kuidas ta nimelt läks. Ei ole kusagilt kuulda olnud, et neidki wõimalusi üürnikkude kaitseks linna- ja alewiwalitsuste poolt oleks tarwitusele wõetud, mis seegi seadus wõimaldab.

Nõnda ei rahulda siis praegune üüriseadus üürnikka, ega ka majaomanikka.

Majaomanikkude esitajate poolt anti Riigikogule seaduseelnõu üüriseaduse ära kaotamise otstarbel sisse, kuna üürnikkude esitaja Riigikogu liige Porman oma ettepanekus selle seaduse muutmist nõudis. Ka Wabariigi Walitsus esines seaduse muutmise eelnõuga, mis aga ainult seda sisaldas, et üürinormide kindlaksmääramise õigus — 40- kuni 60-kordse, see on mark rublaks arwatud, üüri raamis linna- ja alewiwolikogude käest Wabariigi Walitsuse kätte peaks minema. See walitsuse muutmise eelnõu iseloomustab väga hästi, kui wähe temal selle suure küsimuse suhtes soowida on, mis nii sügawalt rahwa elu peale mõjub! Sest kahtlemata on korteriwiletsus üks nendest põhjustest, mis meie rahwa elujõu juure küljes närib ja mis teda nõrkema panna ahwardab.

Riigikogu oli siis sunnitud küsimusele ligemale astuma, kas ja kuidas üüriseadust muuta, wõi koguni ära kaotada. Ta walis selleks erikomisjoni ning tegi sellele ülesandeks, sisseantud seaduseelnõu läbi kaaluda ja otsusele jõuda, mis meie üüriseadusega teha. See komisjon pidi selle üle otsusele jõudma, kas Eestis on niisugune korterikriis olemas, mis üürnikku üürileandja vastu seaduse teel kaitsma sunnib? Kas üürnik wajab kaitset? Kas üüriseadus suudab niisugust kaitset pakkuda? Kas seisab üürniku kaitse üüriseaduse abil kokkukõlas korterikriisi lahendamise? Ehk kas ei ole parem üüriseadus ära kaotada, üürid, nagu waremäl ajal, waba kokkuleppe asjaks anda — eeldusega, et siis ettewõtte kapitala jälle maju ehitama asuks ja et majaomanikud siis jälle omi maju parandama, puhastama, korda seadima hakkaksid, mis nüüd väga harwa sünnib?

On iseenesest arusaadaw, et komisjoni ülesanne väga tõsine ning suure sotsiaalse tähtsusega oli, mis komisjoni liigetelt mitte ainult suurt asjatundmist ei nõudnud, waid ka suurt sotsiaalset wäetustunnet. Niipalju kui minul teada, antakse mujal niisuguste küsimuste eeluurimine ja seaduse andmiseks ettewalmistamine teatud ja tuntud asjatundjate kätte. Ma nimetan ainult Soome eeskuju. Seal kutsuti näiteks linnade asjatundjad sotsiaalministeeriumi ühisele nõupidamisele, mida walitsuse paremad asjatundjad juhtisid. Selle nõupidamise, wõi konwerentsi eesotsas seisis walitsuse poolt tuntud asjatundja, eelmise walitsuse sotsiaalminis-

ter Einar Böök, kes juba aastakümneid sellel alal Soome walitsuse juures tegevuses on olnud, ning kes seda nõupidamist nii juhtida oskas, kuidas olud seda nõudsid. Et kitsikuse suurusest õiget pilti saada, wõeti korterite üldine lugemine ette. Selle peale rajati siis kogu riigi korterikriisi lahendamise poliitika — ka see on Soomes olemas, kuna ta meil puudub — ja ka üüriseadus, mis ju paratamata osa korterikriisi lahendamise poliitikas on. Ma ei wõi mitte ütelda, et sealnegi walitsus korteripoliitikat eeskujulikult ajanud oleks, küll aga pean ma seda ütlemä, et Soomes selles suunas ikkagi nõndapalju rohkem tehtud on, et meie üsna warju jääme. Igatahes ei ole kellegil Soome ministril ega riigimehel meelde tulnud ütelda: Tehku ometi rahwas ise oma algatusel, miks walitsuselt seda nõutakse! Ükski Soome walitsus ei julenud ennast sel kombel sellest ülesandest lahti ütelda, nagu meie walitsus seda tegi. Ja selle tõttu on siis seal ka palju kaugemale jõutud, seal on ehitustööstust plaanilikult elustada osatud, ja on rohkem uusi elumaju ja veel rohkem uusi korterid juurde ehitatud. Aga sellest hoolimata ei ole seal korterihäda lahendada suudetud. Ma tulen pärast veel selle juurde, et seal on tunaeile veel wiimased üüriseaduse riismed hauda kantud. Ka mujal näewad selle küsimuse lahendamise kallal kõige paremad pead waewa. Inglismaalt on teated ka meie ajakirjandusesse jõudnud ja meie teame selle kaudu, et seal aastate pikkune kawa on üles seatud ja et selle kawatsemise kui ka teokstegemise juurde kõigeparemad asjatundjad appi on tõmmatud. Ja mitte praegune Inglis tööpartei — walitsus ei alanud sellega, waid korterihäda vastu wõtlemine on seal juba wana asi, isegi korteri ehituse kasuks maksuwõtmise algatus tuleb sealt, nõndanimetatud, korterimaks, mille abil näiteks Wiini kogukond 5 aasta jooksul 25.000 uut korterit kawatseb ehitada, see on 5% kogu Wiini linna korteritest, millega ta juba mullu algas. Ka Saksamaal wõeti niisugust maksu, kuid wiimasel ajal ei wõeta seda seal mitte ehituste jaoks, waid — sõja kahjutasu nõuete rahuldamiseks. Soomes nõuawad sotsiaaldemokraadid korterimaksu sisseseadmist ja nimelt korterihäda lahendamise kiirustamiseks. Meil, minu härrad, ei wõetud asja kaugeitki nõnda tõsiselt: Waatame selle peale ligemalt. Algame „üüriseaduse

kommisjoni“ walimisega, olgugi, et see mitte esimene lüli selles ahelas ei ole.

Meeles pidades, et walitsuse algatusel ja selle orgaanide poolt küsimuse tõsiseks eeluurimiseks ja põhimõtteliseks selgitamiseks niihästi kui mitte midagi tehtud ei olnud, oleks oletama pidanud, et Riigikogu oma üüriseaduse komisjoni walides asja tõsisemalt wõtma pidanud, — ja komisjoni liigeteks selle küsimuse tundjad mehed oleks walinud, kellest teada oleks olnud, et meil asja enese tundmise kõrwal ka küllalt ühiskondlikku wastutustunnet olemas on. Sest ilma selleta on ju wõimatu nii tähtsa küsimuse lahendamise juurde asuda, mis nii sügawasse meie rahwa eluüdisse ulatab. Tähendab, et Riigikogu rühmad selle komisjoni walimisel mainitud nõudmisi paratamata oleksid pidanud silmas pidama. Kes tahaks ütelda, et Riigikogu üüriseaduse komisjon neid nõudmisi silmas pidades oleks walitud? Meie komisjoni walimine sündis paremal pool täielikult kihihuwide seisukohalt wälja minnes, kuna keskriühmad oma esitajad arwatawasti juhuse määrasid, sest tagajärel on kuulda, et näiteks tööerakonna ja rahwaerakonna esitajad üüriseaduse komisjonis ikka just mainitud rühmade seisukohti ei olla wäljendanud. Kui wiimane kuuldus õige on, siis — oli niisugune komisjoni walimine otse asjalikkuse hirwipilt, mida Riigikogu küll parandada wõib, aga milleks oli siis niisugune komisjoni töö, waew ja kulu tarwilik?!

Meie teame, et majaomanikud just selleks kokku on liitunud ja poliitilise erakonna ellu on kutsunud, et üürniku kaitse wastu wõidelda, olgugi, et ka põllumeeste kogude mehed majaomanikka sellesama lubadusega eneste poole meelitasid, wiisid majaomanikud ometi kaks oma meest läbi, kes Riigikogus põllumeeste rühmaga ühinesid. Ja nende ühinemise liim on tugew: härrade Mürk'i ja Sepp'a arwamised ei lähe põllumeeste waadetest kunagi lahku ja põllumehed ei jäta majaomanikkude kihihuwisid kunagi maha! Nõnda saatis põllumeeste rühm mõlemite majaomanikkude esitajad, see on tembeldatud üürniku kaitse wastased, üüriseaduse komisjoni ja kolmandaks saadeti selle rühma poolt sinna weel härra Temant, see on nõnda sama hästi tuntud üüriseaduse wastane. Demokraatlik liit saatis sinna härrad Linnamägi ja Jaanis'i. Härra Linnamägi kuulub kristlikku rahwaerakonda, aga see asjaolu ei tõsta selle

härä asjatundmist selles tähtsas küsimuses mitte raasu, olgugi, et meie tõsise kristlikkuse juures tawaliselt rohkem sotsiaalset wastutustunnet ja inimsõbralikku waimu leidma õigustatud wõiksime olla. Sest kahtlemata oleks Naatsareti puusepa poeg meie üüriseaduse komisjonis teistsugust juttu ajanud, kui Riigikogu kristliku rahwaerakonna esitaja härra Linnamägi ajas! (J. Soots, põl.: Kust Teie teate, mis puusepa poeg rääkis?) See on wäga õige, et ma seda ei tea, aga selle järele, mis mina Naatsareti puusepa poja õpetusest lugenud olen, oman mina täieliku õiguse loogiliselt järeldades ütelda, et see mees seda mitte ei oleks rääkinud, mida rääkis härra kristlane Linnamägi, ehk siis peab see kõik wale olema, mis Kristuse õpetusest räägitakse... (J. Soots, põl.: Missugust loogikat Teie tarwitate?) Noh, Teie loogikat küll mitte.

Asjatundmise ja selle wäga tõsise küsimuse asjaliku lahendamise tahtmise asemel töid need neli komisjoni liiget ainult kirgliku tungi kaasa: „Üüriseadus tuleb ära kaotada!“ Kõik muu oli neile tühi puru. Sellepärast ka nende tungiw nõudmine, kõigepealt üüriseaduse ära kaotamine hääletamise alla. Ja kui nemad esimesel korral hääleenamust ei saanud, sest et kõik nende mehed kohale ei olnud jõudnud, ei jäänud nemad enne rahule ja nõudsid järelejätmata uut hääletamist, kus nad selle siis ka hääleenamusega läbi wiisid, teadagi rahwaerakonna ja tööerakonna esitajate abil. Sellepärast, austatud Riigikogu liikmed, kuna komisjoni aruandja härra Jaanis räägib komisjoni enamuse nimel, kuueliikmelise parempoolse enamuse nimel, kellele wastu oli 4 pahempoolset, ja et meie parlamendis wiisiks ei ole, et ka komisjoni wähemus oma aruande ette kannab, siis wõtsin mina kui Riigikogu liige siin sõna ja teen seda komisjoni wähemuse eest.

Kui keegi komisjoni sarnase teguwiisi juures asjatundmist ja ühiskondlikku wastutustunnet otsida tahab ja ehk kogu ni leiab, siis wõin mina nii heatahtlikku inimest ainult kahetseda.

Mis rahwaerakonna esitaja, härra Jaanis'e seisukohta puutub, siis on see wist ikka alles sellest waatekohast ette kirjutatud, mis seal kadunud Willem Reiman'i ajal eduerakonnas maksew oli: Korteriküsimus on kõrwalise tähtsusega asi, wanawara korjamine — näiteks — on

tähtsam. Mina ei ole wanawara korjamise wastane; aga sel kombel mõlemaid küsimusi kõrwuti seada ja korteri wiletust ükskõikseks pidada wõib ainult inimene, kellel sotsiaalsetest küsimustest aimugi ei ole.

Et härra Jaanis asjatundmist kaasa ei toonud, olgugi, et tema aruandjaks walimise wastu wõttis, seda iseloomustab üksainus juhtumine wäga kujukalt. Meie statistika keskbüroo on rahwalugemisel korterite suunas ühe küsimise järgmiselt üles wõtnud: „Tühjad korterid“. Selle seletuseks on märkus lehe serwale tehtud, et nende korterite elanikud rahwalugemise ajal kodus ei olnud, nad olid kas ära reisinud, wõi olid teistel põhjustel kodunt ära. Härra Jaanis kandis aruandjana komisjonis ette, et need korterid tühjad, see on üüriwabad olnud! Ja selle, täitsa asjatundmatu ettekande põhjal wõeti hääletamine näiteks Kuressaare, Narwa, Pärnu, Walga, Baltiski, Haapsalu ja Petseri kohta ette, ning otsustati nende täitsa ebaõigete andmete põhjal üüriseadus mainitud linnades 1. septembril käesolewal aastal ära kaotada. Härra Jaanis'e aruande järele pidi näiteks Pärnus 251 tühja korterit olema, kuna neid aga ainult 400 on olnud. Walgas pidi neid 141 olema, aga oli ainult 40. Kuressaares pidi olema 68 tühja korterit, oli aga ainult 10. Haapsalus pidi olema 63 tühja korterit, oli aga ainult 3. Baltiskis pidi olema 31 tühja korterit, oli aga ainult 1. Petseris pidi olema 20 tühja korterit, aga ei olnud mitte ühte ainust. — Mul ei ole mingit põhjust oletada, et härra Jaanis teades nende wale andmetega esines. Ei! See sündis ainult asjatundmatuse pärast. Nii puuduliku asjatundmisega esitajat ei oleks aga komisjoni saata wõinud, kui rühm tõesti asja wähegi tõsiselt oleks wõtnud. Härra Jaanis oleks pidanud ka aruandja ülesannet wastu wõttes natukene ettewaatlikum olema. Härra Jaanis hääletas komisjonis 9 korda 10 ühes majaomanikkudega. Kui tema oma erakonna seisukohta wäljendas, siis on see seda kahjatsemiswäärilisem, kuid sellega saab partei seisukoht meile ometi wiimaks üüriseaduse asjas selgeks, kuna partei eestwõtjad awalikult ei poolt ega wastu seisukohta wõtnud ei ole, arwatawasti sellepärast, et ennast majaomanikkudele peaaegu sõbrana, üürnikkudele aga mitte waenlasena esitada.

Ma püüan siin pildistada weel härra Jaanis'e asjatundmist ühe asja üle, ma loodan, et härra Jaanis seda mulle pahaks ei pane, sest keegi inimene ei ole kohustatud ühte ehk teist asja tundma. Kui meie härra Jaanis'e suust kuulsime Pärnu korterioludest, mis seal poolt wastuses küsimise peale, mille töö-hoolekandeministeeriumi laiali on saatnud ja mille peale meie linnad on wastanud, kus muuseas öeldakse, et korterikriis on ikka mingisugune olemas, aga eriti paistab tema silma juhtumistel, kus kohtu poolt wäljamõistetud ja halbade elukommetega inimesed mitte korterit ei leia. Keegi asjatundja inimene, keegi asjatundja härra ei oleks seda põhjendust mitte seletuskirja wõtnud, nagu härra Jaanis seda tegi. Mida ütleks siis see, kui Pärnus mitte korterikriisi ei oleks, kui seal wabu korterid oleks, miks siis ei peaks halbade elukommetega inimesed mitte korterid leidma? Ka nemad peaksid seda ometi leidma, sest lõpuks on majaperemehel ka see raha wastuwõetaw, mis need inimesed maksawad, keda kohus wälja tõstab. Sest roomlased ütlesid, et raha ei haise, ja mina arwan, et kohtu poolt wäljamõistetud inimeste raha kogunisti ei haise!

Ja siis teine asi, austatud Riigikogu liikmed, nii palju kui neid weel saalis on, ma palun teid kõiki seda hinnata, meie linnawalitsuse poolt, kellele sellekohane küsimine on saadetud, antakse seletuseks, et korterikriisi ei ole, aga halbade elukommetega inimesed korterit ei saa. Ega see siis kriisi ei tähenda? Mis tähendab „halbade elukommetega inimesed?“ (E. Weberman, rhsw.: Kellel palju lapsi on...) Need on juba esimeses liinis halbade elukommetega. Meie teame küll, milles see halb elukomme seisab. Aga mõtleme tõesti, et siin on halbade elukommetega inimesed, mõtleme, et siin on inimesed, kes warguse pärast on saanud trahwitud. Nüüd küsimine aga, kas on perekondades, kui perekonnaisa on trahwitud warguse pärast, siis on temal naine ja lapsed, kas on siis need ka wargad? Kui Juma! Soodoma ja Komorra ära hukkas, siis kauples tema Aabramiga — kui seal kolm õiget inimest on, wõi oli seal natuke rohkem, seda ma õieti ei mäleta, igatahes oli seal niisugune kauplemine, et siis ei lase tema mitte wett ja tuld maha sadada. Aga seal oli õigeid weel wähem, aga need õiged tõi ta sealt wälja! Aga meil arwab nii

hästi Pärnu linnawalitsus, kui ka lugupeetud aruandja, et kui halbade elukommetega inimesed, ega siis neile pole vaja korterit anda! Ega see ei tähenda veel korterikriisi, et niisugused inimesed mitte korterit ei saa? Waadake, et niisugune hindamine sotsiaalset arusaamist näitaks, et niisugune seisukoht sotsiaalset wastutustunnet awaldaks, seda ei wõi ometi härra kindral Soots'ki ütelda! (J. Soots, põl.: Noh, mis Teie minust tahate?) Igatahes ei ole selleks mingit põhjust. — Tööerakonna esitaja, härra Zimmerman, ei tarwitsenud nõnda paljastatult esineda, sest tema ei olnud aruandja. Igatahes ei ole mingit põhjust ütelda, et tööerakond, kui härra Zimmerman selle rühma asjatundja ning seisukohtade wäljendaja pidi olema, küsimusele suuremat huwi ja hoolimist wastu oleks toonud, kui teised kodanlised rühmad. Tööerakonnast on ju esitaja veel siin ja ma loodan, et tema nii lahke on ja rühmale edasi annab, et see rühm meil kunagi ennast enam Inglise tööerakonnaga wõrrelda ei katsuks, (Wahelhüüe: Asunikud ei üüri korterid wälja!), ah, Teie olete asunik, wabandage — kui see seisukoht, mida härra Zimmerman üürikomisjonis wäljendas, rühma seisukoht on. Härra Zimmerman ei tõstnud mitte nõnda sagedasti kätt üles, kui härra Jaanis. Ta nägi, kui paremalt poolt 5 kätt üles tõusid, siis ei tarwitsenud tema oma kätt enam tõsta, ta jäi siis erapooletuks. Kui aga nii näis, et parempoolne enamus kindel ei olnud, oli härra Zimmerman platsis ja kindlustas üüriseaduse wastastele enamuse.

Üürnikkude esitaja, härra Porman, oli wapper hea tahtmise poolest. Ta seisis ühes sotsialistlikkude komisjoni liigetega üürnikkude kaitse- ja üüriseaduse allesjätmise ning parandamise eest. Kuid heast tahtmisest üksi ei ole küllalt. Teadmiste puudus torkas alatasa silma, nii et nii mõnda korda tema wäiteid piinlik toetada oli.

Kuna komisjoni enamus sel kombel mitte asjalikkuse seisukohast asja juurde ei asunud, waid kihihuwide kaitse enesele lähetekohaks wõttis, ei wõinud asjalikust arutamisest juttugi olla. Nõnda ei jäänud siis komisjoni sotsialistlikkudel liigetel ka muud midagi üle, kui mehaaniliselt wastu hääletada. Et nemad üürnikkude kaitseks wälja astusid ja üüriseaduse parandamist nõudsid, on isenesest mõistetaw.

Kui asjalikult komisjoni tööd tegi, selleks weel paar näitust. Kuna üüriseadus puudulik on, oleks vaja olnud asjatundjate arwamist puuduste iseloomu kohta kuulda, kes ka oleksid näpunäiteid anda wõinud, missugused parandused nende arwates tarwilikud on. Selles mõttes tehti sotsialistlikkude komisjoni liigete poolt ettepanek, Tallinna linnawalitsust paluda, et tema omalt poolt asjatundjaid komisjoni koosolekule saadaks. Sellele waieldi üüriseaduse wastaste poolt äärmise ägedusega wastu. Härra Mürk kinnitas kõige julgusega, et linnawalitsuse juures asjatundjaid üldse ei olla, olla ainult kantseleiametnikud, ja ei kellegi asjatundjad! Härra Linnamägi seletas, et siin asjatundjaid sugugi vaja ei olla, sest küsimus olla selge, nii et vaja ainult hääletada. Ja hääletades oli enamus asjatundjate kutsumise wastu. Arwatawasti sellepärast, et linna statistika-büroo juhataja härra Smetanin'i seletused, mis tema meile komisjoni esimestel koosolekutel kord ette kandis, komisjoni liigetele soowitawad ei olnud, sest et niisugused asjatundjad sagedasti asjadega wälja wõiwad tulla, mis üürniku kaitse wastaste wäidetele kasulikud ei ole, siis hääletasid nad ettepaneku hoopis maha, ikka 6 häälega 4 wastu. Üüriseaduse wastased komisjoni liikmed olid oma waadetes nõnda kindlad, et nad asjatundmisest kuuldagi ei tahtnud.

Teine sarnane juhtumine oli järgmine: Kui komisjoni enamus härra Jaanis'e ettepanekul, mis, nagu meie nägime, waleteadete peal põhjenes, vähemates linnades üüriseaduse 1. septembriks ära kaotada oli otsustanud, — härra Linnamägi nõudis, et juba 1. juulil ära kaotataks, — taheti seda ka alewite suunas otsekohe ette wõtta. Alewite kohta olid aga aruandja teated weel puudulikud. Sellepärast pandi pahemalt poolt ette, mõne alewi kohta täiendawaid teateid nõuda. Sellele waieldi jälle wastu. Aruandja härra Jaanis tõi wastuwäiteks, et teadete nõudmine wõiks 2—3 nädalat aega ära wiita, kuna aga seadusega vaja olla rutata. — Waadake, seadusega on vaja rutata, et majaomanikud kõrgeimat üüri saaksid wõtta. — Härra Zimmerman toetas sedasama weel ägedamalt, et komisjoni ei tohtida aega wiita, sest komisjonilt oodatakse seaduse kiiret lõpulewiimist. Meie wäide, et komisjoni töö ometi wõimalikult asjatundlik peaks olema, ja et asjalikku tööd ilma

tarwilikkude alusteta teha ei saa, ei leidnud tähepanu, waid hääletati maha.

Kui asjalik härra aruandja oma töös oli, näitab ka see, et ta peale selle, kui temale näidati, et need korterid, mis tema tühjadena arwesse oli wõtnud, mitte tühjad ei olnud, waid nende korterite elanikud ei olnud sel ajal, kui rahwalugejad seal käisid, juhusi mitte kodu, — ei hakanud mitte tema andmeid nõudma, kas ja kui palju tõepoolest tühje korterid sel ajal leiti ja loeti, waid need andmed nõudsin mina riigi statistika keskbüroost wälja.

Seda kõike silmas pidades pean mina ütlemä, et üüriseaduse komisjoni tööl ei ole minu arwates mingisugust wäärust, ja see kulu, mis selle komisjoni koosolekud maksawad, on nii hästi kui asjata mahawisatud raha olnud. Kui Riigikogu tõsisemalt küsimuse juurde asuda ei taha, siis wõtab ta muidugi komisjoni ebasotsiaalsed ja aina majaomanikkude huwides tehtud otsused omaks. Niisugusel korral ei oleks aga komisjoni tarwis walida olnud. Sest komisjonid walitakse ometi selleks, et küsimusi asjalikult läbi kaaluda, ja et mitte ette walmisolewaid otsuseid hääletamise alla ei wõetaks, nagu selles komisjonis sündis. Mina arwan, et Riigikogu seda küsimust siiski sedawõrd tähtsaks peab ja ise oma täies koosseisus selle töö juurde asuda tahab, mis komisjonis ettetoodud põhjustel tegemata jäi. Seda eeldades tuleb meil kõigepealt waadata, missugused andmed meil selleks olemas on, ja missuguseid eeltõid selleks on tehtud, et selle küsimuse põhjalikuma lahendamise juurde asuda. Kõigepealt on meil, teadagi, waja tõelikku pilti sellest, missugune ja kui laia ulatusega meie korterihäda õieti on.

Et sellest mingisugust pilti saada, tuleb meil kõigepealt nende andmete juurde pöörata, mis riigi statistika keskbüroo on korjanud. Nagu teada, katsus riigi statistika keskbüroo 1922 a. lõpul toimepandud rahwalugemisega ühes koos ka majade ja korterite lugemist läbi wiia. Seda loodeti küllalt põhjalikult teha, nii et näiteks Tallinna ja Tartu linnade korterite lugemist mitte enam tarwilikuks ei tunnistanud ja arwati, et rahwalugemisega ühes koos kõik tarwilikud andmed kogutakse. Tagantjärele otsustades peab aga tunnistama, et need andmed kuigi kaugele ei ulata. Nad on isegi kõige üldlikumas mõttes puudulikud ja muutuwad näppude wahel wananenuiks. On ju lugemisest juba ligi 1½ aastat möödas, kuna ainult

osa andmeid trükis ilmunud on, üldine kokkuwõte, tähendab, läbitõotatud üldine pilt laseb ikka alles enese peale oodata.

Senni awaldatud statistiliste andmete waral saame oma korterioludest wäga kurwa mulje. Tallinna — 32.448 korterist on 24.281 — see on 75% ühetoalised korterid, nendest 18.607 — 57,3% — ühtlasi köök, see on — selles ainsas ruumis keedetakse, süüakse, tehtakse tööd ja magatakse; siin sünniwad lapsed ilmale ja siin surewad wanad! Siin elawad haiged ja terwed ühes koos, noored ja wanad, abielulised ja lapsed. Läbistikku rehkendatult tuleb siin iga toa peale 3,26 (3,50) elanikku.

Wõtame aga need ühetoalised korterid, kus üle 3 inimese ühes korteris elab — ja neid on kokku 15.416, — siis leiame, et nendes ühetoalistes korterites, mis sagedasti ühtlasi ka köök ehk keedukoht on, elab üle 65.000 Tallinna elaniku. Tähendab, pooled Tallinna elanikud elawad korterites, kus toa kohta keskelt läbi rehkendades üle 4 inimese elab. 2612 ühetoalises korteris elab iga ühes 5 inimest; 1249 niisuguses korteris elab iga ühes 6 inimest; 528 niisuguses toas leiti iga ühes 7 inimest, ja 351 tuba, kus iga ühes 8 kunni üle 20 inimese elas. Härra aruandjale wõin kinnitada, et meie korterite halbtuse suunas küll kogu Lääne-Euroopa eesotsas seisame! Ainult 16 inimesel 100 Tallinna elaniku hulgast on õnn korterites elada, mis 4-toalised ja suuremad on!

Tartus loeti ühtekokku 16.396 korterit. Nendest ühetoalised 11.164, see on 100 korterist on üle 70 ühetoalised. Nendes ühetoalistes korterites elab üle 30.000 inimese, ehk $\frac{2}{3}$ kogu Tartu elanikkudest, 46.000. Umbes 20.000 inimest elab Tartus ühetoalistes korterites, kus kolm ja enam hinge toa peale tuleb. Niisuguseid elanikkudega ülekuhjatud tube oli umbes 5300.

Agaga wõtame näiteks niisuguse linna, kus üüriseadus komisjoni otsuse järele 1. septembril käesolewal aastal ära tuleb kaotada: Pärnu. Seal on üldse 5863 korterit, neist 2905 ühetoalised, kus kokku 7351 hinge elab. 1276 ühetoalises korteris, kus kolm ja rohkem hinge toas elab, asub kokku 5032 inimest, läbistikku umbes 4 inimest toas!

Narwa 8333 korterist on 6415 ühetoalised, see on üle 70 korteri 100-st on ühetoalised! Ja Narwa 25.000 elanikust elab

18.457 niisugustes ühetoalistes korterites, see on üle 70 inimese sajast elanikust peab üheainsa ruumikesega korterina leppima! 13.857 inimest, see on üle poole kogu Narwa elanikkudest elab 3418 toas — kolm ja rohkem hinge toa peale! Niisuguste tubade keskmine elanikkude arw on 4,05.

Need arwud näitawad, et rahwas wiletsamalt elab, kui seda ette tahaks kujutada. Tõepoolest kõneleda wõistlusest Öhtu-Euroopaga ei wõi mõtetki olla. $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ linnade elanikkudest elab ühetoalistes korterites, mis enamasti ühtlasi ka köögiks on! Aga mitte ainult linnades: alewid pakuwad just niisamasuguse pildi ja külades ei ole korteriolud ka mitte paremad. Sellepärast ei tohiks see mitte hüüdjaks hääleks kõrbes jääda, kui selle peale tähelpanu juhitaakse ja kui selles hädaohtu nähtakse, mille wastu kindla käega tuleks wõitlema hakata.

Kuid need arwud ei paku meile mingisugust korterituru ülewaadet! Mis on korteriturg? Üürikorterid on kaup, mida majaomanikud müügile pakuwad ja mida üürnikud otsiwad. Kauba pakkumine ja kauba nõudmine tähendab turgu ja korteriturul maksab seesama seadus, mis teistel kaubaturgudel hinna määrab. Kui mingisugust kaupa rohkem turul on, kui seda nõutakse, siis langeb selle kauba hind. On aga kaupa wähe turul, siis tõuseb tema hind. Korterituru suhtes maksab põhilause, et 4—5% korteritest tühi olles harilikult, normaalturu wahekorda tähendab. Kui näiteks 100-st korterist 10 tühjad on, siis peawad üürid langema, sest pakkumine on nõudmisest suurem. See on Lääne-Euroopa kogemuste põhilause. Kui aga tühjade korterite arw 100-st alla kolme langeb, siis hakkawad üürid tõusma, nõudmine on suurem, kui pakkumine. 2% juures on juba puudus tuntaw ja sealt alla langedes on korterikriis käes ja iga hoolas kogukond hakkab korterikriisi wastu wõitlema. Kui aga korteriturg niisuguseks muutub, et tühje korterid enam tarbeks leida ei ole, siis on korteriturg majaomanikkude monopoliks muutunud, tähendab, siis wõiwad nemad ükskõik kui kõrget üüri nõuda, üürnik peab seda maksuma, sest lageda taewa alla ei wõi keegi minna, igaüks püüab küünte ja hammastega oma ululust käes hoida.

Missugune on meie korteriturg, see on, kui palju on meil tühje korterid, kuhu inimesed otsekohe elama wõiksid asuda

— kuipalju on meil üüriwabu korterid? Sellekohased statistika andmed on nii puudulikud, nagu poleks neid olemaski! Meie linnad sellekohast statistikat ei pea. Ainsad arwud, mis olemas, on need, mis rahwalugemise ajal üles on tähendatud. Nende andmete järel oli Tallinnas 33.000 korteri kohta 8 tühja, mis teeb wälja 0,024%. See härra, kes need andmed on kogunud, on neid korterid ise näinud ning seletab, et mõni neist niisugune urgas olnud, kuhu koera ka sisse ei oleks wõinud panna.

Tartus	16.396 korterit,	28 tühja	= 0,17%
Narwas	8.333	281	= 3,4 %
Pärnus	5.863	22	= 0,38%
Wiljandis	3.028	3	= 0,1 %
Walgas	3.104	41	= 1,3 %
Rakweres	2.388	9	= 0,37%

Kuidas on need arwud saadud? Mida on nad wäärt? Rahwalugemise korteriküsimiste lehest loeme näiteks järgmised küsimised:

Tühjad korterid elanikkudega majades. Tühioleku põhjused. Ajutiselt tühi. Elanikkude puudus. Suwikorter. Remont. Muud põhjused. Teadmata.

Ajutiselt tühjad: — nende teadmine ei paku korterituru suunas mingit huwi, neil on üürnikud sees, ainult ei olnud elanikud lugemise ajal kodus. Elanikkude puudus — peab tähendama: tühi, elamiskõlbulik, inimesed wõiwad sisse asuda. Kuid märksõna: „elanikkude puudus“ on wäga õnnetult walitud. Kui linnas elanikka rohkem on kui korterid saadawal, siis tundub „elanikkude puudus“ wõõrana ja wiib eksiarwamistele. Siis: remont, tähendab, korterit puhastatakse, parandatakse. Aga mitte see ei ole, mis meid huwitab, waid küsimine, kas puhastamise pärast tühiolew korter peale walmissaamist üürimiseks waba on, wõi ootawad endised elanikud tema peale? Selle üle me selgust ei saa! Aga kui need ka kõik üüriwabad oleksid, mida kuidagi oletada ei wõi, siis ei paranda ka see asja, sest — näiteks, — on neid Wiljandis ainult 5, Pärnus 25, Paides 1 loetud. Teiste linnade kohta ei ole andmed veel ilmunud.

Üheks suuremaks korterilugemise puuduseks tuleb seda pidada, et on loetud ainult ehituskorterid, aga mitte leibkonna korterid. Kuna paljudes korterites mitu leibkonda elab, oleks mõlema wõrdlus wäga tarwilik. Wahe ehituskorterite arwu ja leibkonna korterite

arwu wahel näitaks, kui suur korteri- puudus õieti on. Seda ei ole aga rahwa- lugemisel silmas peetud.

Nende andmete kohta wõib ainult seda öelda, et nad umbkaudu aimata lase- wad, kui hirmus meie korteriwiletsus on ja et plaanilik korterite lugemine parata- mata tarwilik oleks. Kui plaanilik korterilugemine kord läbi wiidud, siis oleks linnadel ja alewitel kergem korteristatis- tikat pidada. Aga ka niisugusel korral tuleks korterilugemist aegajalt korrata, näiteks iga 10 aasta järele.

Kui meie selle põhilause juures wiibi- sime, et harilikul, ehk normaal ajal 100 korterist 4—5 korterit üüriwabad pea- wad olema, siis ei peatanud meie mitte selle juures, kui suur peaks loomulik ehk normaalne juurdeehitus olema.

Härra Sepp wäitis komisjoni koos- olekul, et korterikriisist näiteks niisugusel juhusel juttu ei wõi olla, kui kõik elanikud uluall on, olgugi et mitte ühtainust tühja korterit ei ole. Kuid rahwas ei ela nõn- da muutmatalt, nagu klaasiwalatud wesi muutmatalt seisab! Mitte ainult, et ela- nikud wäga mitmesugustel põhjustel korterid wahetawad, waid iga aeg toob uusi korterinõudjaid juurde. Juba võimalikud tülid majaomanikuga, teiste majaelanik- kudega jne. sunniwad sagedasti korterit wahetama. Wäga sagedasti teeb töökoha muutmise korterimuutmise möödapääse- mataks. Iga tööline, iga ametnik soowib oma tegewuspaiga lähedal elada. Kujuta- tage ette, kui inimene käib Wene-Balti tehases tööl ja on korteris Pärnu maan- teel. Ta ei wõi sellega leppida, see on talle liig kauge ja ta annaks ei tea mis selle eest, kui ta omale Wene-Balti te- hase juurde korteri saaks! Samane lugu on „Sitsiwabrikuga“ wõi mõne teise wabrikuga. Niisugused põhjused sunni- wad inimesi oma elukorterit wahetama ja et wahetada võimalik oleks, siis peab osa korteritest waba olema. Ka pere- konna kaswamine sunnib suuremat kor- terit otsima. Teistel juhtumistel on tei- sed põhjused taga ajamas. Kui keegi näi- teks jõukamaks saab, nagu sealpool ääres (näitab käega paremale poole) ehk paar härrat, soowib ta ka lähedamasse korterisse asuda. (M. Martinson, põl.: Siinpool ei ole härrasid, kes üksi seitsmes toas elawad.) Kus nad siis on? Seal nad just on. (M. Mar- tinson, põl.: Seal pahemal pool on küll mõni. E. Jonas, is.: Siin on 7 tükki ühes toas.) Kuulge, härra

Martinson, Teie tahate seda wist minule ütelda? Tehke seda siis awalikumalt, meid pole ju siin palju kuulamas, kui Teie ehk teisi häbenete. Mina wõin Teile seda siin lähedal näidata, kus mina noore- mehena aastate jooksul elanud olen ja kus ma korterite läheduse tähtsust tundma õppisin. Ma ei ela ka praegu üksi 7 toas, waid elan oma perekonnaga kor- teris, mis 5-toaline on ja kui ma oma pere- konna üles arwan, siis on meid kokku 7 wõi 8 inimest. Nõnda on lugu ja kui Teie, härra Martinson, sellest aru ei saa, siis kahetsen ma seda.

Ühte lubage mulle, härra Martinson, weel lisaks ütelda: kui Teie 7 toas elak- site, ei teeks Teie suudki lahti teiste kor- terikitsikuse pärast ja sellepärast wõik- site minu kohta aupaklikult öelda, waadake, see mees elab ise lähedates oludes, aga mõtleb sealjuures ometi ka teiste peale!

Aga loomulikul rahwaliikumisel on weel teine külg, mis paratamata korte- rite juurdeehitamist wajab; ja see juurde- ehitamine peab nimelt nõnda suur olema, et igal ajal 4—5 korterit sajast üüriwa- bad oleksid.

Üks kõige loomikumatest põhjustest selle juures on uute perekondade asuta- mine, abielluastumine! Abielluastujate arw on meil 26 isiku ümber 1000 elaniku kohta, ehk umbes 200 perekonna peale aastas 13 uut abielupaari — iga perekond à 5 hinge — Tallinna linnas umbes 1500 kunni 1700 abiellumist aastas, nõnda siis ka umbes nõnda palju korterite nõudmisi.

Wõtame näiteks Jõgewa alewi, kus 252 korterit on loetud ja oletame, et siin igas korteris elab 4-hingeline perekond. Me saame siis alewielanikka $252 \times 4 = 1008$ hinge. Oletame härra Sepp'aga, et seal teatawal silmapilgul „korterikriisi ei ole“, see tähendab — kõik 252 perekonda on ilusti uluall, aga mitte üht ainust tühja korterit ei ole olemas. 1008 hingelises alewielanikkude peres näeme aga aastas 13, 14 ehk koguni 15 abiellumist. Iga uus abielupaar wajab omaette korterit. Aga oleme kokkuhoidlikumad ja ütleme, et mitte kõik noored abielupaarid omaette korterit ei nõua, waid ainult 70 sajast, meie juhusel 7 kümnest, ehk Jõgewal peaks, et seda wajadust rahuldada, aastas vähemalt 10 uut korterit juurde ehita- tama! — Teine igapäine nähtus on see, et linnad ja alewid kaswawad. Jõgewa alew ei ole ju kuigi wana. 40 aasta eest oli seal ainult paar maja. Nüüd on seal

aga juba umbes 120 maja 252 korteriga. Tähendab, et sinna iga aasta uusi perekondi juurde asub. Härra Mürk arwas komisjonis, et inimesed ilma tõsiste põhjusteta alewitesse asuda wast ehk sellepärast, et raudteejaamade juures „kergemini ära elada“. Mina küsisin, kas teie mitte lähemalt ei seletaks, kas rongidest midagi maha kukub kergemaks äraelamiseks. Aga seletus jäeti mulle wõlgu. (J. Mürk, mo.: Kuidas sellest aru saite?) No jah, kui seletust ei anta, siis saadakse sellest ikka nii aru, et nad andmata jääwad! Härrad Sepp ja Mürk arwawad, see ei olla sugugi wajalik, et inimesed alewitesse asuwad. Ja, et see wajalik ei ole, siis oleks nende härrade arwates ka ülearune seal korteriksikusest ja üürikkude kaitse wadusest kõneleda! (Wahelhüüe paremalt poolt.) No jah, see on wäga õige, aga see kõneleb wäga suurest asjatundmise puudusest. Meie kuuleme just nende alewite kohta, et seal sügiseti, kui põllumehed oma lühikeseajalised töölised lahti lasewad, sest meie talupoegade juures on juba ammu wiisiks, aastasulaseid mitte rohkem pidada, kui üks mees, ehk suuremates taludes kaks, aga selle asemel peetakse kuutöölisi ja kui need kuusulased sügisel lahti saawad, siis peawad nemad omale kusagil korteri otsima. Aga korterite leidmine on küla-des ja alewites raske. Talwel on korterid alewites kahtlemata selle tõttu palju rohkem täiskuhjatud kui suwel. Ja sellepolest on alewid küll teistlaadi, kui linnad. Et korterid alewites saada ei ole, on niisamasugune nähtus kui linnades ja tagajärjed ka ühesugused. Siin tuleb aga selle peale tähendada, et korterikriisi lahendamise juures ja selle asjaliku arutamise juures ei tohi meie mitte seda kaaluma ja uurima hakata, mispärast inimesed kuhugile asuwad. See, wõib olla, on wäga tähtis uurimisaine, aga sellel on siis oma otstarbe ja oma siht. Kui meie aga korterikriisi lahendamisest kõneleme, siis on meil ainult sellega tegemist, et kusagil inimesed elawad ja korterit nõuawad. Ja seadusandja peab selle eest hoolt kandma, et wõimalikul wiisil inimesed, kes sinna lähewad ühel ehk teisel põhjusel, seal elada wõiksid. Ka meil maksab liikumiswabadsus! Kust nad tööd leiawad, ehk millest nad elawad, see peab nende eneste asi olema ja seadusandja sellega sel juhusel tegemist teha ei wõi. (Wahelhüüe J. Mürk'i, mo. poolt.)

Ka see nähtus on meil sotsiaalsetest ja majanduslikkudest oludest tingitud ja nende olude tagajärjedest paistab see wälja, et inimesed sinna tungiwad. Korteri-kriisi lahendajal tuleb ainult selle nähtusega rehkendada, et inimesed sinna tungiwad. Härra Sepp ei näi seda tõeks pidawat. Ja sellepärast — kui minu walida oleks, siis mina härra Sepp'a üüri-seaduse komisjoni liikmeks ei waliks. (J. Sepp, mo.: Minu walijad ka Teid ei waliks.) Seda ma tean ja sellega ma ei rehkenda. Nad teeksid siis ka wäga halvasti. — Need wahekorrad, see on suurema arwu korterite nõudmine rahwa loomuliku kaswamise, ehk ka ainult rahwa loomuliku liikumise tagajärjel on tähelepanekute teel kindlaksteh-tawad ja statistika teadlastele tuttaw nähtus. Abielluastujate arw on enam-wähem kindel ja muutub ainult pikkamisi. Selle loomulik kaasnähtus on, et abiellu-astujad uue, iseseiswa leibkonna kujun-dawad ja niisugusena omaette korterit wajawad. Mina olen oma linna kohta sellekohast materjaali wähekeese saanud, ning wõlgnen selle eest tänu Tallinna statistikabüroo juhatajale härra Smetanin'ile ja see materjaal kõneleb meile Tallinna suhtes järgmist: 1919 a. oli Tallinnas 780 abielluastumist, kus mõle-mad pooled wallalised olid, 29 abiellu-astumist lahutatud mehe ja wallalise naise wahel, korterite lammutamisi 3. Üldse oli korterite wadjadusi 812, aga siis said wabaks selleläbi, kui kaks leske abiellu astusid, 29 korterit, sest kui kaks leske abiellu astuwad, siis koliwad nemad ühte korterisse, kui neil ka lapsed on. See on üldine tähelepanu. Iga kahe lese surma juures arwatakse üks korter wabanawat, missuguseid korterite wabanemisi loeti Tallinnas 180. 204 perekonda rändasid wälja, juurde ehitati uusi maju 3. Üldse tuli arwest 812 maha kustutada 418, jäi järele 394 korteritenõudmist, mida rahul-dada ei wõidud. 1920 aastal oli rahulda-mata korterite nõudmiste arw 2233, 1921 a. — 3271, 1922 a. — 3072, ja mine-wal aastal 1815. Aga nüüd, minu härrad, tuleb siinjuures kahte asja tähele panna. Mina lugesin üldised arwud ette, mis igast aastast järgnesid, aga mina ei arwanud 1920 a. mitte seda arwu juurde, mis 1919 aastal korterid puudu jäi. Need 394 inimest, kes lageda taewa alla jäid, wõi teiste inimeste toanurkadesse puge-sid, need wõib olla wajawad ikka korterit edasi, ja kui meie need kokku ar-

wame, siis saame 1920 a. 2627 korteri-
puuduse all kannatajat, 1921 a. on see
arw 5898, 1922 a. — 8970 ja 1923 a. —
10.785!

Need arwud on statistilise meetodi
järele wälja arwatud ja ei ole mitte otse-
kohe kohapeal loetud, nad wõiwad praegu
12.000, wõib olla ka 9000 olla. Aga see
asi, mille peale mina rõhku tahan panna
ja teie tähelepanu juhtida, on see, et ra-
huldamata korteriwajajate arw kaswab
ja et ta wõrdlemisi suur on! Kui meie
majaomanikkude usaldusmeeste poolt
kuuleme, et juba ajalehtedes korterid pa-
kutakse ja et siis korterikriisist enam
juttu ei wõida olla — kui me seda usume,
siis on see enesepetmine. (J. Mürk, mo.:
Kas Teie ajalehte ei loe, härra
Martna!) Ma loen koguni wahest
Teie ajalehte. (J. Sepp, mo.: Peak-
site rohkem lugema!) Kui ta mind
lugema meelitaks, siis ma loeks, aga ta
ei meelita! Waadake, minu härrad, kui
meie enesele küsimise ette paneme, kus
need 10.700 perekonda, wõi leibkonda
elawad, siis statistiline korterite lugemine
oleks wõinud meile wastuse anda, aga
see ei oleks tõepoolest selgunud, kui ta
ainult oleks tube lugenud, mis nelja seina
najal korteriks loetakse, sest wõib olla,
mõnes korteris elab 2, 3, 4, isegi wiis
leibkonda! Siis oleksime meie näinud,
et leibkondi palju rohkem on kui korter-
rid. Kes üksikult, wõi oma isiklikkude
kogemuste järele selle küsimusega tege-
mist teewad, teawad oma ligemast tut-
wuskonnast mõndagi juhtumist, kus noor-
tel abielupaaridel omaette korterit ei ole
ja kus terwed perekonnad lahus elawad.

Niisugune on meie korteriolude pilt,
kui neid tõsiselt waadata ja kui küsi-
miste juurde üksikasjalisemalt astuda.
Kuid meil waadatakse selle peale tuima
arusaamatuse ning hoolimatusega. Osalt
on see seletataw andmete puuduse läbi.
Aga andmete kogumiseks ei ole tahtmist!
Ametikohad, see on linna- ja alewiwalit-
sused longiwad hoolimatult seda rada
edasi, mis Wene aeg neile pärandas ja
Wabariigi Walitsus ei tee mitte teisiti.
Riigi statistika keskbüroo on Wabariigi
Walitsuse juhtida. Aga sealt poolt ei ole
mitte midagi selle suure küsimuse wal-
gustamiseks tehtud. Andmete kogumine
rahwalugemise kõrwal sündis, nagu nüüd
kindlasti ütelda wõib, wäga puuduliku
korralduse alusel; ja needki andmed, mis
koguti, on selles mõttes läbi töötamata.

Nõnda on siis arusaadaw, et ka need
andmed, mis töö-hoolekandeministeerium
linnade ja alewite kohta mullu sügisel on
kogunud, mitte suuremat wäärt ei ole.
Kuna küsimiste kokkuseadmine osutab,
et see mitte asjatundjate statistikuste
poolt ei ole sündinud, wõisid ka wastu-
sed ainult niisugused olla, nagu nad on.
Siin on minul suur tabel ees, kus wastu-
sed nende küsimuste peale üles on mär-
gitud. Siin on esimene küsimine: kas on
tunda omawalitsustele alluwates linna-
des ja alewites korterikriisi ja milles ta
ennast wäljendab? Ja Tallinna linn wast-
tab selle peale järgmiselt: „ebaotstarbe-
kohase korterite jaotuse tõttu on praegu
Tallinnas õige terawal kujul korterikriis
walitsemas, mis selgesti wäljendub Tal-
linnas käesolewal kewadel toimepandud
korterihädaliste registreerimise tagajär-
gedest, kus selgus, et Tallinnas 2000 pe-
rekonda ligi 6000 liikmega korterikitsi-
kuse all kannatawad, niisamuti ka selles,
et hulk linnaelanikka enestele wastawaid
eluruume ei leia ja sunnitud on kõige pi-
sema ruumi eest allüürnikkudena kõrget
hinda maksma. Wabu korterid, mis nõud-
mise järele ootaksid, üldse olemas ei ole,
kuna tulewikus wabanewad korterid kaua
enne nende wabanemist ära üüritakse.

Teie kuulete, et siin korterikriis on
olemas, wabu korterid ei ole, ilma korterita
perekondi on 2000, olgugi, et see
arw siin palju vähem on, kui statistika
teel wälja rehkendatud. Aga waatame,
kuidas wastab Tallinna linn järgmise kü-
simise peale: Kas on praegu ajakohane
üüriseadust täies ulatuses ära kaotada,
kui ei, kas järkjärguliselt ja kunas?

Selle peale wastatakse järgmiselt:
Praegu üüriseadust täies ulatuses ära
kaotada on wõimatu, kuid teda tuleb ära
kaotada järkjärgulise üürinormi tõstmise-
ga, nii et 1-st juulist 1925 aastast maks-
ma jääb üüriseadusest ainult kitsendus,
mis keelab nõuda korteri eest üüri roh-
kem, kui 19. juulil 1914 aastal korteri
eest tõeliselt maksetud üür kullakursi jä-
rele markadesse ümber arwatud, kuna
kõik teised üüriwahekorda puutuwad
küsimused lahendatakse Balti eraseaduses
ettenähtud alustel; tähendatud kitsendus
kestab kunni 1-se jaanuarini 1926 aastani,
mis ajast peale üüriseadus täies
ulatuses ära kaotatakse.

Linnawalitsus, kes selle küsimuse
peale wastas, tunnistab ise, et korteri-
puudus on suur. 2000 perekonda on
teada, kes korterit otsiwad, ja ta ei näe

kuidagi wiisi ette, et 1-seks jaanuariks 1926 aastaks nii mitu korterit juurde oleks ehitatud, aga siiski ütleb tema, et üüriseadus tuleb 1-seks jaanuariks 1926 a. ära kaotada! (J. Mürk, mo.: See on a s j a t u n d j a!) Kahjuks niisugune, nagu Teie olete!

Siis kolmas küsimine: missugune on omawalitsuse seisukoht üürinormi tõsta. Selle peale on wastus: üürinorme tuleb võrreldes 19. juulil 1914 aastal tõeliselt maksetud üüriga, järgmiselt tõsta: esimesest maist 1924 aastal — 100-kordselt, esimesest oktoobrist 1924 a. — 125-kordselt, 1. jaanuarist 1925 a. — 150-kordselt, 1. juulist 1925 a. — kullakursi järele markadesse ümber hinnatud, 1-st jaanuarist 1926 a. üür waba kokkuleppe järele.

Need on Tallinna linna wastused. — Tartu wastab 1-se küsimise peale järgmiselt: Äärmiselt teraw korterikriis. Korteripuudus üle 310 perekonnal. Paljud perekonnad ühes korteris. — Küsimise peale, kas tuleb üüriseadust ära kaotada, wastab Tartu: Ei ole ajakohane. Kolmanda küsimise peale wastab Tartu: Tuleb määrata 80—100-kordne. Alus 1914 a. juuli üür. — Pean tähendama, et wastused Tartus on asjakohasemad, wõib olla sellepärast, et Tartus on ülikool! Narwas öeldakse, et korterikriisi ei ole. Teise küsimise peale öeldakse selle ärakaotamise kohta: „igatsus ennesõjaaegse õigusliku korra järele“. Otsekohe Narwa wastus! Ja siis küsimise peale, missugune on omawalitsuse seisukoht üürinormi tõsta, selle peale wastab Narwa; ma palun tähele pannes seda kuulata, see wastus käib järgmiselt: Wolikogu otsustas üüriseadust mitte ära kaotada. Kas härra Luur on siin? (N a e r.) Rakwerest wastatakse küsimise peale: Kas on tunda omawalitsustele alluwates linnades ja alewites korterikriisi ja milles ta ennast väljendab? Selle peale wastatakse: kibe korterikriis. Teise küsimise peale wastatakse: ärakaotamine ei ole kohane. Kolmanda küsimise peale on järgmine wastus: Alammäär 50, ülemmäär 80 korda suurem, kui 1914 aastal ja wiimase küsimise peale wastatakse, et on soovitatav. Pärnus wastatakse küsimise peale, kas on tunda omawalitsustele alluwates linnades ja alewites korterikriisi ja milles ta ennast väljendab? Selle peale on järgmine wastus: osalt märgata. „Korterit ei leia kohtu poolt väljatõistetud, sageli halwade elukommetega isikud.“ Siis üüriseaduse ärakaotamise

peale wastatakse järgmiselt: Täies ulatuses ei ole otstarbekohane ära kaotada, see sündigu järk-järgult. Kolmanda küsimise peale wastatakse Pärnust: üürinormi tuleks tõsta. Mina ei taha siin kõiki ette lugeda, aga iseloomulik oleks Kuressaare linn. Tema on suwituslinna-kene ja sealt öeldakse, et üüriseaduse kaotamine ei tee raskusi. Wõib küll arwata, olgugi, et seal rahwalugemise ajal ainult kümme tühja korterit oli, et see wastus õige on. Mina ei tunne küll isiklikult sealset olukorda, aga talwel on seal loomulikult kõik suwekorterid wabad, ja suuri tööliste perekondi seal ei ole. Wõib öelda, et seal iseäralist suurt korterikitsikust ei wõi olla, vähemalt ta ei tarwitse suurem olla, kui ta enne sõda oli. Petseri kohta leian mina Tallinna statistika büroo juhataja härra Smetanin'i poolt väljaantud lehe pealt, mis mehaanilise rahwaliikumise alusel põhjeneb, et seal wajatakse aastas 101 tühja korterit, ja rahwalugemise ajal ei leitud seal ühtegi tühja korteri. Aga alewiisad ütlewad siiski lausa, et üüriseadust ei ole tarwis! Kõigi küsimiste peale ainukene wastus — üüriseadust ei ole tarwis! Püüdsin mõne wastusega teid tutwustada, austatud Riigikogu liikmed, et teile näidata, missugused need wastused on, ja näidata, kuidas neid wõtta tuleb. Minu arwates ei tule neid mitte tõsiselt wõtta ja nimelt sellepärast ei saa neid tõsiselt wõtta, et ei ole küsimusi nii seatud, et nende peale oleks otsekohe wastuse andma pidanud. Siin on aga weel üks teine samasugune leht, mis näitab, et wastused ka hoopis teistsugused olla wõiwad. See on: 1923 a. ehitatud majade ja korterite arw linnades ja kawatsetawad ehitused 1924 a. Tallinna kohta siin andmeid ei ole, need kandsin juba teisal ette, aga Tartu kohta on otsekohe öeldud — ehitatud walmis käesolewa aasta jooksul, tähendab 1923 a. jooksul, 22 maja. Kindla küsimise peale kindel wastus! Nendes majades korterid: ühetoalisi 31, kahetoalisi 10, kolmetoalisi 9, nelja- ja rohkem toalisi 16 — jälle kindlad arwud. Küsimise peale, kui palju oli 1. detsembril wabu korterid? on wastuseks — „ei ole“. Küsimise peale: palju maju on kawatsetud 1924 a. ehitada — 106, kui suur on neis korterite arw — 202 — ikka kindlad wastused! Narwa kohta on: maju ehitatud 2, neis oli korterid: ühetoalisi 1, nelja- ja rohkemtoalisi 1. Küsimise peale, kui palju oli wabu

korterid, on wastuseks — umbes 150. Pooleli ehitusel 10 maja. Pärnus on ehitatud minewal aastal 37 maja, pooleli ehitusel 76, ehitatud majades on korterid: ühetoalisi 6, kahetoalisi 8, kolmetoalisi 33, nelja- ja rohkemtoalisi 4. Küsimise peale, kui palju korterid oli 1. detsembril tühje — puuduwad teated. Maju ehitatakse käesolewal aastal 58, neis korterid 71. Wiljandis ei ole maju ehitatud ja tühje korterid ka ei ole. Aga käesolewal aastal arwatakse ligi 300 maja ehitada ja pooleli ehitusel 76 maja. Tahtsin teile neid küsimisi ette tuua iseloomustuseks ja näidata: kui pannakse otsekohe- sed küsimised ette, kus kõrwalekaldumine wõimatu, siis saab ka kindlad wastused. Need küsimised, mis teisel lehel, olid meeolelu kirjeldawad küsimised ja wastused on ka niisugused, millega midagi peale hakata ei ole. Sest kui Pefseris minewal aastal 101 korterit mehaanilise rahwaliikumise tagajärjel waja oli, aga siiski üteldakse, et seal korterikriisi ei ole ja üüriseadust tarwis ei ole, siis teame, palju niisugune wastus wäärt on.

Siis tutwustaksin teid weel ühe kirjaga. See on töö-hoolekandeministeeriumist ja kiri puudutab korterikriisi ja korteriolusid töötatöölise juures. Talwel, kui töötatöölisele abi andma hakati, ja kui neid waja oli kodus waatamas käima hakata, missugustes oludes nemad elawad, kas nad wastawat abi wajawad jne., siis leiti ka tarwilikuks, nende korteriolude üle märkusi tegema hakata. Ja märkused, mis selles suunas tehtud — selles asjas oli algatajaks töö-hoolekandeministeerium, kes tänuwäärt mõtte peale oli tulnud, — andsid meile selge pildi töötatöölise korterioludest. Mina waatasin neid lehti ja kui neid põhjalikult läbi töötada, annaksid nad mitmes suunas wäga huwitawaid tagajärgi. Need andmed on wististi härra Weski poolt kokku tõmmatud ja annawad teatawa üldise pildi. Nõnda on siin üksteise kõrwale asetatud järgmised töötatöölised, kes pööningul elawad. Neid, kes pööningul elasid, oli 11 juhtumist. Pange tähele — pööningul — mitte pööningukorterites! Töötatöölisi, kes pööningukorterites elasid, oli 130, siis, kes keldrites elasid, oli 16 juhtumist. Keldrikorteris elasid 190 töötatöölise perekonda, kuurides 17, majawaremetes 4. Siis on weel üksikuid raskemaid juhtumisi, mis statistilistesse lahtritesse ei mahu. Nii räägib üks kontrolöör juhtumisest, kus 5-e liikmeline pe-

rekond talwel, jaanuarikuul, puukuuris elas. Teine juhtumine, kus perekond keldrikorteris, mingisuguses koopas elas. Eriti raske seisukord korterioludes olla Kalaranna ümbruskonnas tänawates, kus toad lagunenud, wäikesed, umbsed, laed mädanenud, kaela kukkumas. Majad wanad, elule hädaohtlikud. Samuti raskeid korteriolusid on leidnud kontrolörid Inwaliidi tänawal, Liiwamäe ja Afrika tänawatel. Odra tänawal nr. 5 on elanud üks perekond pesuköögi all keldris, mis märg on! Ka linna sees elawate töötatöölise korteriolud olla rasked, elawad suuremalt osalt keldrites ehk pööningul. Elamiseks on kasutatud igasugused kohad, kus aga lagi peal ja seinad ümber, isegi klaaswerandad kiwipõrandatega, sahwrid ja muud. Paljudel töötatöölistel ei olnud üldse korterit olemas, waid elasid linna öömajades. Kel öömaja raha ei jätkunud, magasid öösetel jaamades, sõnikuhunnikutes jne. Kindlat arwu neil juhtumisel ei tea, kuid siiski ei olnud need ainult üksikud juhtumised. Need on raskemad pildid töötatöölise korterioludest.

Paremates linnajagudes elawad töötatöölised sageli korralistes korterites, kuigi ühetoalistes, mis siiski puhtad, kuiwad on. Enam korralikumad korterid on 5-das linnajaos, osalt 4-das ja 1-ses jaoskonnas: Girsenson'i tänawal ja selle ümbruses.

Registreerimise lehti läbi waadates selgus neist järgmist: 100 töötatöölise kohta tulewad 50 ühetoalises korteris elawat, siis kaasa arwatud igasugused korterid seisukorra peale waatamata, nagu keldritoat, pööningud jne., 40 kaasüürilist, kelle kohta ei tea, missugustes korterites nad elawad, 9 kahetoalist korterit — tuba köögiga — ja üks kolmetoaline korter.

Olgugi, et need andmed, jumal teab, kui kaugeleulatawad ei ole, aga nad on töötatöölisele abiandmise ajal tähele pandud ja annawad meile mingisuguse ettekujutuse selle kohta, missugustes oludes meie töölised elawad, sest töötatöölised kuuluvad ju sellesse suurde tööliste liiki, kelle seisukord ühes ehk teises olus hea ei ole. Kui meil talwel nii wäga selle wastu waieldi ja kõneldi, et töötatöölised on laisad, ei wiitsi tööd teha jne., ja et nende seisukord ei ole hindamise wäärt, ja kui paremalt poolt ette toodi, et oli leitud töötatöölisi, kes kahes toas on elanud, ja ei midagi wiitsinud teha, siis kirjeldatud tähelepanekud kõnelewad teist

keelt. Need andmed näitawad meile, et töötatöölised wiletsas seisukorras elawad, et tööliklass korteri suunas, kui ka muudes elutingimustes väga raskel seisukohal asub.

Koosolek on üle kahe tunni kestnud, kas juhataja ei teeks waheaega.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud waheaega määrata. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Kuulutan 10-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.05 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 12.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Kõne jätkamiseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Ma olen juba mööda minnes tähendanud, kui loiult, kui ükskõikselt walitsus selle küsimuse peale waatab. Kuna rahulolematu üüriseaduse suunas üldine on, ja kuna seaduse suuremad puudused väga terawalt silma paistawad, ei olnud walitsusel muud midagi soowida, kui et üürinormi kindlaksmääramine omawalitsuste käest tema kätte läheks. Et see seaduse karjuwaid puudusi mitte ei kõrwalda, on ilma mingi seletuseta selge. Komisjoni koosolekule saatis praegune walitsus, see tähendab töö-hoolekandeministeerium korrapärast oma esitaja. Aga ministeeriumi esitaja wiibis seal wiisaka pealkuulajana, mitte üht korda, mitte üheski küsimuses ei wõtnud ministeeriumi esitaja sõna! Näis nii, nagu arutataks siin küsimust, mis walitsust kuidagi wiisi ei huwita, nagu arwama peab härra Päts'i arwamise järele: see on rahwa enese asi, mispärast peab walitsus ennast asjasse seegama! — Praegune härra dr. Akel'i walitsus ei näi selles suunas ka mitte teist joont wõtta tahtwat. Temal oleks aega olnud endise walitsuse üüriseaduse muutmise eelnõu tagasi wõtta ja seda täiendada. Ta ei ole seda teinud. Ja töö-hoolekandeministeeriumi kõrgema ametniku waikiw osawõtmine üüriseaduse komisjoni koosolekutest on ümberlukkamata tunnistuseks, et walitsus selles küsimuses waikida armastab. Kui ma siis

weel meelde tuletan, kuidas härra minister Kaarna eelarwe erakordsete krediidide juures ehituskrediitide tagasilükkamist soowitas, ja kuidas uus majandusminister poole lubatud ehituslaenu summast, see on 55 miljonit marka, esitsa sulgus, mille lahtiandmisest meie weel midagi kuulnud ei ole! Kui meie kõike seda meelde tuletame, siis ei jää mingit kahtlust, et ka praegune walitsus selle küsimuse wastu tuim on, küsimuse wastu, millest Anatole France ütles, et rahwa elukombed ja moraallised wahekorrad muutuwad paremateks wõi halwemateks korteriolude paranemisega wõi halweneemisega.

Meie walitsused ei ole selleks niihästi kui mitte midagi teinud, et need paremaks oleksid muutunud! Soome praegu lahkunud walitsuse sotsiaalminister Einar Bööck nimetas Soome korteriolusid juba enne maailmasõda niisugusteks, „mis käesolewal aastasajal ühelegi haritud maale auks ei ole.“ Härra Bööck on nimelt wana sotsiaalametnik; tema tunneb asja ja tema on Soome korteriolude parandamiseks kõigest jõust kaasa aidanud. Soome linnade odawa ehituskruuntide poliitika isa on Einar Bööck. See on isegi Rootsi ja Daani üle wõetud. Meil — teadagi — seda ei tunta. Kui härra Bööck Soome korteriolusid nõnda alawäärtuslikkudeks pidi hindama, siis, minu härrad, tulewad meie olud weel palju madalamalt hinnata! Kuid — meie ministrid, meie walitsus ja meie omawalitsused ei pea weel mitte tarwilikuks asjale tõsiselt ligemale astuda.

Olgu lubatud meelde tuletada, et ükski Euroopa riik üürniku kaitses mööda ei ole pääsenud ja kaugelt suuremas osas riikides ei mõelda weel selle peale, et üüride normeerimist wabaks anda. Senni on üüriseadused ainult järgmistes riikides ära kaotatud: Rootsis — 1923 a. — üheainsa hääle enamusega, Itaalias — Mussoliini käsul ja Soomes 1. juunil, see on üleile. Nüüd peab Eesti järgnema...

Nagu meie majaomanikud, nõnda kuulutasid ka Rootsi omad ette, et ainult üüriseadus ehitamist takistab. Aga sest saadik ei ole Rootsis, ega ka Itaalias see tõeks läinud ja Soomes on seda niisama wähe loota. Ehitatakse peaasjalikult riigi- ja kogukondade laenude toetusel, erakapitaal ehituskapitaalina jääb eemale, otsib ja leiab mujalt profiidirikkamat ala. Et üüriseaduse ärakaotamine meil selles suunas teisi tagajärgi wõiks tuua — nii

sugusel kapitaaliwaesel maal! — seda wõiwad ainult lapsed oodata ja uskuda.

Kui mullu Rootsis üüriseadus ära kaotati, siis ei tule seda kuidagi meie mõõdupuuga mõõta! Korteriwiletsus ei olnud seal kunagi meie oma sarnane. Juba 1908 a., kui mina pagulasena läbireisil seal wiibisin, oli mul wõimalus tähele panna, et Rootsi linnades korteriolude parandamise juures tõsiselt tööd tehti. Olgugi, et tööliste korteriolud ka Rootsis hiilgawad ei ole, on nad ometi meie omadest kaugel ees. Minul on siin Kopenhaageni korteriolude statistika ja siin kirjelduses on tähendatud, missuguseid korterid Kopenhaagenis wõib leida. Siinjuures on öeldud, et neil niisuguseid korterid ei olla, kus tuba ja köök ühes on, nagu need Stockholmis tuntud olla. Ja sellepärast wastawat rubriiki Kopenhaagenis wajagi pole. Ma oletan selle põhjal, et Stockholmis kööktodad korteritena tuntud peawad olema.

Peale ilmasõja lõppu Rootsi puutudes wõis seal hoopis elawamat ehitustegevust märgata, kui sel ajal mitmes teises maas. Rootsi riigipäewad on 1917—1922 aastani ehitusabirahadeks ja ehituslaenuks 46 miljonit krooni andnud. 1920 a. asutati riiklik ehituslaenu kassa, nagu meil praegu ühispimatalituste laenu fond kõne all on. Wiimaste aastate kestel on sinna kassasse 50 miljonit krooni antud. Selle lisaks on linna kogukonnad ehitustootuseks ja laenuks sellesama ajajooksul 100 miljonit krooni andnud. See on kokku 196 miljonit krooni, Eesti rahas umbes 19½ miljardit marka, ehk meie kolme aasta riigi eelarwe!

Daanis on riigipäewad 1920—1922 aastani elumajade ehitamise toetamiseks 47 miljonit krooni andnud. Korteri ehitamine korteriolude lahendamise sihis on hüpoteegi pankade abil walitsuse poolt awalikule alusele seatud ja korraldus tegutseb hästi. Minul oli juba mullu siin juhus sellest kõneleda, kui elaw ehitustööstus Daanis, eriti Kopenhaagenis on. Mul oli wõimalik mitukümmend suurt maja walmissaamisel ja ehitusel näha, kus ühes ainsas majas rohkem uusi korterid walmis sai, kui meie pealinnas uusi tube mullu ehitati. Seal ehitatakse suured mitmekordsed majad, umbes nagu meie kommertsikoolimaja, sagedasti neljanurka. Üks minu sõber elab majas, kus 127 korterit sees on, mitte ühetoalised korterid, waid kolmetoalised. (J. Mürk, mo.: Tallinna ei lastagi suuri maju

ehitada.) Ega ma seda sellepärast ei kõnele, et ka Tallinnas niisuguseid maju ehitada. Kopenhaagenis paistab ka nendes majadesse päike ja ulatab neile puhas õhk juurde, sest seal kantakse selle eest hoolt.

Minul on mõnesugused andmed tunnistuseks, et kogukonnad vähemate korterite ehitamist weel suuremate summadega toetawad, kui riik. Aga sellepärast ei kaotata Daanis üüriseadust weel mitte ära.

Norras on rahwaesitus 1919—1922 a. 20 miljonit krooni ehituslaenuks ja toetusteks määranud, kuna hüpoteegi pank ja eriline korterite ehituspank 10 miljonit laenuks on andnud. Sõjaajal ning peale sõda on wiis linna ehituste ja ehituslaenuks peale 200 miljonit krooni kulutanud. Waesemate rahwakihtide korteriolude lahendamiseks kutsuti eripank ellu, kes otse sellel alal töötab ja keda riik mõjuwalt toetab.

Ma juhin teie tähelepanu, austatud härrad, selle peale, et igas riigis — mitte ainult Skandinaawias — just walitsused selle asja eesotsas juhtides ja korraldades tegewad on; ja kui seal peaminister parlamendis nõnda oleks ütelda sõandanud, nagu härra Päts siin mullu sügisel ütles: Tehku ometi rahwas ise! Miks ikka walitsuse käest nõutakse! — Siis ei oleks sellest aru saadud, niisugune walitsus oleks ära hääletatud...

Kõige selle juures peaks selge olema, et üürnik niisuguste olude juures seaduslikku kaitset wajab ja et korteriolude lahendamiseks kindlat tegewust riigi ja omawalitsuste poolt waja on. Kuna korterid palju vähem on, kui neid nõutakse, on majaomanikul wõimalik üüri nõnda kõrgeks ajada, kui ta iganes tahab. Wõistlus puudub täitsa. Siis oleks wõistlus olemas, kui iga saja korteri kohta 4—5 korterit wabad oleksid. Nende seast wõiksid korteriotsijad enestele sündsada otsida. Ja selle majaomaniku korter jääks kauaks tühjaks, kes liiaks kõrget üüri nõuaks. Nüüd aga seda ei ole. Sellepärast on üüriseadus paratamata tarwlik. See on põhimõttelisest seisukohast arwates. Praktiliselt waadates tooks üüriseaduse ärakaotamine ja üüride wabaks andmine hoopis wõimatu seisukorra esile. Üüriseaduse abil madalamaks hoitud üürid tuua härra Mürk'i arwates ainult Tallinnas 2 miljardit aastas kahju. Ma arwan, härra Mürk mõtles seda üteldes,

et majaomanikud üüriseaduse kaotamise järele üürisid selle võrra tõsta kawatsewad. Oletame, et tema arwamine õige on. Siis on aga ka selge, et üürnikkude sissetulek selle võrra kaswama peab. Tähendab: tööliste, teenijate, ametnikkude jne. palgad peawad tõusma. Aga kas on võimalik eeldada, et palgad selle võrra tõusta wõiksid, eriti nüüd, kus tööstus kiratseb, kus töötatööliste hulk isegi suwel kaswada ähwardab ja kus Wabariigi Walitsus ametnikkude arwu vähendada mõtleb? Mina wõin teile niisuguse Hiiopi sõnumi praegu wärskelt ette kanda. Täna wõi eile on „Sitsiwabrikus“ teada antud, et 20% töolistest lahti lastakse. 2000 töölise juures on see 400 töolist, see tähendab, mitusada hinge, wõib olla üle 1000 hinge. Ma tean, et härra Tonkman'il on teada, kust nad tööd leiawad, tema ütleb: mingi maale! Kui aga need inimesed siiski linna elama peawad jääma, nagu mina julgesti eeldan, ja siin majaomanikkudele 2 miljardit rohkem üüri maksma peawad, siis ei oska ma enesele ette kujutada, missuguseid tagajärgi see esile kutsub! Wõib olla, et ma walesti aru sain härra Mürk'i ütelsest, kuid igatahes ütles tema, et üüriseaduse maksmise kestel kaotawad majaperemehed iga aastaga 2 miljardit. Ühes olen aga mina kindel, ja see on, et kui üüriseadus ära kaotatakse, siis majaperemehed mitte ainult 2 miljardiga ei lepi. See ei ole mitte ainult meil nii, see on ka Soomes ja mujal nõnda. Soomes teenib metallitööline 1200 marka aastas, aga tema peab ka tuhat marka kuus üüri maksma! Kust ta selle wõtab, see ei ole majaperemehe asi ja sellepärast on ka kindel, et siis järgnewad wäljatõstmised ja üüriraha sissenõudmised haamri abil. See on nii kindel, et nagu sakslane ütleb, wõite selle peale kihwti wõtta.

Kahtlemata on majaomanikud sest saadik, kus nad üüriwõtmise ja üürniku wäljatõstmise wabaduse kaotasid, kahju saanud. Neil ei olnud enam võimalik ehituste all olewat kapitaaliga amortiseerida, ega ka endiselt kõrget protsenti saada. Kuid see kahju, mida majaperemehed saawad üüri madaluse tõttu, ei tule töölistele kasuks. Palkade maksjad teawad, et üür on odaw, tähendab tööline wõib nüüd odawama palgaga tööd teha ja on ju küllalt teada, et tööpalgad aina langenud on, palkade tõstmisest ei ole kunagi juttu olnud. See on just selle asjaolu tõttu, et üür odaw on olnud, et

üür üüriseaduse tõttu mõnel maal kunni 1% langes. Nii on siis töölised odawama palgaga leppima pidanud, sest kuna enne töölised oma palgast 12—18% üüriks maksid, läheb neil nüüd üüriks vähem. Aga need miljardid, mis härra Mürk majaomanikkudel ütleb iga aasta kadunud olewat, ei ole mitte tööliste wõi üürnikkude tasku läinud, waid need summad, mida ehituskapitaal küll on kaotanud, on wõitnud ja wõidab tööstuskapitaal. Nii palju kui tööliste palk üüri arwel on langenud, nii palju suudetakse kaupa odawamalt walmistada. Tähendab, meie töösturitel oli wõistlus sedawõrd kergem ja kasu sedawõrd suurem, kuiwõrd odaw üür tööpalka alandada wõimaldas. Kui üüriseadus ära kaotatakse, siis peab selle tagajärjel palkade tõstmine paratamatult järgnema. Tööliste palgad on juba wõimatu madalad.

Helsingist on juba teada, et üürinormi on tõstetud ruutmeetri eest põrandapinna pealt 12—15 isegi kunni 18 Soome marka. Et meie härrad majaomanikud armulised oleksid, seda ma ei usu, olgu nad kristlased wõi linna põllumehed. Üüriseaduse ärakaotamisest ei wõi meil enne juttu olla, kui üüriwabu korterid jälle nõnda palju saada on, kui elanikud waja- wad, sest nende wahekordade juures, nagu meil praegu maksmas, on ometi paratamata, et majaomanikud monopolistideks muutuwad, see on — ainult neil on korterid üürida ja ainult nende majades wõib elada. Meie tunneme juba nüüd maju, kus üürid kuulmata kõrged on, meie tunneme seda nüüd, kus ometi üüriseadus maksab! Seadusel ei ole ju küll seda mõju, mis tal peaks olema, aga ta on ometi wiigilehenä olemas, kui teda ei taheta tunnistada. Kui aga isegi see kartus kaob, kui nii ütelda, wiigileht maha rebitakse, siis ei ole muud oodata, kui aina üüri tõstmist! Sellejuures, austatud härrad, wõime weel ühte tähele panna, nimelt seda, et wanade majade omanikud oma korteriüürisid niisama tõstawad, nagu uuel ehitatud majade omanikud, hoolimata sellest, et wanad majad palju odawamalt on ehitatud, aga üür saaks uute omadega ühekõrgune olema. Seda on ka teistes riikides tähele pandud ja sellepärast on mitmed maad wanadele majadele erilise hinnatõusu maksu peale pannud. Rootsisis hakati seda juba enne üüriseaduse ärakaotamist wõtma, teda wõeti üsna wäikese protsendina, 0,2% maja wäärtusest, aga lühikese aja jook-

sul tõi see maks ometi terwelt 7.000.000 krooni sisse. Mis meil sel korral tehakse, see on weel küsimise all ja praegusel silmapilgul tahaksin mina weel loota, et ta niikaugele ei lähe, et üüriseadust ära ei kaotata. Weel kord, üüriseaduse ära-kaotamisest ei wõi meil enne juttu olla, kui üüriwabu korterid jälle nõnda palju saada on, kui elanikud wajawad. Seadus-andja wõim peab selle eest hoolt kandma, et üürnikud mitte lausa majaomanikkude monopooli wõimu alla ei langeks. Et seda wõimaldada, tuleb praegumaksew seadus eestkätt nendes osades muuta, mis seaduse täitmise walwesse puutub. Panen ette käesolew seaduseelnõu tagasi lü-

kata. Kuna see aga eitaw ettepanek on, siis tuleb tema loomulikult jaatawa ettepaneku kõrwal hääletamisele ja ma loodan, et hääletamise ajal ometi rohkem Riigikogu liikmeid siin on ja et Riigikogu enamus seaduse juba esimesel lugemisel tagasi lükkab.

(Hüüded: Lõpetada! Palume kwoorum kindlaks teha.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun sekretääri kwoorum kindlaks teha. (Helistatakse kõrwalruumidesse.) Koos on 29 Riigikogu liiget, seega puudub kwoorum. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **J. Wain**.

